

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Eva Nađ

Dvojezično gledališče v Lendavi med preteklostjo in prihodnostjo
Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Eva Nađ

Mentor: izr. prof. Aleš Gabrič

Dvojezično gledališče v Lendavi med preteklostjo in prihodnostjo
Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

*Zahvaljujem se vsem, ki ste verjeli vame
in bili med pisanjem naloge potrpežljivi z mano.
Družini, Mihi in vsem dobrim znancem, ki ste ves čas zaupali,
da bom z magistrsko nalogo prispevala k razvoju ljubiteljske dejavnosti
na dvojezičnem območju Prekmurja
in da bomo
v bližnji prihodnosti prešli od besed k dejanjem.*

Dvojezično gledališče v Lendavi med preteklostjo in prihodnostjo

V magistrski nalogi se ukvarjam s stanjem kulturne politike v Občini Lendava, posebej pa namenjam pozornost gledališki dejavnosti, ki je postala v zadnjih dvanajstih letih reprezentativna za madžarsko narodno skupnost v Sloveniji. Sprašujem se o alternativah delovanja amaterskega gledališča, o možnostih razvoja gledališke tradicije v Lendavi in pomenu le-tega za okolje (ob predpostavki, da takšne možnosti obstajajo) in predstavljam značilnosti financiranja neprofitnih organizacij ter javnih institucij. Po definicijah relevantnih pojmov za magistrsko nalogo predstavljam prakse delovanja gledališč v Sloveniji: Šentjakobsko gledališče (društvo), Mestno gledališče Ptuj (projektno javno gledališče) in SiTi Teater BTC (komercialno gledališče). V magistrski nalogi se nato posvečam Lendavi, ki je kulturno središče madžarske narodne skupnosti v Sloveniji. Lendava ima edinstven in izjemen pomen za madžarsko narodno skupnost, saj je edino mestno središče s kulturnim utripom. V lendavski kulturni srenji sodi med najmočnejše in najbolj reprezentativne dejavnosti prav gledališka dejavnost. Gledališka skupina Egy&Más Vándorszínház/Potujoče gledališče Egy&Más ima vse pogoje za delovanje, vendar je kot ljubiteljska skupina dosegla največ, kar je lahko, zato je sedaj čas za napredek, za razvoj, spremembe na področju gledališke dejavnosti v Lendavi. Leto 2016 se zdi primerno za to, saj se v Lendavi dogajajo spremembe v delovanju javnih kulturno-umetniških zavodov, kar se kaže kot ustrezna priložnost za zaposlitev mladega, izkušenega strokovnega kadra na kulturnem in umetniškem področju. Gledališka dejavnost, ki bi delovala v novi dimenziji, bi imela pozitivne učinke, med najpomembnejše izmed njih sodi še več kulturnega udejstvovanja in doseganje večjega vrednotenja umetnosti. Kot »nova dimenzija« bi to lahko pomenilo bolj samostojno ali popolnoma samostojno gledališče ali zaposlitev najbolj aktivnih in izkušenih na področju uprizoritvene umetnosti ter miselno preobrazbo med občani, obiskovalci kulturnih prireditev – iz malomeščanskega, industrijskega – v multikulturno mišljenje.

Ključne besede: gledališka tradicija, Lendava, oblike delovanja gledališč, amaterizem, profesionalno gledališče

Bilingual theatre in Lendava between its past and future

In my master thesis I deal with the status of the cultural policy in the community Lendava, with a special focus on theatre activities, which became representative in the last twenty years for the Hungarian national community in Slovenia. I research the alternative functioning of the amateur theatres, the development possibilities of theatre tradition in Lendava and the meaning of it for its environment (assuming such possibilities exist) and introduce the features of financing of non-profit organisations and public institutions. According to the definition of relevant concepts for a masterthesis I describe the functioning practise of theatres in Slovenia: Šentjakobsko gledališče (association), Mestno gledališče Ptuj (project public institution) and SiTi Teater BTC (commercial theatre). In my master thesis I then focus on Lendava, which is the centre of the Hungarian national community in Slovenia. Lendava has a unique and strong importance for the Hungarian national community since it is the only town with a cultural pulse. In the cultural community of Lendava theatre holds the strongest and most representative status. The theatre group Egy&Más Vándorszínház / The travelling theatre Egy&Más has all conditions for functioning, but as an amateur group it reached its limits, therefore it is time for progress, development and changes in the field of theatre activities. The year 2016 seems to be appropriate, since there are a number changes going on considering activities of cultural and artistic public institutions, which maintains as the possibility to hire a young, experienced professional personnel of cultural and artistic background. Theatre activities functioning in a new dimension, would have positive effects, the most important among them are raised cultural activities and the achievement of increased value of culture itself. A »new dimension« could also mean a more or completely independent theatre or the recruitment of the most active and experienced theatre artists and the contextual change of opinion among the community, visitors of cultural performances, from bourgeois, industrial – into urban, multicultural thinking.

Key words: theatre tradition, Lendava, the shape of theatre functioning, amateurism, professional theatre

Kazalo

1	UVOD	7
2	DEFINICIJE POJMOV	10
2.1	UMETNOST IN KULTURA	10
2.2	DRUŽBA IN VEČKULTURNOST	11
2.3	GLEDALIŠČE	13
3	RAZVOJ PROFESIONALNEGA IN AMATERSKEGA GLEDALIŠČA NA SLOVENSLEM	15
3.1	PROFESIONALNO GLEDALIŠČE.....	15
3.1	AMATERSKO GLEDALIŠČE.....	17
3.1.1	RAZVOJ AMATERSKEGA GLEDALIŠČA.....	17
3.1.2	DELOVANJE AMATERSKEGA GLEDALIŠČA.....	19
4	NAČINI DELOVANJA NA KULTURNEM IN UMETNIŠKEM PODROČJU	21
4.1	VLOGA KULTURNE POLITIKE.....	21
4.2	TIPI GLEDALIŠČ	23
4.2.1	GLEDALIŠČE KOT ZADRUGA.....	23
4.2.2	ZASEBNO KOMERCIALNO GLEDALIŠČE.....	24
4.2.3	GLEDALIŠČA, KI JIH PODPIRA DRŽAVA	25
4.2.3.1	JAVNA GLEDALIŠČA V SLOVENIJI	28
4.2.4	(ZASEBNE) NEPROFITNE ORGANIZACIJE	29
4.3	DELOVANJE GLEDALIŠČ V PRAKSI	32
4.3.1	ŠENTJAKOBSKO GLEDALIŠČE.....	32
4.3.2	MESTNO GLEDALIŠČE PTUJ – DRŽAVNO GLEDALIŠČE	39
4.3.3	SITi TEATER BTC – KOMERCIALNO GLEDALIŠČE	44
5	ZGODOVINA LJUBITELJSKEGA GLEDALIŠKEGA UDEJSTVOVANJA V LENDAVI.....	50
5.1	ZGODOVINSKI OKVIR IN RAZVOJ LJUBITELJSKE GLEDALIŠKE DEJAVNOSTI V LEDAVI	50
5.2	GLEDALIŠKA DEJAVNOST V ZADNJIH DESETIH LETIH.....	52
5.2.1	PUPILLA.....	54
5.2.2	DRUŠTVO KU-KUC GLEDALIŠČE	55
5.2.3	KOFETARJI.....	55
5.2.4	OBČASNE GLEDALIŠKE SKUPINE DVOJEZIČNE OSNOVNE ŠOLE I LEDAVA IN DVOJEZIČNE SREDNJE ŠOLE LENDAVA	56
5.2.5	IGRALSKI ANSAMBEL BÁNFFY (BÁNFFY TÁRSULAT).....	57
5.2.6	EGY&MÁS VÁNDORSZÍNHÁZ (POTUJOČE GLEDALIŠČE EGY&MÁS).....	58

5.3	POTEK VAJ IN POSTAVITEV IGRE NA ODER NA PRIMERU EGY&MÁS VÁNDORSZÍNHÁZ.....	60
6	LENDAVA.....	63
6.1	MADŽARSKA MANJŠINA V SLOVENIJI.....	63
6.1.1	ZGODOVINA	63
6.1.2	POMURSKA MADŽARSKA SAMOUPRAVNA NARODNA SKUPNOST IN ZAVOD ZA KULTURO MADŽARSKE NARODNOSTI LENDAVA.....	65
7	OCENA TRENUTNEGA STANJA.....	71
7.1	NOVOST: KNJIŽNICA - KULTURNI CENTER LENDAVA LETA 2016	71
7.2	GLEDALIŠČE V LENDAVI DANES	76
7.3	MOŽNE POTI RAZVOJA GLEDALIŠKE DEJAVNOSTI V LENDAVI.....	79
8	PREDLOGI DELOVANJA.....	87
8.1	... KOT DRUŠTVO.....	88
8.2	... KOT KULTURNA ORGANIZACIJA V DRUŠTVU	91
8.3	... V SKLOPU JAVNEGA ZAVODA	93
8.4	... KOT SAMOSTOJNI JAVNI ZAVOD – GLEDALIŠČE LENDAVA.....	94
8.5	... KOT JAVNI ZAVOD ZASEBNEGA PRAVA	96
9	SKLEP.....	99
10	LITERATURA.....	108
	PRILOGA A: Intervju z Mihaelom Šoošem, podpredsednikom Madžarske samoupravne narodne skupnosti Občine Lendava	111
	PRILOGA B: Intervju z Miho Štampahom, vodjo gledališke skupine Egy&Más Vándorszínház.....	119
	PRILOGA C: Intervju z Lili Kocon Kepe, direktorico Zavoda za kulturo madžarske narodnosti Lendava	123
	PRILOGA Č: Intervju z mag. Antonom Balažkom, županom Občine Lendava.....	132

Kazalo tabel in grafov

Tabela 4.1 Viri financiranja Šentjakobskega gledališča v letu 2014	38
Tabela 4.2: Stroški Šentjakobskega gledališča v letu 2014	39
Tabela 4.3 Viri prihodkov MG Ptuj v letu 2014.....	43
Tabela 4.4 Stroški MG Ptuj v letu 2014	44
Tabela 4.5 Viri financiranja SiTi Teatra BTC in njihov delež	47
Tabela 4.6 Stroški SiTi Teatra BTC in njihov delež v letu 2014	47
Graf 4.1 Delež virov financiranja Šentjakobskega gledališča v letu 2014	39
Graf 4.2 Deleži stroškov Šentjakobskega gledališča v letu 2014	39
Graf 4.3 Viri financiranja MG Ptuj in njihov delež v letu 2014	43
Graf 4.4 Delež stroškov MG Ptuj v letu 2014	44
Graf 4.5 Delež virov financiranja Siti Teatra v letu 2014	48

SEZNAM KRATIC:

- AIU: Akademija za igralsko umetnost
- DSS: Dvojezična srednja šola
- DOŠ: Dvojezična osnovna šola
- JSKD: Javni sklad za kulturne dejavnosti
- KKC: Knjižnica – kulturni center Lendava
- MG: Mestno gledališče
- PMSNS: Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost
- ŠGL: Šentjakobsko gledališče
- UKKKS: Organizacijska enota za umetnost, kulturo in dejavnost kulturnega kreativnega sektorja
- ZKMN: Zavod za kulturo madžarske narodnosti Lendava
- ZKPL: Zavod za kulturo in promocijo Lendava
- ZUJIK: Zakon o uresničevanju javnega interesa na področju kulture

1 UVOD

Umetnost in kultura sta v družbenem prostoru povezani vsaj z dvema konceptoma. Prvi se navezuje na užitek, razvedrilo, estetsko doživetje, katarzo, ustvarjalnost in učenje. Drugi koncept govori o možnosti obstoja kulture v današnji družbi in kulturni politiki, finančnih podporah le-te ter področjih delovanja. V svoji magistrski nalogi predstavljam opredeljena koncepta na primeru mesta Lendava, ki se nahaja na dvojezičnem območju Prekmurja in velja za kulturno in politično središče v Sloveniji živeče madžarske narodne manjšine.

Od leta 2005 pestri kulturno in umetniško dogajanje madžarske manjšine gledališka skupina *Egy&Más Vándorszínház/Potujoče gledališče eno in drugo* (op. p.), ki ima na ljubiteljskem področju največ uspehov, način dela in rezultate pa podobne profesionalnim gledališčem in njihovim predstavam. Ustanovna članica in aktivna igralka v omenjeni gledališki skupini sem tudi sama. Po dvanajstih letih delovanja skupine sta se oblikovala ambicija in tudi zmožnost gledališnikov ter dialog s pristojnimi na občinski ravni in z organi Zavoda za kulturo madžarske narodnosti Lendava o možnem naslednjem koraku, ki bi lahko pomenil razvoj amaterske skupine v njenem delovanju eno stopničko višje. Kaj natančno bi to pomenilo ter kakšne bi bile posledice razvoja gledališke dejavnosti za okolico, sem raziskovala v svoji magistrski nalogi. Ključna raziskovalna vprašanja so:

- Kakšne so alternative amaterskemu/ljubiteljskemu gledališču?
- Kakšne so značilnosti financiranja neprofitnih organizacij, javnih institucij?
- Kakšne so možnosti za razvoj gledališke dejavnosti v Lendavi na višji stopnji od že dosežene? Ob tem raziskovalnem vprašanju preverjam tudi hipotezo, da Lendava že izpolnjuje pogoje za organizacijo gledališke dejavnosti na višji ravni.

Prav zaradi dosežene stopnje kvalitete delovanja in dela ter ugodne klime za začetek nove kulturne ponudbe (reorganizacija Zavoda za kulturo in promocijo Lendava v letu 2016) v Občini Lendava sem se odločila za temo, kjer raziskujem in predstavljam alternative amaterskemu gledališču na dvojezičnem območju. Cilj magistrskega dela je po eni strani predstaviti pogoje, ki so se v Lendavi in njeni okolici razvili za ustanovitev profesionalnega gledališča, kajti ljubiteljsko gledališče je doseglo točko, ko je sposobno in si želi storiti korak naprej, a mu je v trenutnem okviru delovanja to onemogočeno. Z nalogo želim podati novo alinejo zgodovini ljubiteljskega gledališkega delovanja v Občini Lendava in gledališče prikazati ne le kot pomemben prostor kulture in samoodkrivanja, temveč tudi kot mesto svobode, izražanja in ohranjanja kulturne dediščine. Cilj naloge je predstaviti tudi možnosti za ustanovitev gledališča na tem multikulturnem območju, predstaviti vpliv gledališča na družbo ter učinke na občino v kulturnem, umetniškem, prepoznavnem oz. turističnem, finančnem in

izobraževalnem smislu. V magistrskem delu predlagam načine, kako ustanoviti gledališče v Lendavi – s programsko shemo, predlogom upravljanja in strukturo delovanja, predstavitvijo možnosti financiranja, ki bi zagotovilo dolgoročni obstoj gledališča, ter s predstavitvijo kratkoročnih in dolgoročnih učinkov za občino.

V uvodu je potrebno poudariti, da ima gledališka tradicija zadnjih nekaj let v primerjavi z drugimi amaterskimi gledališkimi družinami po Sloveniji izstopajoč status, saj je madžarska gledališka skupina Egy&Más edina v svojem rangju na področju gledališke dejavnosti v Pomurju. Neprekinjeno sodeluje s profesionalnimi režiserji iz Vojvodine¹ ter stremi k profesionalnosti tako pri gledaliških predstavah kot pri načinu dela. Glede na to, da je gledališka skupina madžarska (narodnostna), sodi med pomembne cilje tudi njena predstavitev v Karpatskem bazenu, kjer živijo Madžari. Stanje amaterskega gledališča v Lendavi je posebno ne le zaradi delovanja in gledaliških predstav v madžarskem jeziku, temveč tudi zaradi vsestranske, predvsem pa finančne podpore Zavoda za kulturo madžarske narodnosti Lendava (ZKMN): stroške scene, rekvizitov, kostumov, honorarjev režiserjem je 10 let v celoti kril ZKMN, kar pomeni, da gledališka skupina deluje pod okriljem ZKMN.

Magistrska naloga je sestavljena iz dveh delov: teoretičnega in empiričnega. V prvem delu predstavljam relevantne temeljne koncepte, kot so kultura, umetnost, gledališče in vloga gledališča v družbi. Nato se osredotočam na razvoj profesionalnega in amaterskega gledališkega delovanja v Sloveniji in iščem skupne točke. Temu sledi predstavitev ljubiteljske gledališke dejavnosti v Lendavi in njeni okolici od prve svetovne vojne do današnjih dni. V drugem sklopu teoretičnega dela predstavljam uveljavljene načine delovanja kulturno-umetniške srenje (predvsem gledališke), ki vključuje društva, javne in zasebne zavode. V drugem delu magistrske naloge najprej predstavljam tri različne poti delovanja gledališča, ki jih v Sloveniji poznamo: zasebni zavod, polprofesionalno društvo in profesionalni javni zavod. Nato se osredotočam na Lendavo: podrobneje predstavim gledališko delovanje v obdobju 2005-2015 in obstoječe pogoje za uveljavitev gledališča ter na koncu predstavim še možne scenarije prihodnjega razvoja ljubiteljske gledališke dejavnosti v Lendavi.

Za čim bolj kvaliteten in čim bolj temeljit vpogled v raziskovalno temo sem v magistrski nalogi za pridobitev rezultatov uporabila raznolike, a med seboj dopolnjujoče se metodološke pristope. V prvem delu naloge, ki predstavlja teoretični del, sem se osredotočila na metodo raziskovanja in preučevanja strokovne literature o kulturni politiki, gledališču in amaterskem gledališču. V drugem, empiričnem delu, sem s študijo primera predstavila tri modele delovanja gledaliških

¹ Attila Mess, režiser in igralec Narodnega gledališča Subotica/Narodno pozorište Subotica, in Tibor Szloboda, igralec Otroškega gledališča Subotica/Dečje pozorište Subotica.

skupin oz. ansamblov (od amaterskih do profesionalnih, tj. Šentjakobsko gledališče, SiTi Teater BTC in Mestno gledališče Ptuj). Teoretično podlago in prakso predstavljenih modelov delovanja (študije primerov) sem nato poskusila »prenesti« na primer gledališke tradicije v Lendavi. Dodatne podatke sem pridobila s polstrukturiranimi intervjuji z vodji vodilnih kulturnih ustanov v Lendavi ter občini. Analizirala sem tudi arhiv gledališke dejavnosti v Lendavi za zadnjih 10 let, ki velja za svež val najproduktivnejšega in najbolj stremečega k profesionalizmu.

2 DEFINICIJE POJMOV

2.1 UMETNOST IN KULTURA

Beseda umetnost (angleško art) izhaja iz latinske besede *artem* in pomeni veščino, spretnost. Že v antični Grčiji se je koncept umetnosti nanašal na »sedem muz«: zgodovino, poetiko, komedijo, tragedijo, glasbo, ples in astronomijo. V srednjeveškem univerzitetnem kurikulumu se je uveljavila umetnost kot pojem »sedmih umetnosti« (slovnica, logika, retorika, aritmetika, geometrija, glasba in astronomija), med »sposobnosti« (artem) sta sodili tudi matematika in medicina. Umetnik/artist je prvič omenjen v 16. stoletju, naziv pa se je nanašal na ljudi, večje kakšne spretnosti. Šele v 17. stoletju se je izraz umetnik uveljavil za skupine ljudi, ki do tedaj niso bili zastopani: slikarji, risarji, graverji in kiparji. V 17. stoletju so bili to še vedno večinoma obrtniki, spretni in vešči delavci brez intelektualnega in domišljjskega oz. kreativnega namena. Umetnik v današnjem smislu, ki je iznajdljiv in kreativen, je nastal v 19. stoletju. Prav tako sodi v to obdobje uveljavitev konceptov umetniška narava in umetniška občutljivost. K umetnikom so uvrščali: slikarje, kiparje, igralce, pevce, pisatelje in komponiste (Williams 1988, 40–41). Koncept estetike, čut za estetiko sodi v 18. stoletje – s tem konceptom se je ukvarjal A. Baumgarten,² ki je poudarjal čutno percepcijo lepega. Lewes je v 19. stoletju estetiko definiral kot abstraktno znanost čutil (Williams 1988, 31). Estetika se danes sklicuje na umetnost, vizualno pojavnost in na kategoriziranje/definiranje lepega (kaj je lepo) in fino in je zaradi tega ključna formacija v množici pomenov, ki so nekoč poudarjali subjektivno aktivnost čutov kot osnovo za umetnost in lepoto kot okras (Williams 1988, 32).

Flere deli materialne produkte na dve skupini: eno je »predmet materialne kulture«, to so predmeti, ki imajo uporabno vrednost in nobene dodane vrednosti in ki so obdelani s človeško roko (npr. kladivo, računalnik), drugo je duhovna kultura (tj. predmeti z notranjo slojevitostjo, družbenimi pomeni, prežeti z duhovno komponento – duhovno kulturno sporočilo, ki »ga razumemo le kot člani družbe (ali vsaj skupnosti), kjer obstaja kot (znakovni sistem) sporazumevanja, znotraj katerega imajo posamezni znaki /.../ določen pomen (Flere 2003, 199)).

V antropologiji in sociologiji se beseda kultura od 20. stoletja uporablja kot množstvo kultur ne le v različnih nacijah in obdobjih, temveč tudi v družbenih in ekonomskih skupinah znotraj ene nacije (Williams 1988, 89). Williams opredeli tri oblike razumevanja besede kultura: prvič kot neodvisen in abstrakten samostalni, ki označuje splošen proces intelektualnega, spiritualnega

² Alexander Gottlieb Baumgarten (1714-1762), nemški filozof, s svojim delom *Meditationes philosophicae de nonnullis ad poema pertinentibus* (1735) je postavil temelje estetike kot pomožne vede filozofije.

in estetičnega razvoja. Drugič kot neodvisen samostalnik, ki označuje določen način življenja, najsi je govora o ljudeh, skupini, družbi, obdobju ali človeštvu na splošno. Tretjič kot neodvisen in abstrakten samostalnik, ki opisuje delo in praktike intelektualnega in še posebej umetniškega delovanja (Williams 1988, 90). Zato obstaja ministrstvo za kulturo, prav tako pa danes kot del kulture smatramo tudi glasbo, književnost, slikarstvo, kiparstvo, gledališče in film (prav tam). Kompleksnost pomena nakazuje na kompleksnost odnosov med in znotraj splošnega razvoja človeštva in določenih načinov življenja ter med delom in praksami umetnosti ter inteligence. Danes se v arheologiji in kulturni antropologiji uporablja izraz kultura za materialno produkcijo, pridelek oz. izdelek (tudi umetniški), v kulturnih študijah pa se izraz uporablja za imenovanje oznak in simboličnih sistemov (Williams 1988, 91). Štiri najpogostejše definicije kulture v kulturoloških študijah so:

- Kultura kot način življenja (kot življenjski stil, stil potrošnje, preživljanja prostega časa ipd., kar pa je le manjši del kulture kot celote; teoretični izvor takega pojmovanja je evolucionistični, tj. gre za obliko prilagajanja človekovega delovanja in življenja zunanjim okoliščinam – to prilaganje je progresivno).
- Kultura kot skupek institucij (tako razumevanje je pogosto v pogovornem jeziku; kultura sicer je povezana z institucijami, na primer z gledališči, knjižnicami, muzeji ... V njih nastaja, se reproducira in razvija, vendar pa kulture ne tvorijo zgolj ali predvsem ustanove – institucije se ukvarjajo le z nekaterimi pojavi, ki sicer sodijo v kulturo).
- Kultura kot vrsta obnašanja in vedenja (govora je o vseh vedenjih, ki so smiselna in ki smisel črpajo iz kulture; Geertz pravi, da lahko kulturo razumemo kot kontrolni mehanizem – gre za načrte, recepte, pravila, ukaze za usmerjanje vedenja (Geertz v Flere 2003, 198); obnašanje, vedenje je usklajeno s pravilom etikete, torej je uglajeno, omikano, »kultivirano«).
- Kultura kot tip družbe ali civilizacije; ta pristop identificira družbo in kulturo (Flere 2003, 197–198).

2.2 DRUŽBA IN VEČKULTURNOST

Družba je v najširšem smislu pojmovana kot celota človeških odnosov. Je organizirana in strukturirana s pravili, normami in vrednotami, je sistem, zgrajen iz medsebojno povezanih delov. Ti deli prispevajo k vzdrževanju družbe. Za njeno delovanje sta potrebna stabilnost in red. Veliko število sociologov se izogiba uporabi izraza družba »kot nečesa, kar 'opredmeti' fluidno družbeno življenje, ki naj bi pravzaprav zajemalo le interakcije posameznikov. Družba naj bi bila le abstrakcija, dejansko pa obstajajo le posamezna vedenja in vplivi le-teh na druge,

kar pripelje do medsebojne interakcije. /.../ Družbo sestavljajo družbena dejanja in družbeni pojavi« (Flere 2003, 59). Družba predstavlja množico različnih družbenih skupin, ki zajemajo veliko število ljudi, ki so s pomočjo kompleksnih povezav združeni vanje. Vsak posameznik je na nek način član družbe, del družbe kot celote. Človek predstavlja človeško družbo – je družbeno bitje, katerega tipične človeške biološke značilnosti (govor, smisel za abstraktne pojme) se lahko razvijejo le v družbi. Obrazci vedenja se prenašajo iz generacije v generacijo. Usklajevanje med posameznikom in družbo poteka ves čas, saj se posameznik ves čas usklajuje z družbo, v kateri živi (Flere 2003, 59).

Kot večkulturne družbe pa označujemo tiste družbe, »kjer ljudje iz raznovrstnih, kulturno in etnično različnih kontekstov živijo v sosedstvu z neko stopnjo skupnih interakcij« (Dragoš v Ule 2005, 43). Cashmore poudarja, da je govora o sobivanju različnih skupin z različnim poreklom oz. z različnimi interesi, ne da bi pri tem njihova raznovrstnost porajala konflikte (Cashmore v Ule 2005, 44). »Večkulturnost lahko opredelimo kot družbeno realnost, dejstvo, prisotnost in sobivanje različnih kultur znotraj posamezne družbe. V nasprotju z večkulturnostjo je večkulturalizem politični koncept, s katerim opredeljujemo sodobne načine urejanja kulturnih razlik« (Medica 2011, 209–210). Družbeno stanje večkulturnosti oz. večkulturnost sodobnih družb, kulturno identitetno različnost lahko po predavateljici in raziskovalki Znanstveno-raziskovalnega središča Univerze na Primorskem dr. Karmen Medici vsaj v ožjem pomenu sistematiziramo v tri skupine: etnokulturne različnosti, različnosti, ki izhajajo iz spolne identitete, tretje pa so fizične značilnosti (starejši in hendikepirani) (Medica 2011, 210). »Večina teoretikov, ki se analitično ukvarjajo z večkulturnostjo sodobnih družb, je mnenja, da ta zajema samo prvo skupino, vse preostale uvrščajo v širše pojmovanje družbenega in kulturnega pluralizma« (prav tam). V večkulturni družbi je poudarek »na kontekstu prepoznavanja in priznavanja pluralne, odprte, neunificirane družbene realnosti, ki naj bi jo usmerjal predvsem medkulturni dialog« (prav tam). Večkulturnost je družbena struktura in razmerje moči, v katerih se etnije razvijajo ali izginjajo (Dragoš v Ule 2005, 41). Bihk Parekh, integralni teoretik, predlaga razlikovanje med pojmom večkulturne in večkulturalistične – prvi izraz označuje preprosto empirično dejstvo, obstoj kulturno različnih etničnih, verskih in jezikovnih skupin znotraj ene družbe, drugi izraz pa se nanaša na pozitivno in aktivno orientacijo (normativno, ideološko, politično) prevladujočega dela vladajočih političnih predstavnikov (Parekh v Medica 2011, 211).

Po Parekhovi tezi sklepam, da na narodnostno mešanem območju Prekmurja lahko govorimo o večkulturalizmu, saj v tem primeru ne gre le za sobivanje, obstoj različnih skupin znotraj družbe, marveč obstaja politični in ideološki okvir, ki predpisuje norme in ureja odnose med

skupinami znotraj ene družbe (zakonodaja, Ustava RS idr.). Tudi obstoj medkulturnega dialoga na primeru večkulturnosti na dvojezičnem delu Prekmurja deluje, in sicer preko evropskih sredstev med Slovenijo in Madžarsko,³ tudi Avstrijo.

2.3 GLEDALIŠČE

Gledališče je prostor kulturnega, estetskega in človeškega dostojanstva (Barba v Hrvatin 1996, 244). Da je poleg izrednega občega, nravnega, umetniškega in izobraževalnega pomena, je napisal tudi slovenski igravec in režiser Jospi Noll⁴ v 19. stoletju. Gledališče ima pomembno vlogo pri razvijanju kulturno-zgodovinskih dejstev. Noll mu pripisuje vlogo prostora oz. ustanove, kjer se kaže vsa narodova družbena in umetniška izobraženost, sad stoletnega truda, ki je mikaven za vsako starost in spol (Noll v Štih 1981, 15). Albreht⁵ o gledališču piše kot o izrazu »kulturne zavesti tega naroda in njegove umetniške produktivnosti in reproduktivnosti, ognjišče vsega rodnega in narodnega, žarišče domače besede, svetišče, v katerem so pred obličjem umetnosti vsi sloji tega naroda enaki« (Albreht v Štih 1981, 76). Iz tega je razvidno, da je gledališče kot javni prostor »spektakla« izredno pomembno ne le za posameznika, ampak tudi za narod, saj gledališče ni dejavnik le kulturnega, temveč tudi nacionalnega in idejnega boja (Gabrič 2012, 17).

Gledališče je, za razliko od literature, glasbe ali slikarstva, vedno zavzemalo status družbenega dogodka. Ne more oponašati življenja, kot nenehna predstava je zasnovano družabno življenje samo in zato obstaja zveza med gledališčem in življenjem (Eco v Hrvatin 1996, 70). V svojem polnem pomenu predstavlja ljudi, ki so na, za in ob odru in tudi skupino ljudi pred odrom, ki sede spremljajo dogajanje. Energija odrskega telesa omogoča zmožnost zadržanja gledalčeve pozornosti na sebi.

Medtem ko Platon o gledališču (in o umetnosti nasploh) meni, da je škodljivo za družbo, Aristotel poudarja katarzo in pozitiven učinek gledališča (in drugih umetnosti) na človekov osebni razvoj. Tudi sveti Avguštin in krščanstvo sta v srednjem veku obtoževala gledališče pohujšljivosti in nemoralnosti. Friedrich Schiller dokazuje prav nasprotno, da je gledališče

³ Tako je prišlo do skupnih idej pri realizaciji čezmejnih projektov. Naj jih navedem le nekaj: Kulturno in medijsko sodelovanje obmejnega prostora med Rabo in Muro II., Promocija turističnih točk in prireditev ter posodobitev turistične infrastrukture v Pomurju in županijah Vas in Zala, Z roko v roki s te in one strani madžarsko-slovenske meje, Z učenjem do znanja, z znanjem do izobrazbe, Implementacija naprednih tehnologij varstva okolja in kreativno raziskovanje na prostem, Razvoj trga dela v slovensko-madžarskem obmejnem območju (Operativni program Slovenija – Madžarska 2007-2013).

⁴ Josip Noll (1841-1902) – igravec, operni pevec, dramatik, soustanovitelj Dramatičnega društva v Ljubljani leta 1867.

⁵ Fran Albreht (1889-1963) – pesnik, gledališki kritik, prevajalec in urednik. V svojem zapisu *Epilog letošnji dramski sezoni 1918/1919* je opredelil vlogo in pomen narodnega dramskega gledališča za Slovence v novi državi.

moralna institucija, ki pripomore h kultiviranosti družbe in vzpostavitvi družbenih odnosov (Imre 2009, 52).

Zoja Skušek-Močnik postavlja gledališče na posebno mesto v celoti širše spektakelske funkcije in meni, da je v naših okvirih kulturne tradicije privilegirana manifestacija, torej dominira v odnosih med ostalimi členi spektakelske funkcije. Gledališka funkcija ni ista skozi zgodovino, se pa gledališče ves čas opredeljuje kot del spektakelske funkcije, h kateri spadajo tudi film, televizija, opera, balet, pantomima pa tudi športne igre, cirkus in množične manifestacije (Skušek-Močnik 1980, 120). »Teatralnost ustvari gledalčevo beleženje spektakularnega, se pravi drugačen odnos do vsakdanjega« (Hrvatini 1996, 18).

Skušek-Močnikova trdi, da gledališče ne more postati blagovni produkt kapitalistične družbe, ki želi podrediti umetnost svojim zakonitostim, da le-ta postane vrsta produkcije. Blagovna proizvodnja proizvaja dobrine, ki so namenjene trgu, Močnikova pa meni, da predstava ni dobrina in zato ne more postati pravo blago, ker nima menjalne vrednosti zaradi neposredne uporabne vrednosti. S podobno vodilno mislijo je Emil Hrvatini citiral misel Umberta Eca, ko je pisal o poimenovanju gledališkega dogajanja (predstave): »Imenovati gledališko predstavo show pomeni poudariti samo razkazovalni značaj določene realnosti; imenovati jo play pomeni njen ludični in fikcijski značaj; imenovati jo performance pomeni poudariti njen izvedbeni značaj; če pa jo imenujemo predstava, s tem poudarjamo znakovni značaj vsakega gledališkega dejanja« (Eco v Hrvatini 1996, 13).

3 RAZVOJ PROFESIONALNEGA IN AMATERSKEGA GLEDALIŠČA NA SLOVENSKEM

3.1 PROFESIONALNO GLEDALIŠČE

Vsako gledališče ima svoje korenine v sakralnih obredih. Prav slovensko gledališče pa sega v čas baroka, ko so v mestih na področju današnje Slovenije igrali nabožne vsebine tudi v obliki procesij in cerkvenih sprevodov ali v obliki pasijonskih iger. Tak je npr. Škofjeloški pasijon (1721), ki obsega prek tisoč verzov v slovenščini. Izpostaviti je potrebno jezuitsko gledališče v Ljubljani, ki je uprizarjalo veliko takšnih iger (Predan 1996, 11). Tu so igrali amaterji, študentje jezuitskega kolegija v Ljubljani.

Za prvi mejnik razvoja slovenskega profesionalnega gledališča velja 28. december 1789, ko je bila uprizorjena Županova Micka Antona Tomaža Linharta. To še niso bili zametki profesionalnega gledališča, vendar številni avtorji omenjajo ta datum kot odskočno desko gledališča v slovenskem jeziku. Kasneje se je začel razcvet čitalniškega gibanja. »Formalna gledališka tradicija sega Sloveniji v drugo polovico 19. stoletja, ko je bila precej razširjena ljubiteljska gledališka dejavnost v okviru čitalnic in pozneje dramskih društev« (Čopič in Tomc 1997, 165).

Drugi mejnik je ustanovitev Dramatičnega društva v Ljubljani leta 1867 (Štih 1981, 9). Različni avtorji menijo, da je to prvi poskus postavitve temeljev slovenskega poklicnega gledališča. Predan označuje obdobje med leti 1861 in 1945 kot čas postopne načrtne institucionalizacije in profesionalizacije slovenskega gledališča (Predan 1996, 38). Kot pravi Gabrič, je bilo gledališče družabni prostor, v katerem obiskovalci niso iskali zgolj umetniških navdihov in vzrokov za razmislek, ampak so postala stvar prestiža in izražanja pripadnosti meščanski kulturi (Gabrič 2010, 21). Sprva Dramatično društvo ni bilo dejavno, s prihodom Josipa Jurčiča, Josipa Stritarja in Frana Levstika pa se je dejavnost društva razmahnila. Tako se je društvo organiziralo kot nekakšen »gledališki inštitut« s tremi bistvenimi elementi: skrbeti za razvoj domače dramatične literature (dramaturški oddelek), torej pripravljati dramska besedila za natis,⁶ drugi namen pa je bil uprizoritev slovenskih predstav slovenskih avtorjev (stalni oder) (Nolli v Štih 1981, 22). Uresničitev tega cilja je terjala obsežne organizacijske priprave in zapletene predispozicije. Tretji namen je bil ustanoviti »dramatično učilnico, v kateri se bodo gojile igralske moči za slovensko gledališče«, torej igralsko šolo, ki naj bi vzgajala in izobraževala bodoče igralce (Nolli v Štih 1981, 22; Predan 1996, 39).

⁶ Dramatično društvo je do leta 1896 objavljalo v knjižni zbirki Slovenska Talija izvorne in prevedene gledališke tekste in je do omenjenega leta, ko je knjižna zbirka usahnila, natisnilo 6 snopičev; v posameznem snopiču je bilo objavljenih tudi po več iger (Predan 1996, 41).

Naslednji mejnik je leto 1882, ko je prišlo do velikega razmaha uprizarjanja slovenskih predstav. »To je bil in zagotovo ostaja tretji pomemben datum v zgodovini slovenskega dramskega gledališča, čeprav je bil čas prave, v današnjem smislu pojmovane profesionalizacije še sorazmerno daleč« (Predan 1996, 42). V Deželnem gledališču v Ljubljani, v katerem je do tedaj deloval nemško govoreč ansambel, je bil ustanovljen slovenski del igralskega ansambla, čigar prvi umetniški vodja je bil Ignacij Borštnik. Deželno gledališče v Ljubljani, ki med prvo svetovno vojno ni delovalo, se je leta 1920 preimenovalo v Narodno gledališče v Ljubljani in dobilo še poslopje današnje SNG Drame, v katerem je prej delovalo le nemško gledališče (Predan 1996, 46). V času druge svetovne vojne, pod nemško okupacijo, je ljubljansko gledališče delovalo (Čopič in Tomc 1997, 165).

Razvoj današnjega SNG Maribor sega v leto 1909, ko se je oblikovalo Dramatično društvo Maribor, deset let kasneje (1919) pa se je v Mariboru začelo obdobje poklicnega Narodnega gledališča pod vodstvom vsestransko zagnanega Hinka Nučiča (Predan 1996, 45). V času druge svetovne vojne, pod nemško okupacijo, je mariborsko gledališče prenehalo delovati (Čopič in Tomc 1997, 165).

Mariborsko in ljubljansko gledališče sta po letu 1945 dobila status nacionalnih ustanov, torej sta postala »slovenski narodni gledališči« ter sta združevala dramsko, operno in baletno dejavnost (prav tam).

Povojna leta so bila zaznamovana z osvobodilnim zanosom in poletom, to je bil čas razcveta poklicnih gledališč, odprla so se vrata tudi novim gledališkim stilom (Predan 1996, 58). Leta 1945 je bila ustanovljena današnja Akademija za gledališče, radio, film in televizijo. Okoli leta 1952 so bila zasnovana številna nova profesionalna gledališča: Ljubljana je dobila mestno in lutkovno gledališče, kasneje še mladinsko, ustanovitev gledališč je potekala tudi v Celju, Kranju, na Ptuj, v Novi Gorici in v Postojni (pozneje se je postojnsko gledališče preselilo v Koper). Po 25-letnem premoru v odboju fašizma so odprli tudi prenovljeno Slovensko narodno gledališče v Trstu (Čopič in Tomc 1997, 165). V povojnem času je sledilo obdobje naraščanja obiska v poklicnih in polpoklicnih gledališčih, ki se je končalo v najuspešnejši sezoni 1955/56, ko sta se začela ukinjanje polpoklicnih in ponovna amaterizacija manjših poklicnih gledališč (Gabrič 2010, 64). Tako so bila leta 1957 ukinjena ptujsko, koprsko in kranjsko gledališče, ki pa se je po več kot 20 letih ponovno profesionaliziralo (Predan 1996, 60; Čopič in Tomc 1997, 165).

Ob koncu 20. stoletja lahko rečemo, da se v vedno večjem številu pojavlja komercialno gledališče, ki je že vrsto let uveljavljeno gledališče v ZDA in Veliki Britaniji. V Sloveniji je tak način delovanja gledališča relativno nov, zanj pa je značilno, da ne dobiva državnih subvencij,

se ne prijavlja na razpise, temveč se preživlja izključno iz dobička od prodanih vstopnic, s sponzorstvi in pokrovitelji. Taka gledališča v Sloveniji so npr. Špas Teater, Moj teater, SiTi Teater BTC idr. Ker ciljajo na široko množico gledalcev, ponudbo po večini zapolnjujejo komedije. Danes imamo v Sloveniji veliko javnih gledališč, ki jih podpira država.

3.1 AMATERSKO GLEDALIŠČE

Profesionalno oz. poklicno gledališče je za razliko od amaterskega gledališča vsako gledališče, kjer umetniško, tehniško in upravno osebje opravlja svoje delo kot poklic in mu je gledališko delo temeljni vir dohodka. Po besedah Maje Logar je amatersko gledališče stalna ali priložnostna združba ljubiteljev gledališča, ki pripravljajo gledališke predstave v prostem času in jim gledališko delo ni poklic, član amaterske skupine – amaterski igravec – pa sodeluje pri amaterskem gledališču iz »ljubiteljskih vzgibov in se za razliko od poklicnega dramskega igralca ne preživlja z nastopanjem v gledališču« (Logar v Ravnjak 1994, 18).

3.1.1 RAZVOJ AMATERSKEGA GLEDALIŠČA

Gledališki amaterizem je vedno sodil med najbolj priljubljene aktivnosti v prostem času na področju ljubiteljske kulture. Ljubiteljsko udejstvovanje se je močno razširilo po letu 1848 z nastajanjem slovenskih društev, predvsem pa je k temu pripomoglo čitalniško gibanje. Ljubiteljska gledališka središča so nastajala izven Ljubljane, med njimi pa Predan izpostavlja koroško regijo, Novo mesto, Trst (iz tržaškega gledališča se je kasneje razvilo profesionalno gledališče), Celje, Škofjo Loko, Ruše in Idrijo (Predan 1996, 71). Danes bi lahko rekli, da je na tedanjem slovenskem etničnem ozemlju šlo za policentričen razmah gledališkega življenja (Predan 1996, 29). Čitalnice, v katerih se je oblikovala tudi ljubiteljska gledališka dejavnost, so se najprej odprle v Trstu (1860), potem v Mariboru, nato v Ljubljani, sledili so še Celje, Tolmin, Gorica, Škofja Loka, Ptuj, Kranj, Celovec, Ajdovščina itn. (Predan 1996, 33). V obdobju med letoma 1867 (ustanovitev Dramatičnega društva v Ljubljani) in 1914 (začetek 1. svetovne vojne) sta se poklicno in amatersko gledališče razvijala v medsebojni povezavi. Pred 1. svetovno vojno je gledališka dejavnost v sebi nosila ne le kulturno vrednoto, temveč tudi idejo nacionalnega in idejnega boja (Gabrič 2010, 17). Slovenija je že pred 2. svetovno vojno veljala za območje z razmeroma največjim številom igralskih skupin v Evropi – imela je nekaj 100 amaterskih odrov, ki so predstavili po več tisoč predstav na leto (Gabrič 2010, 46). V desetletju po 1. svetovni vojni lahko govorimo o mobilizacijskem višku kulturnega amaterizma v Sloveniji, kot je to ocenil Ervin Dolenc (Gabrič 2010, 44). Tudi poklicni igralci so bili aktivni sodelavci gledaliških amaterjev (kot npr. Osip Šest, Zofija Borštnik Zvonarjeva idr). Poleg tega

so jim društva posojala kostume, sceno, posredovala pri nabavi luči in odrskih delov (Gabrič 2010, 65). Ob koncu dvajsetih let 19. stoletja so v dramah in operah v Mariboru in Ljubljani skupaj pripravili pribl. 500 predstav – posamezni podatki za isto obdobje pa zgolj za nekatere društvene zveze omenjajo dvakrat toliko predstav (Gabrič 2010, 52). Na prelomu iz 19. v 20. stoletje je bilo kulturno udejstvovanje živahno tako na podeželju kot v urbanih okoljih. Tudi po 2. svetovni vojni je prišlo do razcveta amaterizma, ki pa se je od medvojnega razlikoval po tem, da so se prej kulturna društva in njihove sekcije delile po idejno nazorskih razlikah, po drugi svetovni vojni – v času komunizma – pa to ni bilo mogoče. Na mesto starih katoliških, liberalnih in socialističnih zvez kulturnih društev je stopila leta 1945 Ljudska prosveta Slovenije, ki je postala monopolist gledališkega amaterizma. Njena glavna funkcija je bila z nasveti in predavanji spodbujati h kakovostnejšemu delu ljubiteljskih gledaliških skupin. Vedno več registriranih članic je čez nekaj časa pripravilo približno 6000 predstav, ki si jih je ogledalo 900 000 gledalcev (Gabrič 2010, 66). Petdeseta leta so pomenila dvig kakovosti v amaterizmu – na sporede amaterskih gledališč so začela prihajati odrska dela z Zahoda. To je bilo tudi obdobje, ko se je gledališka umetnost približala želji in okusu dramskega občinstva, kar je sicer privedlo do priljubljenosti gledališča in do njegove blaginje. Največ amaterskih odrov je delovalo v Kranju, Trbovljah, v okoliških krajih Ljubljane, Celja in Maribora. Konec petdesetih let so amaterska gledališča dobila več avtonomije zaradi menjave generacij na vodilnih kulturnopolitičnih mestih (Gabrič 2010, 67). Tako kot za profesionalna gledališča velja tudi za amaterske odre na Slovenskem leto 1955 za najbolj plodno leto. Po tem obdobju se je dvignil standard države in prebivalstva, zahajanje v gledališče in kinodvorane pa je vztrajno upadalo. V primerjavi, ki jo navaja Aleš Gabrič v svojem članku Družbena in družabna vloga gledališke dejavnosti na Slovenskem, je zapisano, da medtem ko je sredi petdesetih let obisk na predstavah amaterskih gledališč krepko presegel obisk v poklicnih gledališčih, je v sezoni 1973/74 delovalo 64 amaterskih gledališč, njihove predstave pa si ni ogledalo niti za polovico toliko obiskovalcev, kot je to bilo v petdesetih letih (Gabrič 2010, 80). Gledališče je izgubilo moč, s katero bi privabljal množice ljudi, ob vsej ponudbi sodobnih električnih aparatov za preživljanje prostega časa gledališče več ni bilo novost, ni imelo prestižnega pomena, kot ga je imelo nekoč. Kot pravi Gabrič, so se nekatera močnejša amaterska gledališča profesionalizirala, pojavila so se nedržavna gledališča z lahkotnejšim programom, ljubiteljska dejavnost pa je številčno stopila korak nazaj (Gabrič 2010, 81).

3.1.2 DELOVANJE AMATERSKEGA GLEDALIŠČA

Po besedah sociologinje kulture Maje Logar je značilnost amaterskega odra organiziranost same skupnosti in njene skupinske ureditve, ki zaradi trajnega skupnega življenja izoblikuje skupne navade in običaje, intenzivne občuti navezanost na kraj in znance. Gledališče v manjših in bolj povezanih krajih uspe ločiti igralca od gledalcev, ta delitev pa je predvsem prostorska, saj se za vsakogar, ki stoji na odru, ve, kdo je in kaj počne v privatnem življenju. To zahteva prilagajanje z obeh strani (Logar v Ravnjak 1994, 16). Produkcija obravnavanega tipa je izrazito amaterska:

Nastaja kot rezultat amaterskega timskega dela, kjer ni zunanjih sodelavcev. Amater je režiser in vloge so razdeljene amaterskim igralcem, zato je vaško amatersko gledališče šola in oder hkrati. Igrajo iz čistih ljubiteljskih vzgibov, bistvo njihovega dela pa je druženje ob nastajanju predstave, ki računa edinole na lastno publiko, pri kateri praviloma doseže najvišjo stopnjo percepcije in doživljanja. Vaško gledališče je najuspešnejše na svoji lastni/domači lokaciji, pred domačimi ljudmi, ki izhajajo skupaj z igro iz istih kulturnocivilizacijskih, etno- in socio- okvirov (Logar v Ravnjak 1994, 17).

Značilnosti amaterskega odra so stalnost gledališke lokacije, lastno gledališko občinstvo, priučeni, amaterski tip ustvarjalcev in priprava gledališke igre, ki je timsko delo, kjer naloge praviloma niso ostro ločene in niso stalne (Logar v Ravnjak 1994, 17).

Ljubiteljsko gledališče doživi vrhunec v trenutku, ki nastopi takoj po premieri. Sam proces ustvarjanja igre je veliko pomembnejši od rezultata, ki je sicer nujen, vendar le kot naravni del procesa.

Vzroki vključevanja v gledališko skupino so različni. Sodelujoči že v osnovi vedo, da od tega ne bodo imeli materialnih koristi. Zato so najpogostejši dejavniki vključitve možnost druženja, skupno delo, sprostitev v prostem času in zapolnitev le-tega, zadovoljstvo ob dobro odigrani vlogi, pa tudi želja po pripadnosti in toplejših odnosih. Ko je skupina zbrana, se prične delo, sestavljeno iz naslednjih faz: izbira teksta, bralne vaje, izbor kostumov in izdelava scene, postavitvev na oder (Logar v Ravnjak 1994, 24). Repertoar vključuje besedila domačih in tujih avtorjev, amaterske skupine pa nemalokrat posegajo tudi po sodobnih besedilih (Logar v Ravnjak 1994, 25). Komedija sodi med najbolj priljubljene odrske zvrsti, saj ljudje v predstavah iščejo lahkotnost, sprostitev po napornem dnevu. Isto misel je imel leta 1933 Ciril Debevec (ki med drugim kritično piše o profesionalnih gledališčih na Slovenskem leta 1933) v času, ko ni bilo veliko razvedrilnih medijskih vsebin (ki so gledališču konkurenčna) in je bilo gledališče razširjena oblika zabave; Debevec meni, da se predstave odvijajo zvečer zato, ker se okolje umiri, ljudje zapustijo svoj »srčno nezanimiv, neproblematičen poklic«, se utrujeni usedejo in se ob »prikazovanju človeških usod duševno dvignejo, okrepcajo in očistijo« (Debevec v Štih 1981, 103).

Vaje so organizirane po potrebi, upoštevajoč razporeditev prostega časa sodelujočih v skupini, kar nemalokrat zahteva veliko potrpljenja in medsebojnega prilagajanja, saj so sodelujoči različnih starosti (šola, študij, zaposlitev, družina ...). Predstava nastaja v improviziranih prostorih brez tehnične opreme, saj te skupine nimajo velike finančne podpore. Same predstave so skromnejše od profesionalnih v scenskem, tehničnem in kostumskem smislu. Poleg zgodbe in estetskega užitka imajo te predstave velikokrat tudi močno politično in narodnostno funkcijo (Logar v Ravnjak 1994, 26).

Gledališke predstave sodijo med velike kulturne dogodke na vasi. Premiere se dogajajo na domačem odru, dvorane so v domačem kraju najbolj zasedene – prav občinstvo je najmočnejši motivator za ustvarjanje vedno novih predstav. Po premieri sledijo gostovanja po sosednjih krajih, ki imajo – kot pravi Logarjeva - vlogo kulturnega prepletanja, ohranjanja dobrih odnosov s sosedskimi kraji. Tako si skupina širi krog gledalstva, z izmenjavo prinaša kulturne novosti, drugačnost in nove ustvarjalce (Logar v Ravnjak 1994, 28).

Danes, v 21. stoletju, večina amaterskih gledaliških skupin sodeluje s profesionalnimi režiserji, kar so mi potrdili tudi v Šentjakobskem gledališču, ki ima široko mrežo poznanstva v amaterskih krogih, pa tudi na Linhartovih srečanjih se vidi praksa, ki potrjuje gornjo ugotovitev. Malo skupin je, ki sodelujejo z režiserjem amaterjem, res pa je, da scenografija, kostumografija nista plod dela profesionalcev. Za režijo se vedno najde kak honorar (Kermavner 2016). V primerih, ko v amaterskih, ljubiteljskih dejavnostih oz. skupinah, katerih člani s to dejavnostjo kvalitetno preživljajo svoj prosti čas, deluje kak profesionallec, ki prejema plačilo za svoje delo, se rodi kategorija polprofesionalnega gledališča. »Polprofesionalnost« v zakonu ni opredeljena, še najlaže pa se lahko uresniči v okviru delovanja gledališke skupine kot društva. Odvisno od finančnega okvira si take skupine lahko privoščijo tudi profesionalnega tonskega mojstra in mojstra luči.

4 NAČINI DELOVANJA NA KULTURNEM IN UMETNIŠKEM PODROČJU

4.1 VLOGA KULTURNE POLITIKE

V tem poglavju veliko citiram Simona Mundyja, britanskega svetovalca kulturne politike, pisatelja, ki je eden od ustanoviteljev in bivših direktorjev Evropskega foruma za umetnost in kulturno dediščino in predsednik Centra za kulturno okolje (Director of the Centre for the Cultural Environment) londonskega Kraljevega kolegija (King's College, London) ter bivšega svetovalca za kulturne zadeve pri UNESCO. Mundy pravi, da bo »politiki, v kateri ni prostora za kulturo, manjkal bistven sestavni del. Politika, ki se zanaša samo na kulturo, ne bo zdržala« (Mundy 2001, 25).

Kulturno politiko je potrebno vključiti v politični okvir države, lokalne skupnosti in občine. Tak politični okvir naj bi bil demokratičen in osnovan »na družbi, v kateri je obdavčenje prerezporejeno v javno korist, da imajo ljudje tolikšen dohodek, da si lahko privoščijo še kaj več od golega preživetja, in da vlade ravnajo v skladu z mednarodnimi konvencijami o človekovih pravicah, svobodi izražanja, ohranjanju kulturne dediščine in upravnih pravičnosti« (Mundy 2001, 11). Dobro delujoč politični okvir mora imeti izbrušene mehanizme in jasno opredeljen namen za zagotavljanje sredstev. Nato pa se mora vlada umakniti in prepustiti kulturnikom, poklicnim ali ljubiteljskim, da nadaljujejo svoje delo, da spodbujajo in bogatijo kulturo. Politika in kultura ne sodita v isti koš, kar dokazuje tudi npr. ureditev madžarske skupnosti v Sloveniji, ki ima krovno politično organizacijo ločeno od narodnostnega kulturnega zavoda. Kulturna politika je uspešna, kadar so vidni njeni dosežki – »kadar vsi govorijo o kulturi in ne o tem, kako jo upravljajo« (Mundy 2001, 41). Vsa kultura bi morala biti dosegljiva široki množici ljudem – ne le popularna -, in sicer zato, ker kultura pogosto vsebuje ideje, ki ob zabavi in ugodju prinašajo uteho, olajšanje, razlago in izpopolnitev (Mundy 2001, 10).

Problem kulturne politike oz. odnosa do nje je po Mundyju v tem, da se ji po eni strani pripisuje velika vloga, kar je razvidno iz raznih državniških govorov, po drugi strani pa veliko sodobnih vlad kulture ne uvršča visoko med svoje prednostne naloge – »kot da bi se s trošenjem denarja za kulturno zdravje družbe pregrešili zoper telesno blaginjo državljanov« (Mundy 2001, 12). Tudi za Slovenijo velja podobno. Slovenci so uživali določeno kulturno avtonomijo v Avstro-Ogrski že od leta 1848, še bolj pa so se lahko uveljavili v Dravski banovini v prvi Jugoslaviji do 2. svetovne vojne. Po vojni so v drugi/novi Jugoslaviji dobili svojo republiko, zastavo, parlament in vlado v okviru federativno urejene socialistične države. »Vsaj v okviru druge Jugoslavije je torej smiselno govoriti tudi o lastni kulturni politiki Slovenije« (Čopič in Tomc 1997, 23). Čopičeva in Tomc zapišeta, da je med Slovenci želja po ohranjanju specifičnega

kulturnega delovanja kot celovit izraz življenja nacionalne skupnosti za zdaj nedvomna in nesporna. V tem smislu je naloga kulturne politike vzpostavljanje ravnovesja med spodbujanjem nacionalnih kulturnih inštitucij in delovanja na področjih znanosti, umetnosti, športa ter kulturne odličnosti same po sebi; gre za izpostavljanje domačega trga duhovnih dobrin tuji konkurenci (Čopič in Tomc 1997, 255). Pri kulturni politiki gre za vprašanje državne podpore za področje kulture, ki poteka med ministri, državnimi uradniki, umetniki in tiskom (Mundy 2001, 13).

Ministrstvo za kulturo v Sloveniji je pristojno za zadeve, ki se nanašajo na ustvarjanje, posredovanje in za mednarodno kulturno sodelovanje. Specializirana ministrstva za zunanje zadeve, šolstvo, znanost in okolje s svojega vidika pokrivajo tudi področje kulture (Čopič in Tomc 1997, 97). Novi sistem ne pozna sistematičnih oblik medresorskega sodelovanja, ampak je le-to prepuščeno pobudi ministra določenega resorja (prav tam). Naloge Ministrstva za kulturo Slovenije so priprava predloga nacionalnega kulturnega programa, njegovo uresničevanje in poročanje z oceno rezultatov in s predlogom potrebnih sprememb, izvajanje ustanoviteljskih pravic v državnih kulturnih inštitucijah, zakonske aktivnosti in skrb za enotni sistem varstva kulturne dediščine (Čopič in Tomc 2001, 98).

Kulturniška zbornica Slovenije je prostovoljna organizacija stanovskih društev, v katero se lahko včlanijo tudi civilne pravne in fizične osebe, če so izvajalke kulturnih dejavnosti. Zbornica spremlja in ocenjuje vpliv kulturne politike na kulturni razvoj, daje mnenje k nacionalnemu programu za kulturo in letnim poročilom o njegovem izvajanju, obravnava predloge zakonov in drugih predpisov s področja kulture ter tistih, ki zadevajo tudi področje kulture, daje pa tudi pobude in predloge za urejanje posameznih vprašanj na področju kulture (Ministrstvo za kulturo, 29. 1. 2016).

Javni skladi, ki podpirajo ljubiteljsko delovanje, so oblika prenosa izvajanja nacionalnega kulturnega programa na posameznem področju z Ministrstva za kulturo na javne inštitucije. Skladi niso le način financiranja, ampak samostojno sprejemajo odločitve, ki so povezane z delitvijo sredstev na njihovem področju. Država nanje prenese sredstva, ki jih nameni proračun za področje kulture, ki ga pokriva sklad (Čopič in Tomc 1997, 101). Sklad pokriva naslednja področja: historični ples, ples, folklorno dejavnost, instrumentalno glasbo, zborovsko glasbo, literarno dejavnost, gledališče in lutke, likovno dejavnost ter film (JSKD, 15. 11. 2015).

Minister za kulturo je v nenavadnem položaju, saj je odgovoren za področje, ki je najbližje prepoznavnosti družbe, ob tem pa se mora v vladnem omizju zadovoljiti s položajem, ki mu ne daje niti vpliva niti politične teže. Vzrok, da je kulturno ministrstvo v takem položaju, je tudi v tem, da je izid kulturnega programa negotov – številke na kulturnem področju povedo zelo malo

o kakovosti in nič o zadovoljstvu družbe. Enako negotov je tudi izid na drugih področjih državnih izdatkov – drago orožje ne jamči zmage, ni jamstva, da bodo visoko izobraženi ljudje dosegali bleščeče uspehe v poklicu ali da se bo zunanja politika izognila diplomatskemu polomu (Mundy 2001, 23-24). Naloga kulturne politike je med drugim tudi omogočanje združevanja interesov, ki je dovolj svobodno in podjetno, da zagotavlja razvoj (Mundy 2001, 36). Država mora po eni strani ščititi nacionalno kulturno dediščino kot pomemben spomin na narodovo preteklost, podpirati mora sodobno domačo ustvarjalnost, ki je ocenjena kot strateški nacionalni pomen, in podpirati tiste segmente sodobnega kulturnega delovanja, v katerih zaostajamo za svetom. Hkrati pa mora odpirati vrata v svet, zato mora kulturna politika spodbujati tudi tista področja kulturnega delovanja, ki (še) niso ocenjena kot strateški nacionalni pomen. Nuditi mora podporo promociji slovenske kulture v tujini, tako za tisto kulturno delovanje znotraj inštitucij kot tisto zunaj njih in podpirati gostovanja tujih ustvarjalcev pri nas (Čopič in Tomc 1997, 256).

4.2 TIPI GLEDALIŠČ

Sledi poglavje, v katerem predstavljam različne tipe delovanja gledališč na splošno in v teoriji. Spoznanje različnih načinov delovanja je za mojo raziskavo pomembno zato, ker iščem najbolj optimalen način ustanovitve in delovanja gledališkega ansambla v Lendavi. Da bi to lahko relevantno storila, želim najprej predstaviti načine delovanja gledališč in nato podati primere, ki po opisanih načinih delujejo v Sloveniji.

4.2.1 GLEDALIŠČE KOT ZADRUGA

Značilen primer za takšno delovanje je majhna kooperativna skupina enakopravnih igralcev, ki iščejo kapital, da bi uresničili določeno skupno zamisel. Pogosto so take skupine zelo neformalne, upravljalvske naloge si običajno razdelijo med seboj. Povezovanje prizadevanja s plačilom se rešuje z vzajemno kontrolo članov. Takšna ureditev je učinkovita, ker se znotraj skupine vrtijo vse informacije – vložen trud se spremlja znotraj skupine in kakršen koli konflikt se rešuje na prijateljski način. Dobiček, če ga je kaj, se razdeli med člane skupine. Če postane združna skupina uspešna in se večja, ima več dela – plačila ni več mogoče določati s prijateljskim dogovorom. Ločijo se umetniške, administrativne in tehnične naloge. Pommerehne in Frey⁷ nudita 3 možne rešitve za takšno stanje. Po prvi možni rešitvi se taka združna skupnost razpusti in se ustanovijo nove (majhne) skupine s strani bolj podjetnih

⁷ Werner W. Pommerehne, nemški, in Bruno S. Frey, švicarski ekonomist; v skupnem delu z naslovom Muze na trgu (Musen und Märkte, 1993) sta se ukvarjala z delovanjem gledališč, oper in muzejev.

članov. Druga možna rešitev je, da gledališče s to obliko delovanja in velikim obsegom dela zaposli upravnika, ki nadzira prizadevanja posameznih članov. Tretjič: zadruga lahko dobi državno podporo, ki lahko različno vpliva na obnašanje ustanov uprizarjajočih umetnosti (Pommerehne in Frey 2001, 45–47).

4.2.2 ZASEBNO KOMERCIALNO GLEDALIŠČE

Tak tip gledališča deluje kot gospodarska organizacija. »Koristi od obiska gledališča so tem večje, čim višja je posameznikova izobrazba in čim pogostejše stike ima z gledališčem. Tako izobrazba kot pogostost stikov sta v splošnem pozitivno povezani s posameznikovim dohodkom. Iz tega sledi, da ljudje z višjimi dohodki pogosteje obiskujejo gledališče kot tisti z nižjimi« (Pommerehne in Frey 2001, 24). Po drugi strani bo povpraševanje po vstopnicah nižje, kolikor višji bo strošek obiska gledališča. Poleg denarne cene vstopnice so stroški obiska gledališča še možni stroški drugih vrst porabe časa (npr. za delo ali druge vrste dejavnosti v prostem času) ter cene drugih dobrin, ki so v očeh posameznikov zamenljive z obiskom gledališča (prav tam). Tudi iz moje diplomske naloge, ki sem jo pisala leta 2013, v kateri sem raziskovala in analizirala lendavsko občinstvo, je zaznati sicer šibko povezavo med izobrazbo in pogostostjo obiskovanja gledališča (Nađ 2013, 31).

Pojavljanje pojmov komercializacija in umetnost drug ob drugem se veliko ljudem zdi omalovaževanje umetnosti – v tem smislu je komercialna umetnost v najboljšem primeru sposobna ponuditi sprejemljive dosežke, nikakor pa inovativnih presežkov. To naj bi bila umetnost, ki se podreja okusu množice. Baumola in Bowen sta leta 1966 obsežno analizirala ekonomiko kulture oz. ekonomiko umetnosti, ki je danes že priznana veda, in dokazovala, da stroški gledališč in orkestrrov praviloma naraščajo hitreje kot prihodki od prodaje vstopnic (Pommerehne in Frey 2001, 17). »Tržna proizvodnja v umetnosti ima kaj malo skupnega z zadovoljevanjem množic« (Pommerehne in Frey 2001, 30). Če mora gledališče svoje stroške pokriti le s tržnimi prihodki, potem se uspešnost meri z dejanskimi in potencialnimi obiskovalci. Ponudba je lahko dostopna za širše množice, lahko pa je ozko usmerjena, vendar mora biti cena vstopnic v tem primeru toliko višja, da lahko ustanova preživi – lahko imamo gledališče, ki pritegne kar največ obiskovalcev, ali gledališče z ozko manjšino publike, ki je pripravljena odšteti več denarja (prav tam). Ni rečeno, da je javna podpora umetnosti najboljša pot umetnosti – resda spodbudno deluje na gospodarstvo in turizem, vendar pa se je potrebno vprašati, ali npr. gospodarski razvoj s spodbujanjem umetnosti dosežemo bolje kot s katerim drugim sredstvom ali subvencijo kake druge panoge – npr. z vzpostavitvijo gospodarske dejavnosti (Pommerehne in Frey 2001, 40). S tem želim poudariti še druge možnosti delovanja gledališč. Javna sredstva

naj bi bila nadomestilo za proizvodnjo pozitivnih zunanjih učinkov, zato bi bilo pričakovati, da bi subvencionirana gledališča prikazovala dela sodobnikov, ki so še neznani, in torej ne bi bilo mogoče pokriti stroškov predstave s prihodki od prodanih vstopnic. Pa vendar raziskave kažejo, da ima npr. visoko subvencionirana nemška operna hiša enak repertoar kot newyorška operna hiša, ki je v zasebni lasti in se v celoti pokriva s prihodki od prodanih vstopnic in z zasebnimi donacijami (Pommerehne in Frey 2001, 36–37).

Pogoji za obstoj dobičkonosne proizvodnje komercialnih gledališč so po Pommerehneju in Freyu sledeči: nizki stroški ne glede na velikost produkcije, da se izognejo visokim (fiksni) stroškom vzdrževanja hiše in njene tehnične opreme (pogosto uporabljajo tehnično in administrativno osebje gledališča, kjer gostujejo). Naslednji pogoj je veliko obiskovalcev – številčnost se lahko zagotovi z izvedbo iste igre večkrat zapovrstjo (namesto širokega repertoarja), več gledalcev se lahko pritegne v večjih mestih. Veliko občinstva pridobimo tudi tako, da sami oblikujemo morebitne igralce. Dober pogoj je tudi cenovna diskriminacija – v smislu razlik v ceni zaradi privlačnosti dogodka (premiera, silvestrska predstava), glede na dneve v tednu, sedeži z boljšim/slabšim razgledom. Možnost postranskega dohodka je tudi pogoj, ki pripomore k uspešnosti komercialnega gledališča – gre za umetniško proizvodnjo, ki presega prodajo vstopnic, npr. prodaja predstav medijem, prodaja spominkov z motivi ter napisi gledališke predstave ipd. (Pommerehne in Frey 2001, 47–48).

Veliko pozornosti se posveča okoliščinam, ki zagotavljajo čim večji dobiček. Ti pogoji so količina (število predstav/nastopov, ki jih ponudimo občinstvu med letom), kakovost, ki pri uprizarjajočih umetnostih po pomembnosti presega vse ostale vidike (ocenjevalci kakovosti so režiserji, nastopajoči umetniki, umetniško osebje in umetnosti kritiki – oceno kakovosti skratka ustvarja »prosvetljena elita«). Tudi tehnologija sodi med pogoje za čim večji dobiček, kamor ne sodijo le tehnična vprašanja, ampak tudi slava režiserja ali igralcev (Pommerehne in Frey 2001, 49–51).

K dobičku usmerjeno gledališče se mora truditi za svoje potencialne kupce. Poskrbeti mora za nekaj olajšav, npr. pri nakupu vstopnic (rezervacije po telefonu, možnost plačila s kreditno kartico, internetna prodaja vstopnic ...). Finančno zelo uspešen je način cenovne diskriminacije s ponudbo neprodanih vstopnic po polovični ceni na dan predstave (Pommerehne in Frey 2001, 52).

4.2.3 GLEDALIŠČA, KI JIH PODPIRA DRŽAVA

Ponudba se razlikuje glede na tip ustanove, saj je velika razlika v ponudbi komercialnih in nepridobitnih javnih ustanov, podpiranih s strani države. Pri državno podprtih javnih ustanovah

je proračun določen, cilj direktorja je doseči popolno izvedbo, vendar bi morale te ustanove skrbeti tudi za zadovoljiv obisk (Thorsby in Nielsen v Pomerehne in Frey 2001, 25). Državno subvencioniran sistem ima negativno posledico, da se subvencija v primeru uspešnega črpanja prihodka iz drugih virov financiranja (vstopnice, druge storitve) lahko zniža. »Posledica državno subvencioniranega sistema avtarkije javnih kulturnih inštitucij je pomanjkanje prodejavne kulturne politike, ki bi izhajala iz javnega interesa za kulturo« (Čopič in Tomc 1997, 239). Tudi Pomerehne in Frey opredeljujeta iste posledice uspešnega črpanja drugih virov, torej nižanje javnih subvencij (Thorsby in Nielsen v Pomerehne in Frey 2001, 25). Čopičeva in Tomc dodajata, da »financiranje kulturnih inštitucij ni odvisno od letnih delovnih načrtov in razvojnih planov, ampak od števila zaposlenih in od tega, koliko sredstev je zavod dobil za svoje materialne stroške v preteklem letu« (Čopič in Tomc 1997, 240).

Večina javnih zavodov⁸ je v državni lasti, opravljanje dejavnosti pa trajno in nemoteno zagotavljata država ali samoupravna lokalna skupnost, delovanje se financira iz javnih sredstev, ne pa z npr. prodajo blaga in storitev na javnem trgu. Javna sredstva za financiranje javnih zavodov zagotovijo njihovi ustanovitelji oz. soustanovitelji. Ustanovitelj ima pravico odločanja in imenovanja organov javnega zavoda (direktor, nadzorni svet), pravico sprejemanja programa dela, strateškega načrta, pravice pri določanju finančnega in kadrovskega načrta, odloča tudi o zaključnem računu, sodeluje in vpliva na sprejem statuta ali ustanovitvenega akta ipd. Od takih odločitev je odvisen obstoj in trajanje dejavnosti javnega zavoda.

Kakršna koli podpora, še posebej javna (konkretno so to državni ali občinski proračuni), lahko močno vpliva na količino in kakovost v gledališču odigranih del ter višino cene vstopnic. Vpliva tudi na uporabljeno tehnologijo, višino dohodkov zaposlenih ter na notranjo organizacijo gledališča. Prihodki iz javnih virov so določeni na osnovi dejavnosti ali programa. Javni zavodi se lahko financirajo tudi iz nejavnih virov, ki jih pridobivajo z opravljanjem javne službe in z opravljanjem drugih dejavnosti. Pri tem pa opravljanje drugih dejavnosti ne sme ogroziti izvajanja javne službe (Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo, 31. čl.).

Javno gledališče pridobiva sredstva iz sredstev ustanovitelja, s plačili za storitve, s prodajo blaga in storitev na trgu in iz drugih virov na način in pod pogoji, določenimi z zakonom in aktom o ustanovitvi. Presežek prihodkov nad odhodki sme zavod uporabiti le za opravljanje in

⁸ Zakon o zavodih opredeljuje javne zavode kot organizacije, ki se ustanovijo za opravljanje dejavnosti vzgoje in izobraževanja, znanosti in kulture, športa, zdravstva, socialnega, otroškega in invalidskega varstva, socialnega zavarovanja ali drugih dejavnosti, če cilj opravljanja dejavnosti ni pridobivanje dobička (Zakon o zavodih, 1. čl.). Javni zavodi postanejo pravno-organizacijske oblike, ki jih zakon opredeli kot javne nepridobitne dejavnosti. Značilnost nepridobitne dejavnosti je, da cilj takega delovanja ni ustvarjanje dobička, ampak zagotavljanje javnih dobrin in storitev.

razvoj dejavnosti, če ni z aktom o ustanovitvi drugače določeno. Ustanovitelj zagotavlja sredstva za dejavnost, plače, druge stroške dela, prispevke, materialne stroške ipd., o sredstvih za investicije pa se odloča ločeno, posebej o posamezni investiciji (npr. v občini).

Frey in Pommerhne opredeljujeta štiri tipe javne podpore. Najprej bi omenila subvencijo v fiksnem znesku, ki je lahko subvencija države ali občine ter skladov. Ta znesek se podeljuje le ob izpolnjevanju pogoja, ki pa je, da ustanova obstaja, torej ne glede na njeno proizvodnjo, stroške ali cene. Tak tip subvencije se namenja tudi gledališkim skupinam na začetku delovanja kot pomoč pri premagovanju začetnih finančnih težav. Ko pa začne skupina ustvarjati dobiček, subvencije več ne more prejemati ali jo mora vrniti. Dobiček pomeni strošek in s tem se spodbuda, da bi si skupina prizadevala za razvoj, močno zmanjša (Frey in Pommerhne 2001, 54). Naslednji tip javne podpore je podpora z davčnimi olajšavami, kar pomeni, da lahko posamezniki ali gospodarske družbe osnovo davka na dohodek znižajo za prispevke, ki so jih darovali nepridobitnim ustanovam. To je neke vrste spodbuda za dajanje donacij, ki pomenijo podpiranje kulture brez pričakovanja poslovne koristi. Dotacije iz posebnih skladov so – podobno kot pokroviteljstvo ali sponzorstvo – primernejše za podporo projektov kot za zagotavljanje tekočih sredstev, ki jih organizacija potrebuje za svoje delovanje, saj je to vir zasebnega financiranja in torej pomemben dodatek, ki pa ne more nadomestiti varnega zagotavljanja sredstev iz javne blagajne (Mundy 2001, 29). V Evropi so možnosti za odštevanje donacij umetnosti pri davčni napovedi veliko manjše kot v ZDA, tudi znotraj Evrope so velike razlike (Nemčija do 10 %, Francija 1 %). Taka ustanova sama ne ustvarja dobička – da se temu izogne, uvede nizke »socialne« cene vstopnic ali pa igralcem oz. avtorjem izplačuje visoke honorarje, ki se prikažejo kot stroški (Pommerehne in Frey 2001, 54). Z davčnimi olajšavami se je začel večati obseg sredstev, ki jih podjetja namenjajo podpiranju kulture, pri čemer pomeni šport veliko konkurenco (Čopič in Tomc 1997, 113). Subvencionirane vstopnice so tretji način javne podpore – gre za fiksno določeno subvencijo na vsako prodano vstopnico ali dodajanje fiksno določenega odstotka k celotnim prihodkom od vstopnic. Razširjena pa je tudi subvencioniranju vstopnic obratna/nasprotna oblika, t. j. plačevanje davka od prometa pri prodaji vstopnic, ki velja tako za komercialne kot za javno podprte ustanove (Čopič in Tomc 1997, 34). Četrta oblika, pokrivanje primanjkljaja, je oblika javne podpore, ki se podeljuje na osnovi predvidenega primanjkljaja. Le-ta se določa glede na stroške, ki naj bi jih ustanova imela; ocena se določa na osnovi preteklih let. Za določitev subvencije so oblikovana pravila. Gledališče si ne prizadeva za ustvarjanje presežka ali zniževanje primanjkljaja, saj zanj velja prikriti davek s 100 % stopnjo, čemur sledi tudi znižanje prihodnjih subvencij. Čopič in Tomc v knjigi *Kulturna politika* trdita podobno.

Splošna ugotovitev bi se glasila torej, da javna sredstva močno vplivajo na obnašanje upraviteljev gledaliških hiš. So razlike med javnimi, nepridobitnimi ustanovami in zasebnimi, k dobičku usmerjenimi ustanovami. Glede na to, kakšen tip državne subvencije prejema ustanova, lahko sistematično vpliva na ustanovo na tri načine: vpliva na količino predstav in njihov »življenjski« čas (repertoar gledališč, ki jim javna blagajna pokriva primanjkljaj, je praviloma širši, medtem ko imajo komercialna gledališča manj predstav, ki pa jih uprizarjajo dlje časa). Vpliva tudi na kakovost, ki je najpomembnejša – v javnih gledališčih izbirajo igre, ki ustrezajo okusu prvakov sveta umetnosti in ne okusu širše publike. Pričakuje se, da bo prikazanih več eksperimentalnih in neznanih iger. Vpliva tudi na tehnično opremo in možnosti, saj javna gledališča v želji, da bi bile predstave odlične, kupujejo najboljšo razpoložljivo tehnologijo, tudi če jo redko uporabijo (Pommerehne in Frey 2001, 58).

4.2.3.1 JAVNA GLEDALIŠČA V SLOVENIJI

Zavodi so pravne osebe, ki so po zakonu podrejene ustanovitelju, ki uravnava in ureja vsa delovna področja javnega zavoda. Ustanovitelj je tisti, ki potrjuje poslovne odločitve javnega zavoda in nadzira poslovanje, kar pa posledično pomeni, da ustanovitelj odloča tudi o tem, koliko in na kakšen način bo financiral dejavnost zavoda.

V kulturnih institucijah so organi upravljanja direktor, svet in strokovni svet. Upravo zavoda predstavljata poslovni in programski direktor. Strokovni svet obravnava strokovna vprašanja in je sestavljen iz polovice notranjih in polovice zunanjih strokovnjakov s področja dela zavoda, s posamezniki, ki s svojimi strokovnimi ali poslovnimi izkušnjami in javnim ugledom prispevajo k boljšemu delovanju javnega zavoda (ZUJIK, 41. člen). Svet zavoda, ki ga po navadi sestavljajo predstavniki ustanovitelja, delavcev, uporabnikov in predstavniki zainteresirane javnosti (Zakon o zavodih, 29. člen), in strokovni svet upravljata zavod, direktor pa je poslovni organ, ki vodi posle, zastopa in predstavlja zavod. Poslovnega direktorja zavoda imenuje ustanovitelj po predhodnem mnenju sveta zavoda, programskega direktorja pa strokovni svet zavoda po predhodnem mnenju ustanovitelja. Poslovni in programski direktor je lahko ena oseba, mandat funkcij traja v javnih zavodih na področju kulturne pet let. Imenovanje direktorja in članov sveta se lahko neomejenokrat ponovi (Čopič in Tomc 1997, 103–104). ZUJIK omogoča ustanovitelju, da lahko poleg javnega razpisa tudi neposredno povabi posamezne kandidate k opravljanju direktorske funkcije.

Družbeni sektor na področju kulture se uvršča v javno službo, zaposleni v tem sektorju pa so javni uslužbenci. Zaradi statusa zaposlenih kot javnih uslužbencev so kadrovska politika, organiziranje in delovanje javnih zavodov močno državno regulirani, vodstva teh institucij pa

imajo za svojo kulturno politiko malo maneverskega prostora. Razmerja so večinoma vnaprej določena, vodstvo nima pravega interesa za svoje delovanje, »tako je kulturni razvoj odvisen od izjemnih sposobnosti in izjemne zagnanosti posameznikov, da premagajo ovire, ki jih pred njih postavlja opisano splošno stanje« (Čopič in Tomc 1997, 104). Splošna načela javnega sektorja, povzeta po Čopičevi in Tomcu, imajo za kulturo negativne posledice, kot npr. podrejenost kulturne inštitucije državni regulaciji namesto svojemu kulturnemu poslanstvu, nadalje omejenost uvajanja sodobnih upravljaljskih in poslovnih znanj ter metod trženja pa tudi onemogočanje načrtovanja razvojnih strategij zaradi statičnih razmer. Sredstva za delo lahko javni zavodi pridobivajo tudi s prodajo storitev, kar ne pomeni tržne dejavnosti, saj namen nastopanja na trgu ni ustvarjanje dobička, temveč je govora o uresničevanju javnega interesa.

4.2.4 (ZASEBNE) NEPROFITNE ORGANIZACIJE

V času demokracije je potrebno spodbujati decentraliziranost in pluralnost kulturnega in umetniškega udejstvovanja. Neprofitne organizacije⁹ so označene z različnimi imeni: neprofitne, prostovoljne, nevladne, neodvisne ali civilnodružbene organizacije (Kolarič in drugi 2002, 6). Neprofitne organizacije so lahko javne, ustanovljene s strani javnih avtoritet in služijo javnemu interesu, ter zasebne, ki so ustanovljene s strani zasebnih fizičnih in pravnih oseb in služijo tako javnemu kot tudi skupnemu interesu (Kolarič in drugi 2002, 14). »Kulturna zakonodaja določa, da imajo tudi zasebne kulturne organizacije pravico do stalnih neprogramskih stroškov (stroški za najem prostora, za elektriko, ogrevanje ...) iz javnega proračuna« (Čopič in Tomc 1997, 105).

Zasebne neprofitne organizacije se delijo na tiste, ki delujejo v javnem interesu in imajo formalno-pravno priznan status. Mednje spadajo društva in združenja, ki delujejo v dobro posameznikov in skupin izven samih organizacij. Tudi zasebni zavodi, fundacije in skladi, socialna podjetja, verske in cerkvene organizacije sodijo mednje. V tiste zasebne neprofitne organizacije, ki delujejo pretežno v skupnem interesu članov, spadajo članski klubi in združenja, članske zadruge, zbornice in druga poslovna združenja, sindikati, politične stranke itd. (Kolarič in drugi 2002, 26).

⁹ Med neprofitne organizacije štejemo društva na številnih področjih, športne in druge klube, poklicna in poslovna združenja, bolnice, univerze, muzeje, centre za dnevno varstvo otrok, ostarelih in invalidnih oseb, svetovalne agencije, ekološke skupine, centre za usposabljanje in zaposlovanje, zagovorniške organizacije, organizacije za varstvo človekovih pravic in mnoge druge (Kolarič in drugi 2002, 6).

4.2.4.1 DRUŠTVO

Društvo je samostojno in nepridobitno združenje, ki ga ustanoviteljice oz. ustanovitelji ustanovijo zaradi uresničevanja skupnih interesov. Društvo si samo določi namen in cilje, dejavnost oz. naloge ter način delovanja. Odločitve o upravljanju društva pa neposredno ali posredno sprejemajo članice in člani društva. Namen ustanovitve in delovanja društva ni pridobivanje dobička. Presežke prihodkov nad odhodki iz vseh dejavnosti in drugih virov društvo trajno namenja za uresničevanje svojega namena in ciljev in jih ne deli med člane. Delovanje društva je javno. Združevanje v društva je prostovoljno. Delovanje v društvu temelji na enakopravnosti članstva. Ni dovoljeno ustanoviti društva, katerega namen je ustvarjanje dobička, ali društva, katerega izključna dejavnost je pridobitna dejavnost, niti ni dovoljeno delovanje takšnega društva (Zakon o društvih, 1.-3. člen).

Društvo je pravna oseba zasebnega prava; takšen status pridobi z vpisom v register društev. Društvo zastopa oseba, določena s temeljnim aktom. To je lahko le poslovno sposobna fizična oseba. Društvo ima lahko dva zastopnika, če tako določa temeljni akt društva. Društvo v temeljnem aktu določi tudi način zastopanja (skupno ali samostojno) in meje pooblastil za zastopanje (Zakon o društvih, 5. in 6. člen). Pri upravljanju sodelujejo člani društva ter pooblaščenice osebe pravnih oseb. Najpomembnejše odločitve v društvu sprejema zbor članov, ki ga sestavljajo vsi člani. Zbor skliče zastopnik društva enkrat letno, lahko pa ga kadarkoli skliče tudi petina vseh članov društva (Zakon o društvih, 12. in 13. člen).

Društva delujejo zgolj z minimalnimi sredstvi, ki so lahko denarna in druga, kot so članarina, darila, prispevki donatorjev, sredstva iz javnih sredstev. Društvo je nepridobitna oblika delovanja, ki sicer lahko en del prihodka služi z opravljanjem dejavnosti, ustvarjen dobiček pa mora porabiti za uresničevanje svojega namena. Društvo ne sme deliti svojega premoženja članom. Društvo lahko opravlja pridobitno dejavnost, torej lahko trži svoje storitve in materiale, vendar mora biti taka dejavnost določena v temeljnem aktu in mora biti povezana z namenom ter cilji društva (Zakon o društvih, 24. in 25. člen).

4.2.4.2 DRUŠTVO V JAVNEM INTERESU NA PODROČJU KULTURE

Zakon o društvih opredeljuje pogoje, ki jih mora društvo izpolnjevati, da se mu dodeli status društva v javnem interesu. Med le-te sodijo društva na področju kulture, vzgoje in izobraževanja, zdravstvenega varstva, socialnega varstva, izvajanja družinske politike, varstva človekovih pravic, varstva okolja, varstva živali, športa, obrambe ter varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, društva na področju gospodarstva, kmetijstva, gozdarstva, veterinarstva ali prehrane, zunanjih zadev, razvoja demokracije ali na drugih področjih, oz. tista društva, katerih

delovanje presega interese njihovih članov in so splošno koristna. Po 30. členu Zakona o društvih so pogoji za ustanovitev in delovanje društva v javnem interesu sledeči: njegovi ustanovitelji in člani niso pravne osebe javnega prava (da med člani ni npr. direktorjev drugih javnih zavodov), da uresničujejo dejavnost, ki je v javnem interesu in je opredeljena v temeljnem aktu ter da je društvo registrirano in deluje najmanj dve leti pred vložitvijo vloge za pridobitev statusa; nadalje, da je društvo sredstva zadnji dve leti pretežno uporabljalo za opravljanje svoje dejavnosti ter da je redno izvajalo programe, projekte ali druge aktivnosti za uresničevanje namena in ciljev, ki so v javnem interesu. Pogoj je tudi, da ima izdelane programe bodočega delovanja in da lahko izkaže pomembnejše dosežke na področju svojega delovanja (Zakon o društvih, 30. člen).

Prednosti društev v javnem interesu so, da se pri javnih razpisih za pridobivanje sredstev iz državnega proračuna, namenjenih društvom, do neke mere upošteva tudi status društva v javnem interesu, za kar dobi društvo dodatne točke (36. člen Zakona o društvih). Za organizacije v javnem interesu na področju kulture veljajo lahko tudi ugodnosti – svoje prostore lahko oddajajo v najem drugim kulturnim izvajalcem, dobijo sredstva za stroške vzdrževanja infrastrukture, ki je v uporabi društva.

Za področja delovanja v javnem interesu na področju kulture veljajo vse oblike ustvarjanja, posredovanja in varovanja kulturnih dobrin na področju premične in nepremične kulturne dediščine. Med področja javnega interesa na področju kulture sodijo tudi področja založništva in knjižničarstva, kinematografije, konkretnije besedne, uprizoritvene, vizualne, glasbene, filmske, avdiovizualne, intermedijske in druge umetnosti.

Status društva v javnem interesu na področju kulture se podeli kulturnim društvom kot združenjem, v katera se posamezniki združujejo z namenom, da izvajajo kulturne dejavnosti, združujejo poklice na posameznih področjih kulture, se ukvarjajo s strokovnimi vprašanji na posameznih področjih kulture, izvajajo dejavnosti na področju kulturne vzgoje in izobraževanja, prispevajo k dostopnosti do kulturnih dobrin in k razvoju kulturnih dejavnosti. Ob upoštevanju Zakona o društvih mora društvo, ki zaprosi za pridobitev statusa društva v javnem interesu, priložiti še poročilo o delu, ki ga je opravilo v zadnjih dveh letih in o porabi sredstev za realizacijo opravljenega dela, sprejet program prihodnjega delovanja na tem področju in dokazila o rezultatih svojega delovanja, kot npr. priporočila, recenzije, objave v strokovni literaturi (Ministrstvo za kulturo, 26. 6. 2016).

4.3 DELOVANJE GLEDALIŠČ V PRAKSI

Komercialna, javna (državna) gledališča, ki (so)delujejo s profesionalnim kadrom na eni strani in polprofesionalnost, ki je značilna za ljubiteljske gledališke skupine s honorarnim profesionalnim režiserjem na drugi strani (npr. društva), predstavljam kot primere delovanja gledaliških praks v Sloveniji. Kot komercialno gledališče sem najprej izbrala Špas teater, ki pa je med nastajanjem moje naloge odpovedalo sodelovanje. Tako v nalogi predstavljam ljubljanski SiTi Teater BTC kot primer komercialnega gledališča in Šentjakobsko gledališče, ki deluje polprofesionalno kot društvo v javnem interesu na področju kulture, Mestno gledališče Ptuj pa kot primer javne ustanove (in je Lendavi najbližje profesionalno gledališče).

4.3.1 ŠENTJAKOBSKO GLEDALIŠČE

Šentjakobsko gledališče Ljubljana je najstarejše ljubiteljsko repertoarno gledališče v Sloveniji, ustanovljeno leta 1920. V prvi sezoni leta 1921/22 so na šentjakobskem odru – takrat v prostorih otroškega zavetišča – uprizorili 16 premier s 56 ponovitvami (Šentjakobsko gledališče 2015). V sezonah 1932/34 so se preselili v Mestni dom in delovali tam do leta 1941, ko jim je italijanski okupator porušil oder in v dvorano naselil svoje gasilce. Leta 1946 je po kulturnem molku teater spet začel delovati. Zgradili so nov oder in tako se je začelo polpoklicno obdobje gledališča – 12 igralcev je bilo stalno angažiranih. Ob svojem igralskem delu so opravljali tudi za gledališče nujno potrebna opravila, drugi igralci pa so za odigrane predstave prejeli le skromen honorar. Po šentjakobskem zgledu so začela delovati tudi druga gledališča takega tipa: na Jesenicah, v Škofji Loki, Kranju in na Ptuj. Leta 1964 je ta polpoklicna doba ugasnila in gledališče je postalo spet ljubiteljsko (prav tam). Kaj je bilo Šentjakobsko gledališče, morda najbolje pove pismo Staneta Severa: *"Zmeraj sem se dobro počutil na Šentjakobu. Ob njegovem prazniku moram zapisati, da je bil dolga leta pomembna akademija za igralsko umetnost, in vesel in ponosen sem, da sem bil njen učenec ..."* (prav tam).

Danes ima ta kulturna ustanova povsem svoj karakter, saj jo težko postavimo ob bok drugim ljubiteljskim gledališkim skupinam, ker deluje kot institucija s povsem profesionalno upravo, tehniko in zunanjimi sodelavci. Tudi profesionalnim hišam jo težko postavimo ob bok, saj igralski ansambel Šentjakobskega gledališča sestavljajo ljubitelji dramske igre, ki so brez akademske izobrazbe s področja igre.

Specifičnost Šentjakobskega gledališča je v načinu delovanja, kakovosti in količini produkcije, ki se velikokrat približa celo ravni profesionalnih institucij. Zaradi profesionalne uprave in nekaterih tehničnih služb se je temu gledališču pogosto dajal vzdevek 'polprofesionalno'. Zaradi svojevrstnega prepletanja profesionalnih sodelavcev in članov, volonterjev, pa predvsem predstavlja neko posebnost, 'hibrid' med amaterizmom in profesionalizmom /.../ Že od nekdaj, danes pa še posebej, predstavlja ŠGL nekakšno

kalilnico za mlade gledališke ustvarjalce, diplomante ljubljanske AGRFT, saj jim velikokrat pomeni prvo postajo na njihovi poklicni poti. Po drugi strani pa mnogim mladim predstavlja odskočno desko. /.../ Ob tem ne gre zanemariti tudi pomembne socialno-vzgojne vloge, ki jo ima ŠGL v lokalnem in tudi širšem družbenem prostoru, saj s svojim programom dela ponuja možnosti kakovostnega in ustvarjalnega preživljanja prostega časa, predvsem mlajši populaciji. V organizacijskem smislu je ljubiteljski status članov gledališča problem, saj zaradi vse obsežnejših obveznosti v 'privatnem' življenju le redki zmorejo še odgovorno in zahtevno udejstvovanje na ljubiteljskem gledališkem področju (Poročilo Mestne občine Ljubljana 2008, 186).

Tudi Saša Strnad, odgovorna v Šentjakobskem gledališču za stike z javnostjo, poudarja, da je to gledališče od ljudi za ljudi, kar se odraža pri projektne delu s profesionalci, ki po vsakem študiju poudarjajo, da take energije, kot jo dobijo od ekipe Šentjakobskega gledališča, v javnih zavodih ni (Strnad 2016). Prav ta status, da se gledališče ni profesionaliziralo, dela Šentjakobsko gledališče unikatno na območju Slovenije. »Da bi pa lahko sledile našemu razvoju in nadgradnji tudi naše igralske zasedbe, smo primorani sodelovati in si želimo sodelovati z ljudmi, ki imajo na tem področju več znanja kot mi. Zato, da gremo z njimi skozi pedagoški in učni proces, zato da smo lahko suvereni na svojem področju, da lahko obiskovalci doživijo neko katarzo« (Strnad 2016). V intervjuju pove Strnadova tudi, da Šentjakobsko gledališče piše krasne zgodbe osebnih življenj, predvsem pa to, da nekateri člani igralskega ansambla brezplačno igrajo za gledališče tudi po 40 let.

Šentjakobsko gledališče je organizirano kot samostojno nepridobitno društvo, ki deluje na osnovi prostovoljnega združevanja članov s ciljem, da iz tradicij ljudskega gledališča skrbi za razvoj amaterske/ljubiteljske kulture (Temeljni akt ŠGL, 1. člen). Ta cilj dosega s pripravljanim in izvedbo gledaliških predstav za otroke in mladino pa tudi za odraslo občinstvo, z izobraževanjem svojih članov, s sodelovanjem z drugimi amaterskimi in tudi poklicnimi gledališči.

Šentjakobsko gledališče ima od leta 1997 status društva, ki deluje v javnem interesu na področju kulture. Delovanje društva določa Temeljni akt Šentjakobskega gledališča Ljubljana. Je nepridobitno društvo, ki lahko opravlja tudi pridobitno dejavnost kot dopolnilno dejavnost. Ker ima v društvu nekaj zaposlenih, deluje še na podlagi predpisov za zaposlene v javnem sektorju. Prav zaradi svojega statusa to gledališče ni obremenjeno s pritiski države in ima možnost raziskovanja – kot pravi Saša Strnad, so bili med prvimi, ki so raziskovali avantgardno gledališče, predstavljali muzikale in predstave na filmski osnovi. Tudi igralci niso obremenjeni s številnimi vlogami, med njimi je čutiti predanost in entuziazem, ki ga je pri profesionalcih redko zaslediti. Prav tako lahko tu igralec zavrne vlogo, če mu karakterno ne odgovarja, zato so amaterji dobljenih in sprejetih vlog zelo veseli.

4.3.1.1 DEJAVNOSTI IN CILJI

Dejavnosti društva so:

- priprava in uprizarjanje gledaliških del domače in tuje dramatike, pri čemer društvo namenja posebno skrb izvedbi slovenskih del,
- priprava in izvedba drugih kulturnih prireditev s področja gledališkega ustvarjanja izven rednega repertoarnega programa (študijske in eksperimentalne predstave, proslave in prireditve ob jubilejih in praznikih ipd.),
- izdajanje gledališkega lista kot svojega glasila ob vsaki premieri ter izdajanje drugih priložnostnih publikacij s področja gledališke dejavnosti v skladu z veljavnimi predpisi,
- strokovno izobraževanje in izpopolnjevanje v gledališki stroki ter spodbujanje ustvarjalnosti članov,
- sodelovanje z vzgojno-izobraževalnimi in drugimi zainteresiranimi organizacijami,
- organiziranje igralskih, pantomimskih, govornih, plesnih, pevskih in podobnih tečajev,
- sodelovanje z drugimi gledališkimi skupinami in pošiljanje svojih članov na njihove prireditve,
- organizacija gostovanj ljubiteljskih in poklicnih igralcev iz drugih gledališč,
- pošiljanje svojih igralcev na gostovanja v druge skupine (Temeljni akt ŠGL, 6. člen).

Poslanstvo gledališča je pokazati zrcalo družbe in časa, osveščati in izobraževati (Strnad 2016). Srečko Kermavner, organizator kulturnega programa, zaposlen v Šentjakobskem gledališču in tudi sam ljubiteljski igralec, je v intervjuju povedal, da se izogiba izrazu polprofesionalno gledališče, saj meni, da so jedro delovanja igralci – ljubitelji. Ne glede na to, da je uprava profesionalna, smatra gledališko dejavnost za ljubiteljsko in to je tisto, kar doseže ljudi (Kermavner 2016). Obseg delovanja in financiranja zaenkrat omogoča v društvu nekaj delovnih mest.

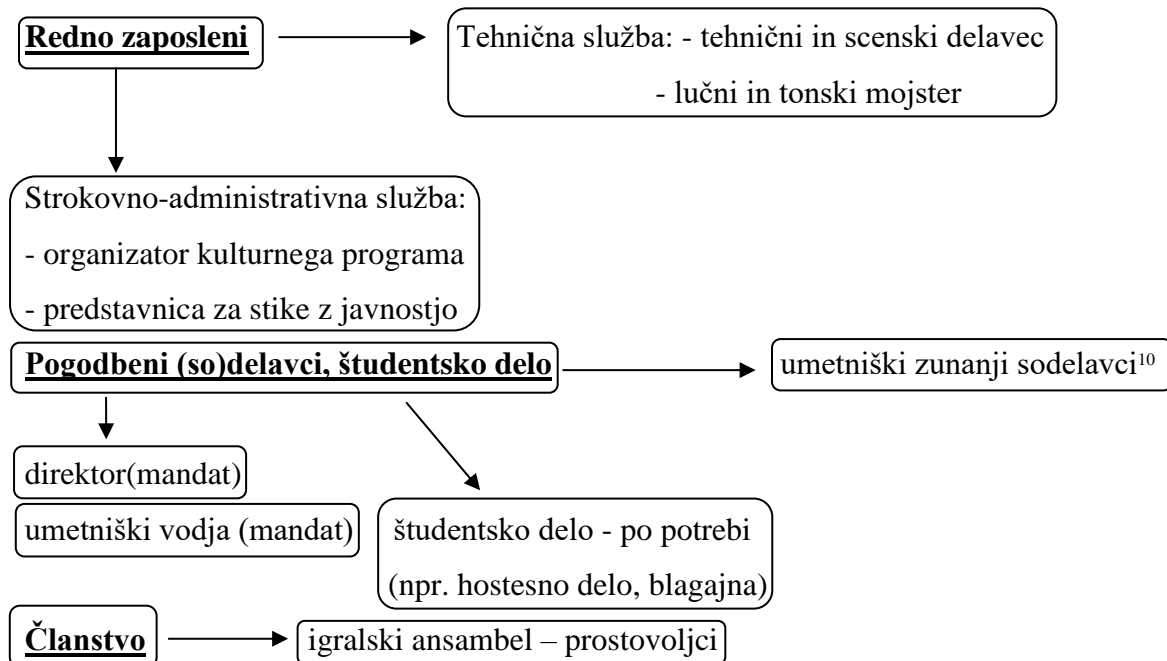
Društvo lahko opravlja tudi pridobitno dejavnost kot dopolnilno dejavnost (npr. oddaja prostorov gledališča v najem, posoja opreme ipd.), pri čemer se morajo vsi prihodki iz dopolnilne dejavnosti društva uporabiti le za izvajanje dejavnosti društva, za nemoteno zagotavljanje pravic članov (Temeljni akt ŠGL, 6. člen). Aktivno sodeluje z JSKD, nekaterimi sorodnimi institucijami in organizacijami (Gledališče Glej, Škuc, E.P.I. Center, Društvo Studio Biti), Lutkovnim gledališčem Ljubljana, Festivalom Ljubljana, ZDUS in AGRFT (Poročilo Mestne občine Ljubljana 2008, 186).

4.3.1.2 STRUKTURA GLEDALIŠČA

Po 33. členu Temeljnega akta Šentjakobskega gledališča so organi društva:

1. Občni zbor: najvišji organ društva, ki ga sestavljajo vsi člani z volilno pravico (Temeljni akt ŠGL, 34. člen),
2. Predsednik društva: je tudi predsednik upravnega odbora in skupaj z direktorjem skrbi za normalen potek dela v društvu (Temeljni akt ŠGL, 45. člen),
3. Upravni odbor: sestavljen iz 6 članov in predsednika, je najvišji organ društva, kadar ne zaseda občni zbor (Temeljni akt ŠGL, 46. člen),
4. Nadzorni odbor: ima 3 člane in deluje samostojno (Temeljni akt ŠGL, 56. in 59. člen),
5. Direktor društva: organizira in vodi delo in poslovanje društva (Temeljni akt ŠGL, 64. člen),
6. Umetniški svet in/ali umetniški vodja: skrbi za vprašanja kulturno-umetniške narave in je sestavljen iz članov društva in poklicnih gledališčnikov ali pa je vodja samo profesionalni zunanji sodelavec (Temeljni akt ŠGL, 71. in 74. člen),
7. Disciplinska komisija: odloča v disciplinskih postopkih zoper člane društva, sestavljajo jo 3 člani (Temeljni akt ŠGL, 77. člen).

Slika 4.1: Shema zaposlenih v Šentjakobskem gledališču leta 2015

V grobem bi lahko kadrovsko strukturo gledališča delili na tri sklope: profesionalne (zaposlene) neprofesionalne (članstvo) in zunanje sodelavce (honorarni delavci). Profesionalni del predstavljajo direktor (pogodbeno razmerje za mandat 4 let), umetniški vodja (pogodbeno razmerje za mandat 4 let), strokovno-administrativna služba in tehnična ekipa. V društvu je redno zaposlenih 5 ljudi: poslovna sekretarka, organizator kulturnega programa, dva tehnična sodelavca ter lučni in tonski mojster. Društvo izplačuje zaposlenim plače in nadomestila v višini, kot jih opredeljujejo predpisi za zaposlene v javnem sektorju (Temeljni akt ŠGL, 79. člen). Delovna razmerja se urejajo v skladu z veljavnimi kolektivnimi pogodbami za negospodarske in kulturne dejavnosti ter dodatno s posebno kolektivno pogodbo ali pravilnikom o delovnih razmerjih delavcev (Temeljni akt ŠGL, 84. člen).

Neprofesionalni del predstavlja umetniški ansambel, torej člani. Igralci so v društvo včlanjeni ljudje vseh starosti, ki se z gledališko dejavnostjo ukvarjajo ljubiteljsko, v prostem času in za to delo ne prejemajo honorarja. Igralci v gledališču aktivno preživljajo svoj prosti čas z vso profesionalno vnemo več kot 45 dni, kolikor povprečno traja študij gledališke predstave/igre. Njihove predstave lahko dosežejo tudi do 30 ali celo 50 ponovitev (Strnad 2016). Danes ima Šentjakobsko gledališče 158 članov. Svoje delo v gledališču usklajujejo v popoldanskih urah, ko člani končajo svoje poklicno delo in imajo čas za vaje. Ker si oder delijo z Lutkovnim

¹⁰ Režiserji, scenografi, kostumografi, dramaturgi, lektorji, koreografi, mojstri luči, tona in zvoka, avtorji glasbe, korepetitorji idr.

gledališčem Ljubljana, ob postavitvi nove predstave pred datumom premiere opravijo vsaj 5-10 vaj tudi na odru. Drugače vaje potekajo v manjših pomožnih prostorih.

Zunanji sodelavci na umetniškem področju (režiserji, dramaturgi, scenografi, kostumografi, koreografi, korepetitorji in drugi) sodelujejo s Šentjakobskim gledališčem preko avtorskih pogodb. Ti sodelavci so profesionalci, ki s Šentjakobskim gledališčem sodelujejo projektno (za določeno predstavo oz. predstave) in se z delovanjem društva ne ukvarjajo – izjema je umetniški vodja, ki je profesionalec na gledališkem področju in je v pogodbenem razmerju.

Polprofesionalnost, pojem polpoklicnega gledališča, se lahko opredeli pod tem poglavjem. Polpoklicno gledališče je registrirano, deluje s transakcijskim računom, lahko deli plače, dobiva podporo JSKD RS, se prijavlja na razne projekte in ima v upravi infrastrukturo. Polprofesionalno gledališče lahko deluje na pravni podlagi Zakona o društvih, svojega statuta, na podlagi predpisov za zaposlene v javnem sektorju ter v skladu z Zakonom o uresničevanju javnega interesa. Uprava, vodenje take institucije je profesionalno, torej s plačanimi delovnimi mesti, prav tako se lahko prijavljajo na projekte. Režiserji in umetniški vodje so zaposleni ali honorarno zaposleni strokovnjaki, igralski ansambel pa je ta, ki je neprofesionalen, kar pomeni, da so zaposleni drugje, v polprofesionalnem gledališču pa so delujejo prostovoljno. S svojim načinom dela, ki ga vodi profesionalni režiser, na razpolago pa so profesionalni tehniki ter dobra tehnična oprema, lahko postavljajo na oder kvalitetne predstave, ki se lahko postavljajo ob bok drugim profesionalnim gledališkim predstavam. Ta oder je pomembno prispeval k razvoju 'šentjakobske družine'. Sprva je bila ta gledališka družina edina, ki je na šentjakobskem odru nastopala z gledališkimi predstavami, nato so se začela gostovanja drugih gledališč, tudi poklicnih - in šentjakobska družina je bila prisiljena hoditi v korak z njimi. Trdo so delali in gledalci še danes radi prihajajo na njihove predstave, obenem pa kvaliteto predstav vedno znova potrjujejo številne nagrade in priznanja tako posameznikom kot društvu.

4.3.1.3 VIRI FINANCIRANJA IN STROŠKI

Viri financiranja, opredeljeni v 78. členu Temeljnega akta Šentjakobskega gledališča, so:

- javna sredstva
- prihodek od prodanih vstopnic
- prispevki članov
- dohodki od gostovanj ter drugih oblik delovanja v okviru dejavnosti
- dohodki od sponzorjev, darila ter s prispevki donatorjev
- dohodki od zakupa dvorane in drugih prostorov, izposojevalnina kostumov, scenske in gledališke opreme, prodaja posnetkov predstav

- objave propagandnih in drugih oglasov v prostorih društva
- prihodki, pridobljeni na druge načine v okviru dejavnosti

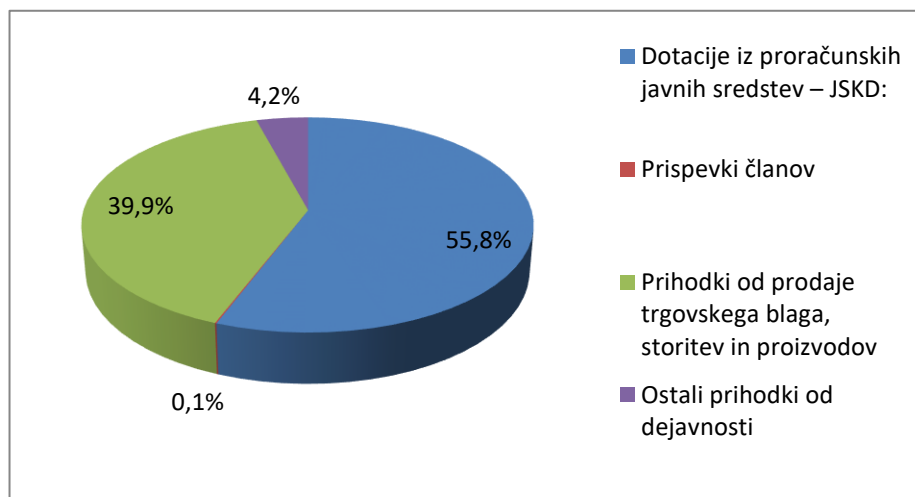
Osnovna dejavnost Šentjakobskega gledališča je pripravljanje in izvajanje gledaliških iger ter izobraževanje igralcev (Temeljni akt ŠGL).

Šentjakobsko gledališče vodi finančno poslovanje v skladu z zakonskimi predpisi in pravili, ki veljajo za finančno poslovanje društev. Za zakonitost finančnega poslovanja je odgovoren predsednik društva, v primeru Šentjakobskega gledališča je to direktor. Finančne dokumente podpisuje direktor, ki pa lahko za to pooblasti zaposleno osebo v društvu. Finančno poslovanje nadzoruje nadzorni odbor društva (Temeljni akt ŠGL, 80. člen).

Tabela 4.1: Viri financiranja Šentjakobskega gledališča v letu 2014 (v evrih)

Dotacije iz proračunskih javnih sredstev – JSKD:	128.974
Prispevki članov	242
Prihodki od prodaje trgovskega blaga, storitev in proizvodov	92.258
Ostali prihodki iz dejavnosti	9.705
Skupaj	231.179

Graf 4.1: Delež virov financiranja Šentjakobskega gledališča v letu 2014

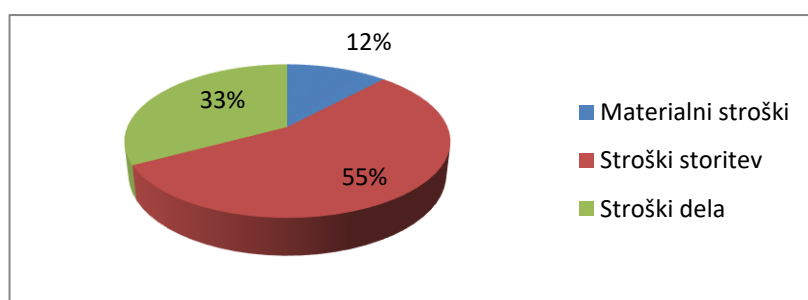
Glavni javni financer Šentjakobskega gledališča je JSKD, ki dobiva javna sredstva od MOL. Leta 2014 je JSKD namenil Šentjakobskemu gledališču 128.974 €. Prihodki, ki so doseženi z osnovno dejavnostjo društva, z državnimi dotacijami in donacijami, ki predstavljajo nepridobitno dejavnost, znašajo 129.216 €. Prej se je društvo prijavljalo na občinske razpise in je bil MOL njegov glavni financer, leta 2011 pa se je spremenil zakon in društvo večino dotacij (55,8 %) prejema od JSKD. Ministrstvo za kulturo do sedaj Šentjakobskega gledališča ni

podpiralo. Med prihodke od prodaje trgovskega blaga, storitev in proizvodov (39,9 %) sodijo prodaja vstopnic za predstave, prihodki od gostovanj na drugih odrih, gledališki abonma, izposoja kostumov ipd., kar omogoča statut Šentjakobskega gledališča.

Tabela 4.2: Stroški Šentjakobskega gledališča v letu 2014 (v evrih)

Materialni stroški	27.372
Stroški storitev	126.402
Stroški dela	74.995
Skupaj	228.769

Graf 4.2: Deleži stroškov Šentjakobskega gledališča v letu 2014

Med materialne stroške sodijo stroški ogrevanja, elektrike, komunalni stroški, stroški vzdrževanja, varovanja, čistilnega servisa, oglaševanja in objav, pisarniškega materiala, torej stroški obratovanja gledališča (12 % vseh stroškov). Storitve, ki predstavljajo največji strošek (55 %), se nanašajo na osnovno dejavnost društva, tj. gledališke predstave, kamor so vštete premiere, ponovitve premier in gostovanja gledaliških predstav. Med stroške dela, ki predstavljajo 33 % vseh stroškov, sodijo v največji meri osebni dohodki zaposlenih oseb v Šentjakobskem gledališču.

4.3.2 MESTNO GLEDALIŠČE PTUJ – DRŽAVNO GLEDALIŠČE

Pred več kot dvesto leti je bilo na Ptuj ustanovljeno stalno gledališče. Po koncu druge svetovne vojne se je nekdanje Mestno gledališče preimenovalo v Narodno gledališče, kasneje v Ljudsko gledališče, nato v Sindikalno gledališče Ptuj. V sezoni 1949/50 so potekale avdicije za poklicne igralce, gledališče je postalo polpoklicno. Leta 1955 postane ptujsko gledališče poklicno. Za direktorja je bil nastavljen Jože Gregorc, ki je teater vodil vse do njegove ukinitve leta 1958 – ukinjen je bil ptujski okraj in bil pripojen k mariborskemu. Sledilo je izjemno močno obdobje ljubiteljskega in kasneje polprofesionalnega gledališča. Leta 1992 je bilo na Ptuj ustanovljeno gledališče (društvo) Zato, ki je predstavljalo zametek profesionalizacije. Člani

društva/gledališča Zato (študentje ljubljanske AGRFT) so vse do profesionalizacije leta 1995 vsako poletje uprizorili eno predstavo (Mestno gledališče Ptuj, 11. 24. 2015).

Gledališče Ptuj je bilo ustanovljeno leta 1995, v Mestno gledališče Ptuj pa se je preimenovalo leta 2003. Leta 2008 je Mestna občina Ptuj z odlokom o ustanovitvi javnega zavoda Mestno gledališče Ptuj uskladila delovanje zavoda z določbami Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo – leta 2008 je zavod postal zavod v javnem interesu (Letno poročilo MG Ptuj za leto 2014).

Mestno gledališče Ptuj se je ob ustanovitvi odločilo za projektno obliko delovanja, kar pomeni, da deluje brez stalnega umetniškega ansambla. V letih od svoje ustanovitve se je uveljavilo kot gledališče, ki se loteva žanrsko raznovrstnih predstav, pri čemer uprizarja večinoma besedila modernih avtorjev. Do sedaj se je gledališče lotevalo manjših projektov, sedaj pa se pripravljajo na večje koprodukcije z drugimi gledališči (Letno poročilo MG Ptuj za leto 2014).

Gledališče kot javni zavod, kakršno je Mestno gledališče Ptuj, deluje na zakonskih in pravnih podlagah, kot so: prečiščeno in dopolnjeno besedilo Odloka o ustanovitvi javnega zavoda MG Ptuj, na podlagi notranjih aktov (akt o sistematizaciji delovnih mest, navodil o javnih naročilih malih vrednosti, pravilnik o računovodstvu), na podlagi Zakona za uravnoteženje javnih financ, Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo in na podlagi Zakona o splošnem upravnem postopku.

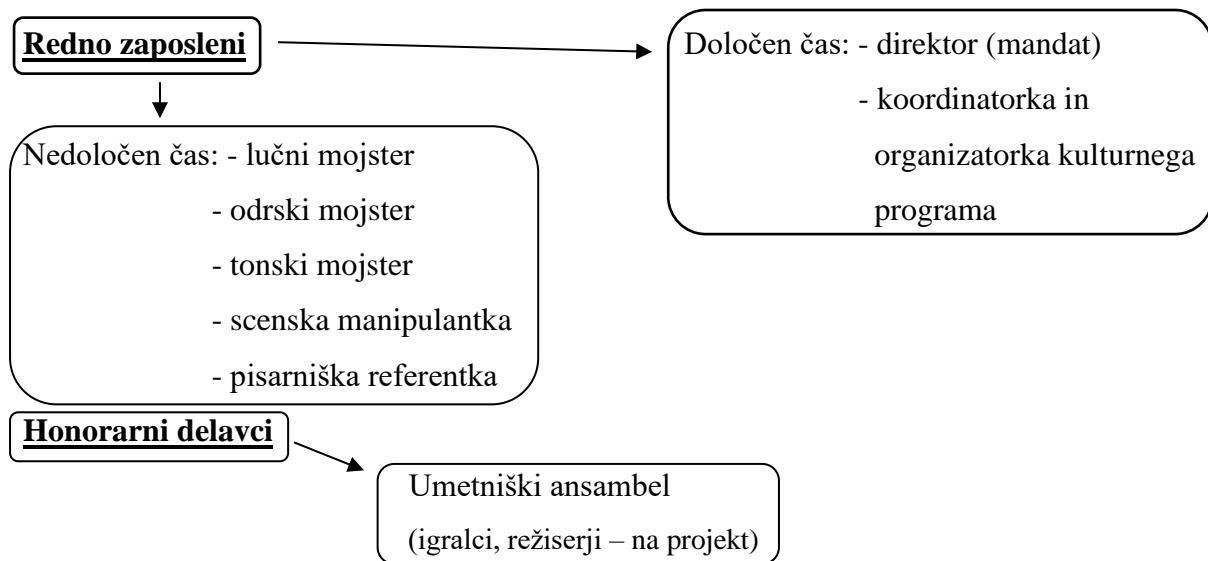
4.3.2.1 DEJAVNOSTI IN CILJI MESTNEGA GLEDALIŠČA PTUJ

10. člen Odloka o ustanovitvi javnega zavoda Mestno gledališče Ptuj opredeljuje osnovno dejavnost na področju uprizoritvenih umetnosti. Med osnovne dejavnosti sodi tako ustvarjanje profesionalnih gledaliških predstav kot drugih kulturnih prireditev (Letno poročilo MG Ptuj za leto 2014). V 10. členu Odloka o ustanovitvi MG Ptuj so opredeljene tudi dejavnosti obravnavanega javnega zavoda, med katerimi bi izpostavila samo nekatere: skrb za vzgojo in izobraževanje mladih gledaliških kadrov (gledališki studio), skrb za gledališko izobraževanje, za izdajanje literature s področja gledališča, organizacija gledaliških abonmajev, okroglih miz, debat, literarnih prireditev, razstav s področja gledališča, organizacija snemanja in distribuiranja umetniških filmskih ali gledaliških produkcij, organizacija tehnične in prostorske pomoči drugim izvajalcem kulturnih programov. V 10. členu Odloka so opredeljene tudi dopolnilne dejavnosti v skladu z Uredbo o standardni klasifikaciji dejavnosti, kjer so točno opredeljena dela, potrebna za izdelavo odrske scene, rekvizitov, kostumov, mask, dela na področju gostinskih storitev, tudi izdajanje publikacij, založništvo ipd.

Primarni dolgoročni cilj MG Ptuj je dviganje kvalitete produkcije in postprodukcije, dvig ravni delovnih pogojev ter uveljavljanje po širšem kulturnem prostoru in v državah EU. Dolgoročni cilj gledališča je razvoj v hišo nacionalnega pomena s 6 produkcijami letno (2 velika projekta in 4 manjši). Poleg tega želijo ponovno obuditi in razviti oba sedaj bienalna festivala v mednarodna: Festival komornih gledališč in Festival monodrame.

4.3.2.2 STRUKTURA GLEDALIŠČA

Slika 4.2: Shema zaposlenih v Mestnem gledališču Ptuj leta 2014

MG Ptuj zaposluje 7 ljudi. Od tega je bilo v letu 2014 pet redno zaposlenih in dva za določen čas. To so delavci v tehničnem in splošnem oddelku (upravljanje). Celoten umetniški ansambel je na MG Ptuj vezan projektno, njihovo število se giblje med 70 in 100. Po svoji organizacijski strukturi gre za gledališče projektne tipa, ki zaposluje minimalno število potrebnih zaposlenih v upravno-organizacijskem oddelku in tehnične službe, vse umetniške sodelavce pa zaposluje za potrebe konkretnega projekta (Letni poročilo MG Ptuj za leto 2014, 31). Delo gledališča vodi direktor, ki opravlja tudi funkcijo poslovnega in umetniškega vodje gledališča. Ob njem so v upravno-organizacijskem delu zaposleni še organizatorka in koordinatorka programa ter administrativna delavka v eni osebi. V tehničnem oddelku so ob vodji tehnike, ki je tudi mojster luči, zaposleni še tonski mojster, odrski mojster in rekviziterka ter garderoberka. MG Ptuj se že leta ubada s problemom kadrovske podhranjenosti, kar onemogoča njegov nadaljnji razvoj. Trenutno zaposleni so izpostavljeni velikim delovnim obremenitvam, prav tako pa so nenadomestljivi, saj izpad posameznega delavca pomeni, da predstav in drugih dejavnosti ne morejo izvajati.

Kot je v letnem poročilu MG Ptuj za leto 2014 zapisano, si MG Ptuj zelo želi novih delovnih mest, saj posamezni zaposleni opravljajo več funkcij hkrati, kar pa lahko privede do pregorelosti. Najbolj kritično je stanje v splošnem oddelku, tako med najnujnejše ukrepe sodi zapolnitev delovnega mesta računovodje, poleg tega pa bi morali okrepiti tehnični oddelek.

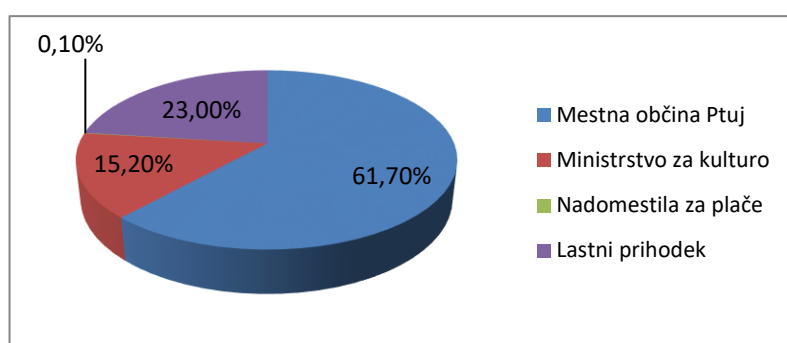
Pravno podlago profesionalnih gledališč predstavljajo ustanovni akt, statut, Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo, Zakon o sistemu plač v javnem sektorju, Pravilnik o organizaciji dela in sistematizaciji delovnih mest in Zakon o zavodih.

4.3.2.3 FINANCE

Tabela 4.3: Viri prihodkov MG Ptuj v letu 2014 (v evrih)

Mestna občina Ptuj – od tega:	499.787,54	61,7 %
- dotacija MO Ptuj – plače, regres, prispevki na plače, premije, prevozi na delo, malice	152.188,32	
- dotacija MO Ptuj – materialni stroški	62.136,62	
- dotacija MO Ptuj za dejavnost	41.817,00	
- dotacija MO Ptuj za abonmaje	10.257,00	
<i>Skupaj MO Ptuj za dejavnost</i>	<i>266.398,94</i>	<i>32,0 %</i>
<i>Dotacija MO Ptuj - najemnina</i>	<i>233.388,60</i>	<i>28,8 %</i>
Ministrstvo za kulturo	123.000,00	15,2 %
Nadomestila za plače	553,86	0,1 %
Lastni prihodek	185.733,05	23,00 %
Skupaj	809.074,45	100,00 %

Graf 4.3: Viri financiranja MG Ptuj in njihov delež v letu 2014

Mestna občina Ptuj, ustanoviteljica MG Ptuj, daje največji delež sredstev (slabih 62 %). Leta 2014 je Mestna občina Ptuj financirala MG Ptuj na podlagi pogodbe in aneksa o pogodbi o sofinanciranju dela v proračunskem letu 2014. Od podpore 499.787,54€ je 233.388,60 evrov (28,8 % dotacije MO Ptuj) namenjenih za najemnino gledališča, saj je zgradba gledališča v zasebni lasti (Hypo leasing), 266.398,94 evrov (32,9 %) pa namenja občina za delovanje

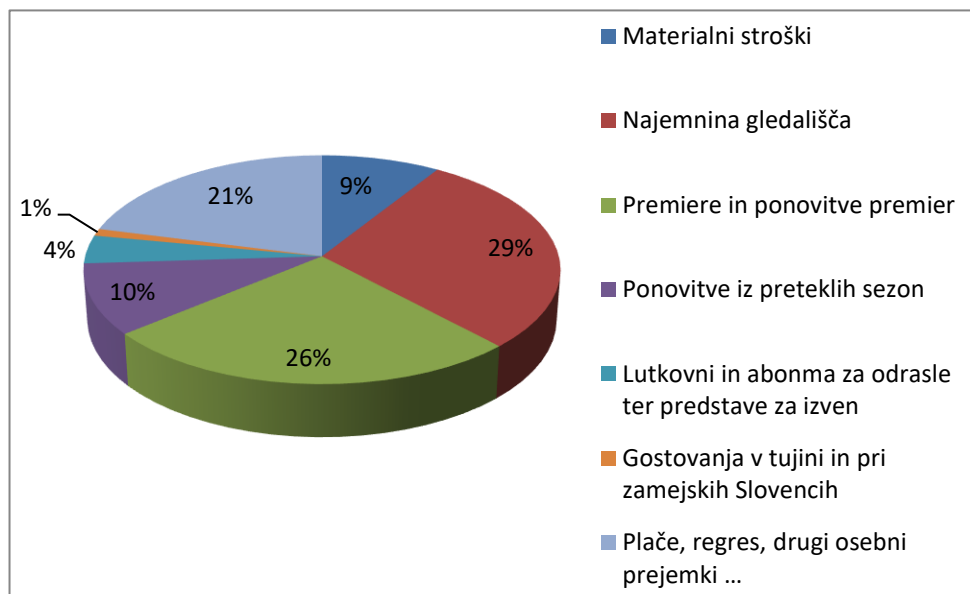
gledališča. MG Ptuj financirajo torej Mestna občina Ptuj, Ministrstvo za kulturo RS, del prihodkov pa je gledališče ustvarilo samo. Zanimivo bi bilo podrobneje analizirati delež lastnih prihodkov gledališča, saj velja za javne zavode pravilo, napisano v Kulturni politiki Čopičeve in Tomca, da javnim ustanovam v primeru presežka iz drugih virov ministrstvo zmanjša podporo. Lastni vir prihodkov je posledica učinkovite organizacije in splošne stroškovne učinkovitosti ter uspešnega nastopa na trgu (Letno poročilo MG Ptuj za leto 2014, 27). Lastni viri so prihajali iz naslednjih naslovov:

- organiziranje lutkovnega in abonmaja za odrasle
- predstave za izven
- najemnine gledališča za druge uporabnike
- prihodki iz obresti
- sponzorstva
- največji delež sredstev je bil pridobljen z gostovanji po Sloveniji, v zamejstvu in tujini (Letno poročilo MG Ptuj za leto 2014, 88)

Tabela 4.4: Stroški MG Ptuj v letu 2014

Materialni stroški	74.620,08	9 %
Najemnina gledališča	233.388,60	29 %
Premiere in ponovitve premier	211.457,34	26 %
Ponovitve iz preteklih sezon	78.978,30	10 %
Lutkovni in abonma za odrasle ter predstave za izven	32.886,04	4 %
Gostovanja v tujini in pri zamejskih Slovencih	6.256,90	1 %
Plače, regres, drugi osebni prejemki ...	170.838,56	21 %
Skupaj	808.425,82	100 %

Graf 4.4: Delež stroškov MG Ptuj v letu 2014

Pri odhodkih je enako kot pri prihodkih zabeleženo znatno znižanje glede na obseg programa, ki ga je MG Ptuj izvedlo, kar je posledica racionalnega poslovanja in zategovanja pasu tako pri redno zaposlenih kot pri občasno sodelujočih ustvarjalcih.

4.3.3 SiTi TEATER BTC – KOMERCIALNO GLEDALIŠČE

Leta 2000 je Polona Vetrih pod okriljem družbe BTC d.d. v Ljubljani ustanovila zasebno gledališče z imenom Teater komedija BTC. Znamko je po osmih letih delovanja, torej leta 2008, osvežila z novo ekipo, producentko oz. poslovno direktorico Ano Kajzer in igralcem, umetniškim vodjo Urošem Fürstom. Danes je lastnik znamke SiTi Teater BTC družba BTC, ki je vodstvo znamke zaupala Kreativno umetniški družbi Kreker. SiTi Teater BTC ima sedež v prenovljeni dvorani Mercurius na robu ljubljanskega nakupovalnega centra.

4.3.1.1 CILJI IN DELOVANJE SITI TEATRA

SiTi Teater BTC je nadomestil Teater komedija BTC in je svoja vrata odprl oktobra 2009. Od takrat deluje z odličnimi izvajalci, z igralci, zaposlenimi v drugih gledališčih. Govora je o komercialnem gledališču, ki ga podpira BTC in deluje brez državne podpore, nima drugih sponzorjev, razen medijskih. Programsko vodilo gledališča je predvsem humor, vedno pa poskrbijo tudi za sveže predstave, predstave za mlade, imajo pa tudi ciklus koncertov. Stalnica programa so tudi stand up predstave, dopoldnevi za najmlajše in improvizacijske predstave. SiTi Teater BTC s sedežem v Ljubljani ima v svoji dvorani 242 sedežev in možnost še 16 dodatnih sedežev. Ni najbolj tipično komercialno gledališče, saj koncertni cikli, otroški

program in gostovanja iz tujine niso komercialni. V dvorani poleg lastne produkcije na oder sprejemajo tudi gledališke produkcije drugih gledaliških hiš in alternativnih gledaliških združenj, koncertne dogodke (sititeater.si, 11. 2. 2016). Na njihovem odru je gostovala tudi SNG Drama. Komedije in znani obrazi v gledaliških predstavah so magnet za občinstvo, namen takih predstav pa je prodati čim večje število vstopnic in zagotoviti čim večji obisk (sititeater.si, 19. 12. 2015). Osnovno nalogo SiTi Teatra BTC opredeljuje Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (v nadaljevanju ZASP), po katerem je podjetje Kreker, d.o.o. po odkupu avtorskih pravic nosilec materialnih avtorskih pravic nad vsebinami v najširšem pomenu (besedila, fotografije, skice, zemljevidi in načrti, avdio-video posnetki, računalniški programi). S tem zakonom sta izjemoma dovoljena uporaba oz. reproduciranje avtorskega dela na podlagi pravice javnosti do obveščenosti v izobraževalne namene ter za ponazoritev, soočenje in napotitev v citatni obliki, vendar je pri tem obvezno navesti vir in avtorstvo dela. Največja programska ovira je usklajevanje terminov sodelujočih igralcev, ki imajo zaradi popularnosti malo prostih terminov.

Od leta 2008 so uvedli tudi gledališke abonmajske vstopnice, namesto klasičnega abonmajskega sistema imajo abonmajske vstopnice, v sklopu katerih si število predstav in same predstave lastnik abonmaja izbere sam (razlika je tudi v ceni). Zadnje tri sezone imajo tudi veliki in mali abonma za otroke. To sicer netipično komercialno gledališče (tipično in prvo komercialno gledališče v Sloveniji je bilo ustanovljeno leta 1997 v Mengšu – Špas teater, katerega lastnica in direktorica je Urška Alič) je znano po lastni gledališki produkciji. Premiere se vrstijo v dvorani Mercurius, s svojimi predstavami pa gostujejo tudi po drugih krajih Slovenije in izven njenih meja.

4.3.1.2 VIRI IN STROŠKI FINANCIRANJA

Komercialno gledališče je usmerjeno k dobičku. V Sloveniji obstaja močan predsodek glede komercialnih gledališč, češ da je vse podrejeno publiki. SiTi Teater BTC ne dobiva sredstev s strani države ali občine, zato pa drži dejstvo, da če gledališče s predstavami, prodanimi vstopnicami in gostovanji ne dobi nazaj vloženega, ne more obstajati, kajti podporo jim nudi izključno BTC, ki zagotavlja določena sredstva: uporaba dvorane Mercurius je brezplačna, BTC zagotavlja mesečno podporo s sredstvi za programski del gledališča, za sponzorstvo posameznih predstav in medijsko podporo.

Teatru predstavlja največji vir dobička prodaja vstopnic. Komercialno gledališče se s sloganom »Siti nakupov? SiTi teater!« poskuša otresti konotacije potrošniške zabave. Slabšalen prizvok pojma »komercialno« in očitke, da gre za nekakovostno produkcijo, ki se podreja okusu

nezahtevnega malomeščanskega občinstva, gledališki vodje odpravijo s ponosno dvignjeno glavo. V intervjuju Ana Kajzer, poslovna direktorica SiTi Teatra BTC, pove, da nikoli ni mogoče dovolj poudariti, da pojem komercialnost ni naziv za kvaliteto in nivo predstave, da se je ljudem težko otresti predsodka, da so take predstave podrejene okusu občinstva, torej da se nanašajo na kvalitativno naravnost. Gre za način delovanja, pri čemer je komercialnemu gledališču, ker nima fiksne podpore države, pomembno, da se prodaja na trgu. Danes pa je vse na trgu, tudi klasična javna gledališča imajo komercialne predstave in v primeru teh predstav so tudi pri njih dvorane vedno polne. »Pomembno za uspešnico je dobra predstava, prepoznavni igralci, kvaliteta, reklama in pa prosti termini teh igralcev, ko jih naše gledališče potrebuje. Kajti če predstava zamudi val, ki ga mora v začetku imeti, je težko prodajati staro predstavo, ker so vedno tu nove, sveže predstave« (Kajzer 2016). Kvalitete predstave ne žrtvuje trgu niti v smislu prilagajanja okusu občinstva (kar je pogosto v komercialnih gledališčih) – to prilagajanje se ne nanaša na kvaliteto izvedbe, ampak na izbrane vsebine predstav v komercialnih gledališčih. Ljudje hočejo samo zabavo, nič družbene kritičnosti, kar pa za repertoar SiTi Teatra BTC ne drži povsem, saj si želijo zabave, smeha, ampak tudi vzgoje: »Mi smo pop, ampak hočemo, da pride tudi nekaj do ljudi« (Kajzer 2016).

Argument, ki vedno vzdrži, je obisk. Tako stalno stremijo k polnim dvoranam, da pokrijejo stroške določene predstave. Na primer: cena vstopnice za predstavo ali koncert v predprodaji je 15 €, kar v primeru polne dvorane pomeni 3.630 € (niso upoštevani popusti dijakom in študentom, upokojencem ali otrokom do 12. leta starosti).

Tabela 4.5: Viri financiranja Siti Teatra BTC in njihov delež leta 2014

Lastna sredstva iz osnovne dejavnosti	94,44 %
Sredstva iz sponzorstev v Sloveniji	5,56 %
Skupaj	100 %

Ker SiTi Teater BTC deluje kot gospodarska družba, so zneski poslovna skrivnost, dovolili pa so mi objaviti in uporabiti deleže virov in stroškov. Kot je iz tabele 5.1 razvidno, veliko večino (94,4 %) virov teater pridobi s prodajo gledaliških in koncertnih vstopnic, abonmajev, gostovanj,¹¹ v to kategorijo pa se uvršča tudi znesek, pridobljen s strani glavnega pokrovitelja,

¹¹ Večino ponovitev predstav opravi SiTi Teater BTC s svojimi predstavami na gostovanjih, ne na njihovem odru. V tem primeru delujejo na dva od treh možnih načinov: največkrat prodajo svojo predstavo lokalnemu organizatorju (npr. kulturni domovi), kjer je po odkupu predstave vsa organizacija v rokah lokalnega organizatorja. V tem primeru organizator odkupi predstavo po fiksni ceni. Drugi način, ki se ga več ne poslužujejo tako pogosto, je t. i. soorganizacija v drugih dvoranah, kjer lokalni organizator in producent prevzameta vsak svoj del odgovornosti, dobiček pa se deli med soorganizatorjema (Kajzer 2016). Tretji način je najem dvorane, kjer

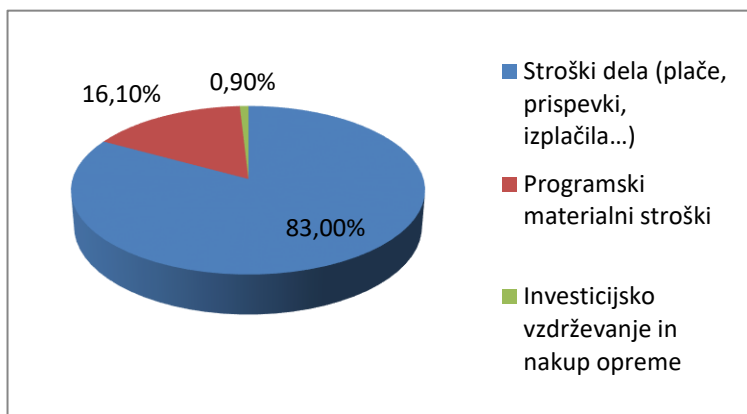
družbe BTC d.d. SiTi Teater BTC javnih sredstev ne prejema, kljub temu da se na razpise s svojimi projekti prijavlja, in kljub temu da - kot pravi poslovna direktorica teatra Ana Kajzer – imajo kvaliteten program in dobre projekte.

Prihodki se takoj porazdelijo na različna stroškovna mesta, predstavljena v tabeli 4.6.

Tabela 4.6: Stroški SiTi Teatra BTC in njihov delež v letu 2014

Stroški dela – od tega:	83,0 %
- bruto plače in prispevki delodajalca	8,2 %
- izplačila po pogodbah o delu, s.p.	65,5 %
- izplačila po avtorskih pogodbah	21,4 %
- študentsko delo	4,9 %
Programski materialni stroški	16,1 %
Investicijsko vzdrževanje in nakup opreme	0,9 %
Skupaj	100 %

Graf 4.5: Stroškovni viri SiTi Teatra v letu 2014

Največji strošek SiTi Teatra BTC predstavljajo stroški dela (83 %), kamor sodijo plače in dodatki redno zaposlenih oseb v gledališču, najem s.p. umetnikov, izplačila avtorskih pogodb in študentsko delo. Med programske materialne stroške sodi postavitve novih predstav (scena, kostumi, rekviziti ipd.), ponavljanje predstav iz prejšnjih sezon in stroški gostovanj. V investicije, pa naj bo to nakup ali vzdrževanje tehnične opreme, vlaga tako BTC (lastnik blagovne znamke) kot Kreker d.o.o. (upravitelj gledališča). Leta 2014 je vložek upravitelja v tehnično opremo predstavljal 0,9 % vseh stroškov. Dvoje stroškov ni predstavljenih v tabeli – to so stroški obratovanja (elektrika, voda ...) in investicije v stavbo. Le-te krije BTC, tako ne bremenijo upravitelja. Natančnejšega podatka o deležu le-teh stroškov nisem dobila.

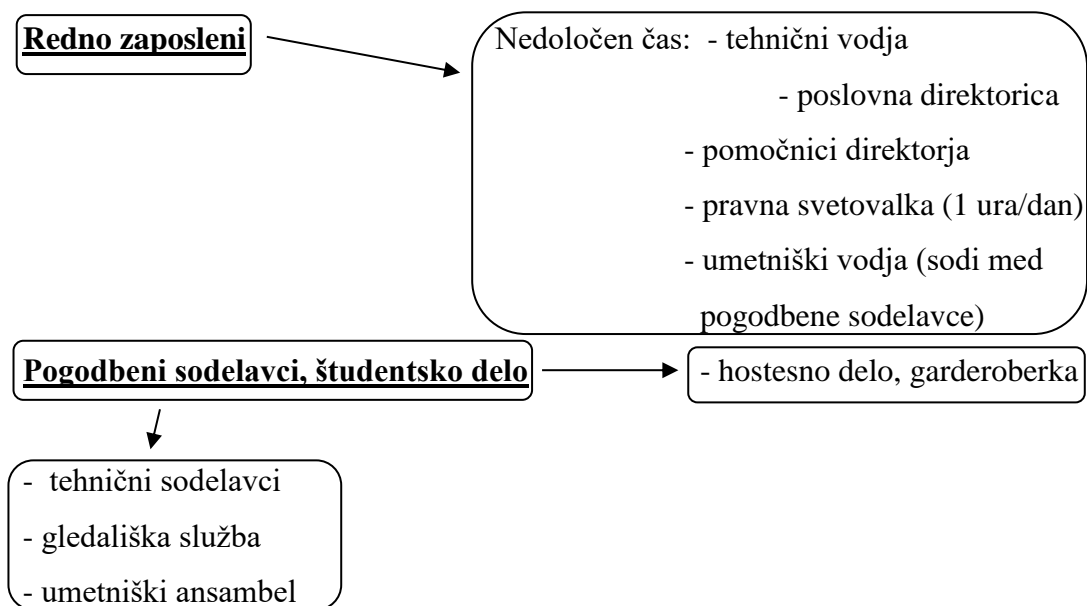
producent najame gledališko dvorano in vso odgovornost organizacije, promocije in izvedbe predstave prevzame nase.

Razlika med komercialnim in javnim gledališčem je v tem, da je komercialno gledališče odvisno od svoje preudarnosti, kako razporediti sredstva, dobljena z lastnim trudom. Gledališče samo prevzema odgovornost za svoj uspeh ali neuspeh od izbora teksta, izbora sodelujočih (igralci, režiser) in tudi glede strategije trženja ter oglaševanja predstave, prodaje in gostovanja ipd. Dejstvo je, da komercialna gledališča zadnja leta po gledanosti močno prekašajo repertoarne predstave državnih gledališč. Moto gledaliških podjetij, katerih obstoj in razvoj sta odvisna izključno od dobička od prodanih vstopnic, je sproščanje obiskovalcev. Priznanje občinstva je tisto, na čemer gradi komercialno gledališče – zasebna gledališča so se brez podpore državnih subvencij oborožila z domišljeno promocijsko strategijo in se suvereno spopadla z izzivi kulturnega trga (Kajzer 2016).

Na repertoarju komercialnih gledališč, ki nekako pomenijo alternativo državnim gledališki produkciji, srca gledalcev osvajajo skoraj izključno s komedijo. Da bi se izognili finančnemu polomu, komercialni teatri uprizarjajo preverjene uspešnice, ki so se že izkazale v tujini, ali odkupijo licenčne predstave. Neredko pa »zažge« tudi kakšno domače besedilo. Toda za to je treba imeti nos, kot je v intervjuju povedala Ana Kajzer. Sponzorski odnosi tudi niso novost med gledališči. Princip deluje tako, da gledališče ponudi svoj oglasni prostor v zameno za kakršno koli obliko sponzorstva. Sponzorji so lahko stalni, lahko pa se sponzorji oz. ponudnik prostora za oglas odločijo tudi drugače: oglaševanje na določeni predstavi, ki jo sponzor izbere, torej pri kateri želi oglaševati, ali oglaševanje na vseh predstavah, pri čemer velja ponudba za vse: abonmajske, izven in gostujoče predstave. Največkrat pa deluje kompenzacija storitev – npr. za brezplačno objavo v mediju se medijski hiši podari določeno število vstopnic za predstavo.

4.3.1.3 STRUKTURA GLEDALIŠČA

Slika 4.3: Shema zaposlenih v SiTi Teatru leta 2014

Kot že rečeno, je SiTi Teater BTC privatno gledališče, s katerim upravlja družba Kreker, katere lastnika sta Ana Kajzer in Uroš Fürst. V SiTi Teatru BTC je redno zaposlenih pet oseb: poslovna direktorica (ga. Ana Kajzer), ki je tudi lastnica upravitelja SiTi Teatra BTC, tj. Krekerja, njeni pomočnici, umetniški vodja (g. Uroš Fürst, pogodbeno), ki je tudi solastnik Krekerja, ter pravna svetovalka (krajši delovni čas). Poleg 5 za nedoločen čas zaposlenih oseb gledališče redno sodeluje z avtorji preko avtorskih pogodb in s številnimi svobodnimi ustvarjalci, ki svoje delo opravljajo kot samostojni podjetniki (s.p.). Sem sodi tehnično osebje, grafični oblikovalec, tudi igralci. Gledališče honorarno zaposluje tudi študente preko študentskega servisa (hostese, garderoberka). Poleg tega imajo tudi projektne sodelavce; to so strokovni sodelavci (avtorji besedil, režiserji, kostumografi, scenografi ...), s katerimi sodelujejo pri posameznih produkcijah. Vsi projektne sodelavci sodelujejo s SiTi Teatrom BTC preko avtorskih pogodb ali kot s.p. V sezoni 2015/16 SiTi Teater BTC pogodbeno sodeluje z več kot 43 umetniki, med katerimi so igralci, režiserji, grafični oblikovalci, ustvarjalci glasbe, koreografi, kostumografi ipd. Umetniški ansambel šteje 19 igralcev in 9 režiserjev.

5 ZGODOVINA LJUBITELJSKEGA GLEDALIŠKEGA UDEJSTVOVANJA V LENDAVI

Delovanje kulturnih in umetniških društev oz. skupin je pomurskim Madžarom vedno pomenilo več kot le obliko preživljanja prostega časa (npr. amaterski igralci, člani pevskih zborov, glasbeniki, plesalci). Predstave so se v danem kraju – in tudi kot gostujoče predstave po sosednjih vaseh – dotaknile vaščanov, saj so jim kot gledalcem in kot družinskim članom pomenile dogodke, ki so imeli tudi narodnoozaveščajočo vlogo (András Bertalan v Varga 1995, 7).

5.1 ZGODOVINSKI OKVIR IN RAZVOJ LJUBITELJSKE GLEDALIŠKE DEJAVNOSTI V LENDAVI

Prekmurski Madžari so skozi zgodovino petkrat zamenjali svoj državni okvir. Območje Prekmurja je bilo sprva tisoč let pod madžarsko kraljevino, kasneje pod Avstro-Ogrsko, nato pa je Prekmurje po 1. svetovni vojni s trianonsko pogodbo postalo del Kraljevine SHS (med leti 1919 in 1941). Od aprila 1941 do aprila 1945 je bilo to ozemlje pod madžarsko oblastjo. Po 2. svetovni vojni je ozemlje spet pripadlo Jugoslaviji, po razpadu le-te pa je postalo del Ljudske republike Slovenije. Te zgodovinske spremembe so postavile na preizkušnjo sam obstoj madžarskega jezika, kulturo in tudi narodno zavest (Varga 1995, 9). »V razgibanem kulturnem življenju Lendave je imelo ljubiteljsko gledališče desetletja pomembno vlogo. Kljub temu ali mogoče prav zaradi tega, ker je mesto glede na svoj geografski položaj precej oddaljeno od gledaliških središč, je bila ljubiteljska gledališka dejavnost v Lendavi vedno 'stvar srca'« (Kepe v Király 2013, 172).

V Kraljevini SHS oz. Jugoslaviji so veljali strogi predpisi in pogoji za delovanje kulturnih društev. Vse madžarsko govoreče učitelje so nadomestili s slovensko govorečimi, kar je še dodatno omejilo ohranjanje madžarskega jezika in narodne zavesti. Kot je zapisal Sándor Varga, lendavski etnolog in raziskovalec, so morali Madžari »igrati tudi slovenske dramske igre, torej so se morali žrtvovati, da so lahko delovali v maternem jeziku« (Varga 1995, 10). Kakršno koli madžarsko delovanje je država omejevala, kolikor je le mogla. Kot pričajo maloštevilni pisni viri o gledališki dejavnosti v 20. letih 20. stoletja, je leta 1926 je mlada judovska gledališka skupina večkrat nastopila s predstavo *Iglói diákok* /Dijaki iz Iglója (op. p.), ki jo je želela oblast večkrat preprečiti (Kepe v Király 2013, 172). Varga pa navaja primer iz leta 1927, ko je lendavska gledališka skupina, ki je delovala znotraj Prostovoljnega gasilskega društva Lendava, prosila župana za dovoljenje za uprizoritev svoje aktualne drame *Nosztty fiú esete Tóth Márival*/Primer Noszttyja z Mári Tóth (op. p.). Župan je uprizoritev dovolil pod pogojem, da je drama predstavljena v državnem jeziku, na kar se je društvo pritožilo mariborski upravni enoti. Le-ta je uprizoritev dovolila v madžarskem jeziku, vendar pod pogojem, da na

isti dan predstavijo tudi predstavo v slovenskem jeziku. Madžarske gledališke skupine so se za to, da so lahko ohranjale in negovale materni jezik, morale učiti tudi slovenskih iger. »Madžarska gledališka dejavnost je za nekaj časa zamrla, saj je diktatura leta 1929 tovrstne predstave prepovedala. Minilo je skoraj desetletje, preden so v Lendavi ponovno prikazali gledališko predstavo« (Kepe v Király 2013, 172). Tako so leta 1938 postavili na oder delo z naslovom *A Beleznai asszonyok*/Gospe iz Belezne (op. p.), za katero je gledališko sceno pripravil akademski slikar Ludvik Pandur.

Leta 1942, v času madžarske okupacije, se je gledališka dejavnost v madžarskem jeziku ponovno razmahnila, vanjo so se vključevali predvsem mladi. Učitelji so organizirali celo ure za piljenje madžarskega jezika, vaje, učne ure jezika, premiere pa so potekale v šolskih prostorih. Lendavska gledališka skupina je pripravila predstavo *Ludas Matyi*, s katero je večkrat nastopila in žela uspehe. Ta tendenca se je nadaljevala tudi po 2. svetovni vojni, ko je jugoslovanska oblast spodbujala predstave v madžarskem jeziku (Varga 1995, 10). Med leti 1945-1970 je bilo gledališko življenje zelo živahno. Ohranilo se je le nekaj fotografij iz tega časa, gledališka skupina pa je delovala pod okriljem Prostovoljnega gasilskega društva Lendava (Kepe v Király 2013, 172). Vrstili so se vzajemni nastopi med naselji. Finančnih virov sicer ni bilo, ni pa bilo niti združenja ali zavoda, ki bi vodil evidenco delovanja tistih vaških gledaliških skupin, ki so delovale v madžarščini. Okrajni odbor ljudske prosvete je vodil popis slovenskih gledaliških skupin. Naj naštejemo nekaj naslovov uprizorjenih predstav iz tega časa: pod režisersko taktirko učiteljev Štefana Horvata in Jožefa Horvata so uprizorili *Kidőlt a májusfa*/Prevrnjen mlaj (op. p. – prva poveljna predstava), *Juhászlegény*/Pastir (op. p.) in Iglói diákok. Z režiserjem Karlom Bokrosijem so postavili na oder predstave *Nagy mama*/Babica (op. p.), *Közös lakás*/Skupno stanovanje (op.p.), *Amit az erdő mesél*/Kar gozd pripoveduje (op. p.) in leta 1958 Liliomfi (Kepe v Király 2013, 173).

12. člen prve Ustave Ljudske republike Slovenije iz leta 1947 je dovoljeval delovanje manjšin v njihovem maternem jeziku (Varga 1995, 11). Kljub temu so gledališke skupine delovale ali v okviru mladinskih organizacij ali pod okriljem prostovoljnih gasilskih društev, v redko kateri vasi pa so se v teh letih izoblikovala kulturna društva. Leta 1950 je prišlo do ustanovitve Kulturnega odbora slovenskih Madžarov,¹² ki je obsegal lendavski in murskosoboški okraj in je omogočil bolj organizirano delovanje gledaliških, folklornih skupin ter pevskih zborov (prav tam).

¹² Prvi predsednik odbora je bil Lajos Vlaj, njegov tajnik pa Sándor Varga. Kulturni odbor slovenskih Madžarov je poleg redno zaposlenih tesno sodeloval tudi z učitelji po okoliških naseljih, ki so bili zaslužni za spodbujanje in delovanje društev in skupin na področju kulture (Varga 1995, 11)

V petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja je bila amaterska gledališka dejavnost na dvojezičnem območju Prekmurja zelo živahna. Glavni namen takratnih gledaliških skupin je bil »ne le zabavati občinstvo, ampak tudi vzgajati, izobraževati in ne nazadnje zbuditi narodno zavest« (Kaszás v Varga 1995, 12). Aktivna ljubiteljska režiserja sta bila Ladislav Varga in Ferenc Szabó. V tem obdobju sta bili zelo priljubljeni dve gledališki predstavi: *Dr. Szabó Juci*/Dr. Juci Szabó, režiser Ladislav Varga) in komedija *Apuci, mamuci, babuci*/Atek, mamica in malčica, režiser Ferenc Szabó), s katerimi se je lendavska gledališka skupina udeležila tudi številnih srečanj amaterskih gledaliških skupin po Sloveniji in gostovala po mnogo krajih (Kepe v Király 2013, 173). Konec šestdesetih let, ko se je odprl mejni prehod med Madžarsko in Slovenijo, so lendavski gledališčniki začeli obiskovati tudi naselja na Madžarskem. V teh letih so uprizorili komedijo *Mintaférj/Vzorni mož* (op. p), v kateri so blesteli še danes živeči domači ljubitelji gledališča: Magda Berden in Ferenc Toplak, tudi Margit Svarda, Štefan Toplak, Sándor Toplak in Milan Matkó (Kepe v Király 2013, 173). V večini dvojezičnih naselij pa je konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih let – tako kot drugod po Sloveniji – prišlo do konca razcveta amaterizma. Vzrokov za to, kot navaja Sándor Varga, je več in so zelo podobni vzrokom, ki jih Aleš Gabrič omenja za celotno ozemlje Slovenije: nov način zabave, manj prostega časa za kulturno dejavnost, zaradi še posebej med mladino priljubljene televizije, ki je prekinila tradicionalne oblike povezanosti skupnosti. V dvojezičnih krajih Prekmurja pa so se še vrstila gostovanja profesionalnih gledališč Narodnega gledališča Réryné iz Budimpešte, gledališč iz Novega Sada in Subotice (predstav je bilo več kot dvajset na leto), ki so zmanjšala potrebo po delovanju domače amaterske gledališke skupine (Varga 1995, 12).

Po upadu gledališke dejavnosti se je le-ta v zadnjih desetih letih ponovno razcvetela – mladinske in otroške gledališke skupine delujejo kot krožki na dvojezičnih osnovnih in na lendavski srednji šoli, in gledališka skupina, ki deluje pod okriljem Zavoda za kulturo madžarske narodnosti Lendava in je do danes prerasla svojo formo, dosegajo zavidljive uspehe in vedno znova naletijo na navdušen sprejem pri domači publikii. Te skupine dokazujejo, da so s svojim delom sposobne vzbuditi pozornost, in prav zaradi tega dobivajo vabila na festivale (večinoma tiste na Madžarskem), na katerih osvajajo nagrade (Kepe v Király 2013, 173).

5.2 GLEDALIŠKA DEJAVNOST V ZADNJIH DESETIH LETIH

Zavod za kulturo madžarske narodnosti Lendava, ki kot krovna organizacija skrbi za številna kulturna društva, ki s svojim delovanjem ohranjajo madžarsko kulturo, navaja leta 2015 kar 38 kulturnih društev, znotraj katerih deluje 60 različnih skupin/sekcij (najštevilčnejše so ljudske pevske skupine, folklorne skupine, vezilje, gledališke skupine, recitatorske sekcije in citrarske

skupine), kar je glede na številčnost Madžarov v Prekmurju (po popisu prebivalstva leta 2002 naj bi jih bilo malo nad 6000) visok delež ljudi. Letno nastopijo skupine pribl. 150 krat na Madžarskem, v Sloveniji in po celotnem Karpatskem bazenu, kjer živijo zamejski Madžari. V tekmovalnih srečanjih dosegajo najboljša mesta (predvsem recitatorska ter gledališka sekcija sta bili v sezoni 2014/15 izjemno močni). Vsa kulturna društva ohranjajo madžarske vrednote, materni jezik in svoje običaje. Strokovni vodje kulturnih društev oz. skupin so prihajali v preteklosti večinoma z Madžarske, danes pa številne strokovne položaje v društvih zasedajo domačini.

Med naštetimi ljubiteljskimi dejavnostmi je zelo priljubljena tudi gledališka dejavnost. V preteklosti je imel skoraj vsak narodnostno mešan kraj svojo gledališko skupino, nato pa je v devetdesetih letih število amaterskih gledaliških skupin strmo upadlo. Zsuzsana Bacsí¹³ v svojem članku izpostavlja dve gledališki skupini, ki sta bili uspešni v devetdesetih letih: gledališka skupina v Dobrovniku (Kulturno društvo Sándorja Petőfija) in v Dolgi vasi (Kulturno društvo Janija Fehérja)¹⁴ (Bacsí 2003, 120).

V Lendavi opažam veliko priljubljenost gledališke dejavnosti (delovanje dramskih krožkov, dramskih delavnic, priljubljenost gledališkega tabora, veliko število mladih imetnikov gledališkega abonmaja). V naslednjih vrsticah predstavljam ljubiteljske gledališke skupine, ki delujejo ali so delovale v Lendavi v zadnjem desetletju.

Zaradi velikega razmaha šolskih amaterskih gledaliških skupin organizira Dvojezična osnovna šola I Lendava od leta 2007 v Lendavi prireditev Gledališki maraton, kjer se predstavljajo gledališke skupine osnovnih in tudi lendavske srednje šole. JSKD vsako leto pripravi v Lendavi območno srečanje gledaliških skupin, na katerem se najboljše skupine uvrstijo najprej na regijsko, nato pa naprej na državno srečanje najboljših gledaliških skupin aktualnega šolskega leta. Gledališke skupine iz Lendave dosegajo odlične rezultate tudi na Festivalu gledaliških sanj v Pionirskem domu v Ljubljani. Z gledališkimi predstavami v madžarskem jeziku obiskujejo srečanja otroških gledaliških skupin Sándor Weöres na Madžarskem, ki obsega županijska, regijska in državna srečanja. Otroške in mladinske gledališke skupine, ki uprizarjajo predstave v madžarskem jeziku, podpira Zavod za kulturo madžarske narodnosti Lendava (ZKMN), gledališko skupino upokojencev Društvo upokojencev Lendava, otroške in dijaške gledališke

¹³ Referentka za madžarska kulturna društva na dvojezičnem področju v Prekmurju, zaposlena v Zavodu za kulturo madžarske narodnosti Lendava.

¹⁴ Avtorica navaja igre, uprizorjene v preteklih letih (poročilo napisano leta 2003): KD Sándorja Petőfija Dobrovnik: Gyula Illés, Tüvé-tevők, András Kovács királýsága in Falu rossza, KD Janija Fehérja Dolga vas; ljudske igre: Úgy pofon vágom, Apuci, mamuci, babuci. Gledališke predstave so bile postavljene na oder s sodelovanjem strokovnjakov (največkrat režiserjev) s sosednje Madžarske (Bacsí 2003, 125).

skupine pa delujejo v okviru dvojezičnih osnovnih šol oz. srednje šole. Sredstva za gledališke krožke/skupine namenja delujočim skupinam tudi ZKMN, Lutkovno gledališče Pupilla pa podpirata Občina Lendava in ZKMN (polovico svojega repertoarja izvaja skupina v slovenskem, polovico pa v madžarskem jeziku). Slednja deluje dvojezično, ostale skupine pa le v enem jeziku.

Veliko vlogo pri ponovni oživitvi gledališke dejavnosti v Prekmurju ima režiser in gledališki igralec Narodnega gledališča Subotica Attila Mess,¹⁵ ki je na povabilo ZKMN Lendava aktiviral mlade na dveh od petih dvojezičnih osnovnih šol v Prekmurju, prav tako pa tudi dijake Dvojezične srednje šole Lendava.

V naslednjih vrsticah sledijo kratke predstavitve vseh gledaliških skupin (aktivnih in danes neaktivnih), ki so v zadnjih desetih letih delovale v Lendavi.

5.2.1 PUPILLA

Lutkovno gledališče Pupilla deluje kot skupina ljubiteljskih lutkarjev v Lendavi od leta 1993, kot društvo pa je registrirano od leta 2005. Društvo sestavljajo igralci, glasbeniki ter oblikovalka lutk in scene. Predstavnica Lutkovnega gledališča Pupilla je Sabina Šinko, likovna pedagoginja in umetnica, ki skrbi za kostumski del, likovno podobo in izdelavo lutk v lutkovnih predstavah Pupille. Osnovna dejavnost je po njihovih besedah vezana na ustvarjanje lutkovnih predstav, izdelovanje lutk, mask in kostumov po naročilu, izvajanje ustvarjalnih delavnic ter organizacijo prireditev za otroke. Do sedaj so pripravili trinajst predstav, s katerimi so sodelovali na Linhartovih srečanjih, bienalu lutkovnih ustvarjalcev Slovenije ter na več mednarodnih festivalih v Avstriji, na Madžarskem, Hrvaškem, Slovaškem in v Sloveniji (Pupilla 2010, 22. 5. 2016). Po navadi sledi predstavi Pupille lutkovna delavnica za otroke (npr. v šolah, vrtcih). Pri lutkovnih predstavah velikokrat sodelujejo z gostujočimi ustvarjalci in režiserji, predvsem z Madžarske (npr. z Andrejo Kovač, Laszlóm Rumijem, Rito Bartall Kiss). Njihove projekte podpirajo Občina Lendava, Ministrstvo za kulturo RS in ZKMN Lendava. Njihove najnovejše lutkovne predstave so: Škrat Cmok, Papirnati vojak, Zadnji polet, Zlata jabolka, Sedem pik, Rdeča kapica, ZooPotniki, Pu in smehljajoče se jabolko, Mala kokoška peče kruh. Od naštetih so slednje štiri na programu tudi v sezoni 2015/16.

¹⁵ Režiser, igralec in radijski voditelj, rojen 11. 10. 1974 v Subotici, je leta 2005 na povabilo ZKMN k sodelovanju »zagnal« ljubiteljsko gledališče na dvojezičnem območju Prekmurja. Poleg Narodnega gledališča Subotica je bil zaposlen tudi kot zunanji sodelavec Radia Subotica in TV Panonia.

5.2.2 DRUŠTVO KU-KUC GLEDALIŠČE

Začetki Ku-Kuc gledališča segajo v leto 1999. Ideja o ustanovitvi društva se je porodila iz dolgoletnega "hobija" nosilk dejavnosti, igranja v amaterski gledališki skupini v Lendavi – društvo z gledališkim poslanstvom sta igralki in avtorici besedil Miša Gerič Špacapan in Urška Raščan strokovno lahko povezali s študijem pedagogike in mnogimi izkušnjami ob delu z najmlajšimi. Kot pravita, sta se na začetku srečevali s težavami, kako prodreti na trg in si ustvariti ime, kajti konkurenca je bila in je močna. Leta 2007 pa sta ustanovili Zavod za umetniško ustvarjanje, vzgojo in izobraževanje. Do danes se društvo lahko pohvali s 408 zaigranimi predstavami (do sezone 2014/15). Vizija Gledališča Ku-Kuc je na najbolj zabaven način vzgajati otroke k strpnosti, sprejemanju drugačnosti, jih učiti o zdravem življenju, gibanju in pomenu zdrave prehrane, varnosti v prometu, o okolju, medkulturnem dialogu, skromnosti in pomenu zimskih praznikov ter še mnogo več. To gledališče za najmanjše združuje gledališče, glasbo, ples, kreativno pisanje, pedagogiko in vizualne umetnosti (Gledališče Ku-Kuc 2015). Gledališče ima sedež v Lendavi, deluje pa po komercialni poti, torej ponuja svoje predstave za določeno ceno in se promovira na različne načine. Igralski ansambel ni profesionalen, ljubiteljski igralci, ki delujejo znotraj društva, so zaposleni v šolah, vrtcih, medijih in glasbenih šolah. Poleg predstav, ki so vse v slovenskem jeziku in jih lahko odigrajo v večjih ali manjših dvoranah, vrtcih, telovadnicah osnovnih šol ipd., izvajajo tudi dobrodelne akcije, predstave ob npr. zimskih praznikih in rajanjih.

5.2.3 KOFETARJI

Društvo upokojencev Lendava je leta 2008 oblikovalo gledališko skupino upokojencev, ki se je poimenovalo po naslovu svoje prve komedije Kofetarji. Z njimi je po 22 letih ponovno zaživela slovenska gledališča dejavnost odraslih. Gledališka skupina šteje povprečno 8 članov – upokojencev - in sodeluje tudi z mlajšimi generacijami, kar potrjuje njihovo zavedanje o pomenu medgeneracijskega povezovanja. Ob analizi njihovega delovanja je mogoče ugotoviti, da ima gledališka skupina premiero vsaki dve leti. Vodja skupine je Marija Unger, upokojena učiteljica slovenščine. Do sedaj je gledališka skupina Kofetarji sodelovala z že omenjenim gledališkim igralcem in režiserjem iz Narodnega gledališča Subotica Attilo Messemer ter z domačinom, ljubiteljskim režiserjem in igralcem Miho Štampahom. Besedila predstav, ki jih postavijo na oder, piše Olga Paušič, upokojena učiteljica slovenščine, ki teme črpa iz lokalnega okolja: *Kofetarji* (komedija, 2009), *En hribček bom kupil* (satirična komedija, 2011) in *Gremo na morje* (veseloigra, 2014) so naslovi njihovih dosedanjih gledaliških predstav. Poleg tega igrajo tudi krajše skeče ter predstave za otroke v času božiča, ob slovenskem kulturnem prazniku in drugih priložnostih. Skupina nastopa na različnih prireditvah in mestnih festivalih.

Nastope imajo po okoliških krajih (Ljutomer, Dobrovnik, Turnišče, Bakovci, Černelavci idr.), nastopajo pa tudi v domovih za ostarele in na dobrodelnih srečanjih.

5.2.4 OBČASNE GLEDALIŠKE SKUPINE DVOJEZIČNE OSNOVNE ŠOLE I LENDAVA IN DVOJEZIČNE SREDNJE ŠOLE LENDAVA

Med leti 2007 in 2012 sta na DOŠ I Lendava delovali dve uspešni gledališki skupini, ki sta predstave uprizarjali v madžarskem jeziku. Režiser gledaliških skupin White Stars in Carpe Diem je bil vojvodinski diplomirani igravec in režiser Attila Mess, mentorici pa Gizella Koter in Renata Tóth, učiteljici razrednega pouka. Gledališka skupina White Stars je prvotno vključevala učence od 2. do 4. razreda, Carpe Diem pa učence 7., 8. in 9. razreda. V začetku delovanja obeh skupin je Gizella Koter pisala tudi besedila predstav. *Mission Impossible*, *Carpe Diem*, *Cetera Desunt* in *Inferno* so naslovi predstav skupine Carpe Diem (gre za krstne uprizoritve) – z vsemi uprizoritvami so bili na otroških gledaliških festival zelo uspešni tako v Sloveniji (npr. Festival gledaliških sanj v Ljubljani) kot tudi na Madžarskem (npr. Državno srečanje otroških gledaliških skupin Sándorja Weöresa). Med največje dosežke štejejo sodelovanje na festivalu v Indiji (NIPA International Childrens Theatre Festival), ko so v New Delhiju predstavljali Slovenijo, v Varanasiju pa Evropo. Tolnai Ottó: *Rokokokokó* in *Egy percesek* sta predstavi skupine White Stars. Tudi ta gledališka skupina je sodelovala na Državnem srečanju otroških gledaliških skupin Sándorja Weöresa (Paks na Madžarskem, 2011) in v Ljubljani na Festivalu gledaliških sanj, za katerega so besedilo dramske igre *Rokokokó/Rokokoko* prevedli v slovenščino.

Na Dvojezični osnovni šoli I Lendava pa deluje tudi madžarska otroška lutkovna skupina pod mentorstvom Gizelle Koter, ki je mentorica in režiserka skupine od leta 2005. V šolskem letu 2014/15 je vodila poleg otroške in lutkovne skupine (predstava *Cipők/Čevlji*) tudi dve odrasli vaški amaterski gledališki skupini. Vse njene predstave so v madžarskem jeziku. Na DOŠ I Lendava se z učenci tretje triade v okviru gledališkega krožka ukvarja Miha Štampah, ustanovni in stalni član gledališke skupine Egy&Más Vándorszínház. Režiral je tako predstave v slovenščini kot v madžarščini. Na oder je postavil *Magnetnega dečka* Milana Dekleve, z madžarsko gledališko skupino pa igro Lois Lowry, *Varuh spominov*. Obe skupini sta se udeležili Festivala gledaliških sanj 2015 v Ljubljani, Gledališkega maratona 2015 v Lendavi, slovenska gledališka skupina je sodelovala na Gledališkem festivalu Vizije, madžarska skupina pa se je udeležila Državnega srečanja otroških gledaliških skupin Sándorja Weöresa na Madžarskem.

Z učenci prve in druge triade OŠ postavlja na oder predstave v slovenskem jeziku tudi Doroteja Kukovec, učiteljica na razredni stopnji DOŠ I Lendava, ki od leta 2009 s premori vodi gledališko skupino. V preteklih letih je največkrat pripravljala gledališke predstave z učenci prve in druge triade, in sicer avtorske predstave, v katere učenci v veliki meri prispevajo tudi svoje ideje in vloške. Med največje uspehe šteje mentorica nagrado za najboljšo predstavo 1. in 2. triade na festivalu Gledaliških sanj 2015 v Ljubljani za predstavo Plesno podstrešje.

Na Dvojezični srednji šoli Lendava je od leta 2004 mentor in režiser slovenskih dijaških ljubiteljskih gledaliških skupin Štefan Kardoš, pisatelj in učitelj slovenščine. Kakor so se menjavale generacije dijakov srednje šole, tako so se spreminjala tudi imena gledaliških skupin, ki so delovale na srednji šoli. Skozi leta so tako na srednji šoli v Lendavi delovale sledeče gledališke skupine: (Pred)igra, 2004 s predstavo *Agencija vročih knjig*, Dvojezična srednja šola Lendava in gledališki studio D'art s predstavo *Plejboji* (2007), skupina Škatla: *Kar je preveč, je preveč* (2011), *Čakajoč maturo* (2012), pri čemer sta zadnji dve predstavi avtorski, slednja po motivih dramatike absurda. Štefan Kardoš je sodeloval z diplomiranim gledališkim igralcem Rajkom Stuparjem, ki je eno predstavo tudi režiral (D. Jovanovič – Plejboji) ter s Karolino Kolmanič, avtorico komedije *Agencija vročih knjig*. Premiere so se vrstile na domačih odrih (Gledališka in koncertna dvorana Lendava, stara zgradba kina v Lendavi), gostovali pa so v sosednjih krajih po srednjih šolah (Ljutomer, Murska Sobota, Maribor, Velika Polana ...). Gledališka dejavnost se je razširila v gledališko-filmsko dejavnost. DSŠ Lendava dosega uspehe na natečajih s svojimi filmi (*Croquis*, najboljši kratki film na državnem tekmovanju, *Slovenščina ima dolg jezik 2014* v konkurenci srednjih strokovnih šol, film *Gobice*, ki je prejel posebno priznanje v konkurenci filmov dijakov 3. in 4. letnikov gimnazije. Omeniti je potrebno tudi srednjemetražni film *Inšpektor* (2013/14). Po besedah dolgoletnega mentorja gledaliških skupin Štefana Kardoša je na šoli trenutno bolj popularna filmska dejavnost kot gledališka. Tako so sodelovali z zunanjimi sodelavci, npr. Markom Kočarjem, Áronom Horváthom in z umetniško gimnazijo v Novi Gorici. Gledališko-filmsko dejavnost uresničujejo v obeh jezikih, slovenske gledališke skupine v preteklih letih pa so bile nekakšna vzporednica bogato razvejani lendavski gledališki dejavnosti v madžarskem jeziku, kjer so ves čas prisotni tudi dijaki DSŠ Lendave.

5.2.5 IGRALSKI ANSAMBEL BÁNFFY (BÁNFFY TÁRSULAT)

Igralski ansambel Bánffy je bil ustanovljen leta 2007 in je deloval do leta 2014. Ansambel je bil polprofesionalen, saj je med ljubiteljskimi igralci igral tudi profesionalni igralec Attila Mess, predstavo pa je režiral prav tako profesionalni režiser iz Subotice Zoltán Puskás (Narodno

gledališče Subotica). Gledališka skupina je nastala leta 2007 z idejo, da bi v Lendavi krstno uprizorili dramo Lászla Göncza¹⁶ *Olvadó jégcsapok/Taleče se ledene sveče*, ki govori o težkem položaju madžarske družine v Prekmurju po prvi svetovni vojni, ko državna meja loči Madžare od matične domovine, in o odnosu med Madžari in v Prekmurje preseljenimi Slovenci. Vsebina romana se opira na zgodovinske dogodke. Ansambel Bánffy je dramo predstavil ne le v Lendavi in njeni okolici (v bližnjih naseljih tudi na madžarski strani), ampak tudi v večjih krajih Karpatskega bazena (Transilvanija, Slovaška, Vojvodina). Drama je na repertoarju že četrto leto. V sezoni 2014/15 je bila še tretjič obnovljena in uprizorjena z novo igralsko zasedbo. Ker so tako vse vloge od sezone 2014/15 odigrane z igralci gledališke skupine Egy&Más Vándorszínház, se je v omenjeni sezoni ansambel Bánffy preimenoval v Egy&Más Vándorszínház/Potujoče gledališče Egy&Más. Med največje dosežke uvrščajo nastop v profesionalnem Gledališču Thália v Budimpešti. Ker smo nedavno beležili 70. obletnico konca 2. svetovne vojne, so z dramo Taleče se ledene sveče pogosto gostovali ne le na Madžarskem in v Prekmurju, temveč v celotnem Karpatskem bazenu, tam, kjer so Madžari leta 1920 delili podobno usodo kot Madžari v Prekmurju.

5.2.6 EGY&MÁS VÁNDORSZÍNHÁZ (POTUJOČE GLEDALIŠČE EGY&MÁS)

Odrasla ljubiteljska gledališka skupina Potujoče gledališče Egy&Más (dalje: Egy&Más) se je razvila iz dijaške gledališke skupine DiáXínpad/Dijaški oder, ki se je oblikovala leta 2005. Danes velja Egy&Más za skupino mladih, ki ima močan interes za nadgradnjo delovanja in okvirov delovanja skupine. Med gledališkimi skupinami je najuspešnejša, na tekmovanjih, ki se jih udeležuje predvsem na Madžarskem, dosega prva mesta, v številnih gledališčih na Madžarskem nastopa kot del njihovega gledališkega abonmaja ob boku drugim madžarskim profesionalnim gledališčem.

Igralski ansambel DiáXínpada se je iz leta v leto spreminjal, in ko je večina sodelujočih odrasla, se je skupina preimenovala. Gledališka skupina ves čas sodeluje s tremi profesionalnimi režiserji iz Subotice: z Attilom Messem (Narodno gledališče Dezsőja Kosztolányija Subotica), ki jih je tudi »odkril«, bil njihov mentor in jih začel vzgajati v gledališkem duhu. Od leta 2012 Egy&Más Vándorszínház sodeluje tudi z režiserjem Tiborjem Szlobodo, bivšim direktorjem Otroškega gledališča v Subotici in zdajšnjim igralcem ter režiserjem v omenjenem gledališču.

¹⁶ László Göncz: doktor zgodovine, pisatelj in politik, ki je od leta 2008 poslanec madžarske narodne skupnosti. Za sabo ima več romanov, strokovnih raziskav in prispevkov, med njimi: *Prekmurski Madžari: 1918-1941*, *Olvadó jégcsapok* (zgodovinski roman, 2003), *Madžari: kratka zgodovina Madžarov* (2005), *Osvoboditev ali okupacija: Pomurje 1941-1945* (2006), *Kalvária* (2011).

Predstavo *Olvadó jégcsapok/Ledene sveče se topijo* je leta 2007 režiral vojvodinski režiser Zoltán Puskás – v sezoni 2014/15 je ta predstava postala del repertoarja Egy&Más Vándorszínház, saj se je v gledališki skupini Bánffy Társulat/Igralski ansambel Bánffy zamenjala igralska zasedba in tako so postali vsi igralci te predstave člani Egy&Más.

DiáXínpad je prepotoval širšo okolico Lendave in kraje Karpatskega bazena – od Hrvaške in Slovaške do Romunije ter Ukrajine –, kjer je gledališka skupina uspešno uprizarjala svoje predstave. *Maratonci tečejo častni krog* (2005), *Nekateri so za vroče* (2006), *S. Ö. R. – Shakespeareova dela na kratko* (op. p, 2007), *Zbeži od žene* (2008) in *Lažnivi kljukec* (2009) so naslovi njihovih predstav, ki jih je uprizorila skupina pod imenom DiáXínpad. Leta 2010 se je DiáXínpad preimenoval v Potujoče gledališče Egy&Más/Egy&Más Vándorszínház, saj je ostalo v skupini le nekaj dijakov, večinoma so sodelovali študentje ali odrasli zaposleni, skupina je namreč sprejela medse tudi starejše člane. V takšni sestavi so najprej uprizorili *Titanic Vizirevű/Revija na Titaniku* (op. p, 2010), komično dramo, kjer so poleg študentov sodelovali tudi srednješolski dijaki in starejša generacija ljubiteljskih igralcev. Nadalje so uprizorili *Körmagyar/Madžarski ples* (op. p., 2011), *Let nad kukavičjim gnezdrom* (2012), *Cabaret/Kabaret* (2013), *Tóték/Totovi* (op. p., 2014) in *Több, mint terápia, avagy te jól vagy, és én? /Več kot terapija, oziroma ti si v redu, kaj pa jaz?* (op. p., 2015). Ob pregledu dela minulih deset let je viden razvojni lok predstav, saj so začeli s črno komedijo, lahkotnimi (tudi glasbenimi) komedijami, kasneje pa je ansambel postavljaj na oder tudi drame, tragikomedije, comedio dell'arte. Režiserji so premišljeno vodili in vzgajali člane skupine. Ta gledališka skupina je v Lendavi najbolj aktivna (od 2005. vsako leto ena predstava) in zanesljiva ter si prizadeva, da bi v Lendavi dobili polpoklicno gledališče. Njihove vaje za vsako novo predstavo potekajo intenzivno mesec dni, vsak dan v tednu in ob koncu tedna, urnike prilagodijo drug drugemu.

Kot je bilo že omenjeno, ima ta gledališki ansambel v sebi jedro, ki bi se bilo sposobno in pripravljeno tudi resneje ukvarjati z gledališčem. Vizija in predlogi delovanja gledališke skupine v Lendavi, ki bodo predstavljeni v poglavju kasneje, imajo dejansko podlago, bazo, na kateri vizija »trdno stoji«: dvanajstletno sodelovanje s poklicnimi režiserji, igralsko bazo, ki je po več kot 2500 urah vaj in nastopov uigrana, tudi nadpovprečno izobražena v primerjavi s člani drugih gledaliških skupin zaradi gledaliških seminarjev in delavnic, ki jih organizira KUD Lavina, oz. na katere jih kot umetniške akterje madžarske manjšine v Sloveniji pošilja ZKMN Lendava. V desetih-dvanajstih letih je v tem gledališkem gibanju sodelovalo 52 starejših in mladih amaterjev, ljubiteljev gledališča (starih od 14 do 50 let), skupina je preko ZKMN za potrebe uprizoritev na odru sodelovala s številnimi domačimi okoliškimi podjetji ter obrtniki

(šiviljstvo in krojaštvo, lesarji, tesarji, tiskarna, gradbena industrija itd.). V ansamblu je trenutno aktivnih 20 amaterjev, med katerimi je 5 takšnih mladih, ki zaključujejo študij in bi bili pripravljeni in bi jim bilo v veselje poklicno opravljati umetniško delo, prav tako pa imajo večletno prakso na igralskem področju. Do danes se je tudi mesto z okolico navadilo na domače igralce in vsako leto ob premierah ter ponovitvah je Gledališka in koncertna dvorana v Lendavi polna do zadnjega kotička.. Gledališko občinstvo Lendave res rado obiskuje gledališče, torej za »pomanjkanje« občinstva ni treba skrbeti. Mesto razpolaga tudi z dvorano, v kateri bi ansambel lahko deloval. Če občina iz kakršnih koli razlogov osrednje gledališke dvorane ne bi dala na razpolago mladim, nadebudnim igralskim novincem, je v centru mesta veliko praznih zgradb, ki še čakajo na obnovo in morebitno spremembo namembnosti. Strokovna usposobljenost, profesionalni vodje, prostor, občinstvo, potreba po gledališču – vse to imamo – manjka torej le denarna podpora, ki pa je ZKMN Lendava sam ne more zagotoviti. Tudi vodja skupine Miha Štampah, ki je član ansambla od samega začetka, meni, da je skupina na začetku konca; po toliko letih vztrajnega dela bi pomenil največji izziv za tukajšnje gledališčnike, če bi lahko umetniško poslanstvo uresničevali kot svoj vir preživljanja (Štampah 2016).

5.3 POTEK VAJ IN POSTAVITEV IGRE NA ODER NA PRIMERU EGY&MÁS VÁNDORSZÍNHÁZ

Že od prvega leta delovanja je gledališka skupina sodelovala s profesionalnim režiserjem in gledališkim igralcem iz Vojvodine Attilom Messem, ki je idejni oče skupine. Člani skupine so bili najprej izključno dijaki, kasneje pa se je skupina preoblikovala v mešano »družino«, in danes jo sestavljajo dijaki, študentje in delovno aktivna generacija. Vseskozi je skupina štela najmanj 8 (sezona 2008/2009) in največ 22 (sezona 2007/2008) amaterskih igralcev in igralk, sodelovala pa je izključno s profesionalnimi režiserji iz Vojvodine (Attila Mess, Tibor Szloboda in Zoltán Puskás). Skupina uprizori vsako sezono eno predstavo, ki jo postavi na oder v mesecu dni – stroške predstave z avtorskim honorarjem režiserja v celoti krije ZKMN, igralci pa delujejo v skupini popolnoma prostovoljno. Amaterski igralci od tega nimajo materialnih koristi, družijo jih skupno delo, ki jim pomeni sprostitev v prostem času. Sodelujoči čutijo zadovoljstvo ob dobro odigrani predstavi, družijo jih želja po pripadnosti in po toplih medsebojnih odnosih. Amatersko gledališče je v tem primeru šola in gledališče hkrati. Med nastajanjem predstave skupina oz. ZKMN sodeluje z zunanjimi sodelavci pri izdelavi scene in kostumov, čeprav je marsikdaj žaganje in barvanje scene ipd. opravila kar igralska ekipa sama. Faze nastajanja gledališke predstave skupine Egy&Más Vándorszínház so: bralne vaje (besedilo izbere režiser, samostojno in neodvisno, od leta 2013 pa pri izboru sodeluje tudi

igralska skupina), vaje, postavitve igre na oder, izdelava scene in nabava kostumov. Vaje potekajo od konca avgusta do začetka oktobra, ne glede na zahtevnost izbranega gledališkega besedila. Organizirane so vsak dan, upoštevajoč razporeditev prostega časa sodelujočih v skupini, kar zahteva medsebojno prilagajanje, saj so sodelujoči različnih starosti in imajo različne obveznosti – od šole (študentje imajo avgusta in septembra počitnice oz. poletno izpitno obdobje), zaposlitve in družine. Predstava nastaja v prostorih vaškega doma v Dolgi vasi, kjer je potrebno upoštevati urnik vaških prireditev, ki jih organizira vaška skupnost. Nekaj dni pred premiero se gledališka skupina preseli s sceno in rekviziti na oder lendavske gledališke in koncertne dvorane, kjer finalizira predstavo s sceno in tehniko. Skupina sodeluje s profesionalnimi tehničnimi mojstri - že od nastanka jih spremlja lučni in tonski mojster z Madžarske, ki mu pomagajo zaposleni tehniki lendavske gledališke dvorane. Vsaka premiera je na domačem odru, sledijo ji gostovanja po večjih središčih dvojezičnega območja Prekmurja (zaradi tehničnih zahtev vsak vaški dom ni primeren za predstave) in po kulturnih središčih Županij Vas in Zala pa tudi v drugih krajih na Madžarskem. Festivali, na katere se Egy&Más Vándorszínház prijavlja, so večinoma organizirani na Madžarskem, saj so predstave izključno v madžarskem jeziku. Kar je zapisala Logarjeva v zborniku O amaterskem gledališču, drži tudi za skupino Egy&Más Vándorszínház, in sicer to, da ima gledališko udejstvovanje poleg zgodbe in estetskega užitka tudi narodnostno funkcijo.

Še enkrat želim poudariti, da so v Lendavi izpolnjeni številni pogoji, ki pogojujejo delovanje gledališča: igralski ansambel, potencialno profesionalno vodstvo, prostori, občinstvo, potreba po gledališču. Težava je v tem, da je v Lendavi veliko kulturnih institucij, katerih sinhrono in enotno delovanje je težko doseči. Prav zaradi tega je ena izmed opcij, ki bodo predstavljene kasneje, tudi delovanje gledališke skupine kot samostojnega društva.

Kot je povedal vodja gledališke skupine Miha Štampah, gledališče oz. gledališka dejavnost skupine Egy&Más Vándorszínház opravlja pomembno vlogo na področju tukajšnje umetnosti, je utrjevalec madžarske identitete, saj gledališka dejavnost zaobjema veliko število sodelujočih (Štampah 2016). Tako udejstvovanje je dostopno za vse starostne skupine. Z vidika lokalne skupnosti je skupina preteklih dvanajst let pozitivno prispevala k razvoju kulturnega vsakdanjika domačinov. »Smo v trenutku, ko je gledališka skupina s takim načinom delovanja dosegla svoj maksimum, to, kar imamo danes, je najvišja točka, ki jo lahko skupina v takih okvirih doseže. Lendavska skupina predstavlja del gledaliških abonmajev v Zalski in Železni županiji. Velikokrat se s temi gostovanji ne povrnejo vsi stroški, tako da je za zdaj delovanje skupine finančni minus za ZKMN, ki jo podpira« (Štampah 2016). Ker se v skupino vključujejo novi obrazi, pomeni to svežino, bogatitev gledališkega ansambla, vendar pa si jedro skupine,

ki deluje v skupini od začetka, želi novih izzivov. Temu so nekateri člani pripravljene nameniti več časa, saj je po drugi strani res, da izvajajo gledališke programe brez izobrazbe s področja umetnosti/gledališča. Miha Štampah poudarja, da so temeljni cilji delavnic, ki jih skupina organizira oz. tudi predstav, ki jih domači mladi ljudje izvajajo za mlade, predvsem vzgojne narave, gre tudi za osebni razvoj udeležencev in ne za izobraževanja igralcev. »Če želimo na dvojezičnem območju Prekmurja spodbujati in razvijati gledališče, je potrebno medsebojno sodelovanje institucij, doseči moramo enotnost. Le tako bi lahko tukajšnji prebivalci videli stalno delovanje. /.../ Skupina si želi obstajati naprej, saj so v njej posamezniki, ki so orientirani k dobrim rešitvam, vedno se znamo pogovoriti in najti izhod za težave, glede odnosa do našega dela znotraj skupine ni problemov« (Štampah 2016). Pravi še, da do amaterskih skupin občinstvo običajno ne goji velikih pričakovanj, a gledališka skupina Egy&Más Vándorszínház je to raven presegla. Svoja pričakovanja do skupine imajo gledališča, s katerimi sodelujejo v okviru abonmajskega sistema (gledališča in gledališke dvorane v Zalski in Železni županiji), in domača institucija, ki podpira gledališko dejavnost v Lendavi.

6 LENDA VA

V delu magistrske naloge, ki je namenjen prenosu teoretskih okvirov na primer Lendave za boljše razumevanje najprej predstavljam izjemne značilnosti Lendave in širše okolice, tj. dvojezičnost. Na dvojezičnih območjih so prioritete narodnostnih manjšin: (so)financiranje infrastrukture (knjižnice, čitalnice, kulturni domovi, muzeji, založništvo, radijski in televizijski studii), spodbujanje lastne ustvarjalnosti, amaterske kulture, vzgajanje strokovnjakov, omogočanje kulturnih stikov z matičnimi državami in drugimi manjšinami ter vključevanje v širše mednarodno kulturno sodelovanje in izmenjavo (Čopič in Tomc 1997, 200). Temeljni cilji kulturne politike na dvojezičnem območju so spodbujanje multikulturalnosti, kulturne dejavnosti in spodbujanje strpnosti ter sožitja na področju kulture teh skupnosti, usposabljanje strokovnjakov na področju kulture teh skupnosti, razvijanje jezikovne kompetence pripadnikov narodnih skupnosti ter skrb za zaščito pravic do kulture vseh prebivalcev Slovenije (Čopič in Tomc 1997, 200). Kultura in kulturna politika pomembno prispevata k ekonomski in socialni blaginji, kultura je hkrati lahko koristna gospodarska panoga, vpeta v jedro humanističnega izobraževanja. Proslavi lahko določena obdobja in poživlja vsakodnevno življenje. Pomaga pri prenovi propadajočih ali izumirajočih urbanih središč, kar bi za Lendavo v Prekmurju lahko še posebej držalo. Kultura dviga pričakovanja prebivalcev in spreminja podobo izgubljene osamelosti v novo zanimivost in možni razcvet (Mundy 2001, 9).

S pomočjo primarnih in sekundarnih virov predstavljam madžarsko manjšino v Sloveniji, njene pravice in dolžnosti, osredotočam se pa na kulturno dejavnost. Nato predstavljam vzporednice z načini delovanja, opisanimi v teoretskem delu naloge, s poudarkom na aktualnem stanju v Lendavi.

6.1 MADŽARSKA MANJŠINA V SLOVENIJI

6.1.1 ZGODOVINA

Na 374,9 kvadratnih kilometrih dvojezičnega območja Slovenije živi več kot 80 % vseh Madžarov – območje obsega občine Lendava, Dobrovnik, Hodoš, Moravske Toplice in Šalovci.¹⁷ Število prebivalcev, ki se opredeljujejo za Madžare, se stalno zmanjšuje. Po zadnjem popisu leta 2002, ki je spraševal tudi po narodnosti pripadnosti, se je 5563 oseb izreklo za pripadnike madžarske narodnosti, kar je 0,32 % prebivalstva Slovenije, leta 1953 je bilo to še 11 019 oseb, leta 1991 pa 6350 oseb.

¹⁷ V teh občinah delujejo tudi občinski sveti narodnih skupnosti, ki tvorijo krovno organizacijo Pomursko madžarsko samoupravno narodno skupnost (PMSNS).

Danes dvojezično območje Prekmurja je bilo dobrih tisoč let (od 10. stoletja do 1919) pod Kraljevino Madžarsko, po 1. svetovni vojni je s trianonsko pogodbo postalo del Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (kasneje preimenovano v Kraljevino Jugoslavijo). »Enaindvajset tisoč kvadratnih kilometrov ozemlja z 1,6 milijona prebivalcev, od katerih je bilo vsaj 460 tisoč Madžarov (v to ni všteti teritorij Hrvaške, ki je do 1. svetovne vojne formalno spadal pod madžarsko krono)« (Göncz 2009, 147). Madžarska narodnost je po trianonski pogodbi doživljala celo vrsto travm – pokrajino je zapustilo skoraj celotno izobraženstvo, pri delitvi grofovskih posesti (lastniki posesti so bili madžarske narodnosti) je bila madžarska narodnost diskriminirana in ponižana s tem, da so njenim pripadnikom dodelili zemljo le, če so se izrekli za pripadnike večinskega naroda. V Kraljevini SHS so veljali strogi predpisi in pogoji za kakršno koli delovanje Madžarov, poleg tega so vse madžarsko govoreče učitelje nadomestili s slovensko govorečimi, kar je še dodatno omejilo ohranjanje madžarske narodne zavesti. Kakršno koli narodnostno delovanje je država omejevala, kolikor je le mogla. V tem času je poleg Madžarov in prekmurskih Slovencev v mestih živelo tudi precej (zlasti madžarsko govorečih) Judov – veliko so jih v času 2. svetovne vojne deportirali v koncentracijska taborišča.

Od aprila 1941 do aprila 1945 je bilo to ozemlje pod madžarsko oblastjo, Madžari v Prekmurju so se sprostili, njihove dejavnosti in uporaba madžarskega jezika so se je ponovno razmahnile. Tukajšnji Madžari so madžarske vojake (Madžarska je bila zaveznica nemške vojske) sprejeli z navdušenjem, jih pozdravljali – zanje je bila to ponovna priključitev domovini, za Slovence pa je to obdobje pomenilo okupacijo. Tudi po 2. svetovni vojni, ko je država spodbujala delovanje v madžarskem jeziku in razvoj manjšin, se je delovanje v madžarskem jeziku ter kulturno delovanje nadaljevalo (Varga 1995, 10).

Po 2. svetovni vojni postane Prekmurje spet del Jugoslavije, po razpadu le-te pa je pripadlo Republiki Sloveniji. Te zgodovinske spremembe so postavile na preizkušnjo sam obstoj madžarskega jezika, kulture in tudi narodno zavest (Varga 1995, 9).

Slovenska osamosvojitve sicer neposredno ni negativno vplivala na razvoj in obstoj narodne skupnosti, saj je država zagotovila dotedanjo raven zaščite manjšinskih pravic, vendar pa se mnogokrat dogaja, da je potrebno znova in znova dokazovati in potrjevati sicer že potrjeno (Göncz 1997, 85).

6.1.2 POMURSKA MADŽARSKA SAMOUPRAVNA NARODNA SKUPNOST IN ZAVOD ZA KULTURO MADŽARSKE NARODNOSTI LENDA VA

Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost (PMSNS) in Zavod za kulturo madžarske narodnosti Lendava (ZKMN) sta krovni organizaciji madžarske manjšine v Sloveniji. PMSNS v političnem smislu, ZKMN pa kar se kulturne in umetniške dejavnosti tiče. Obe imata posreden (PMSNS – razdelitev financ) in neposreden (ZKMN – podpira med drugim tudi gledališko dejavnost) vpliv na temo, s katero se ukvarjam v magistrski nalogi. Zato menim, da je potrebno obe instituciji podrobneje predstaviti.

6.1.2.1 POMURSKA MADŽARSKA SAMOUPRAVNA NARODNA SKUPNOST

Po 2. svetovni vojni, ko je ostalo znotraj meja socialistične Jugoslavije v Sloveniji približno 15 tisoč Madžarov, ni bilo pravne podlage za nastanek ali uveljavitev avtonomnega interesnega sistema manjšine. Le na ljubiteljskem področju kulture je prišlo do organiziranega delovanja. Leta 1949 je bila na pobudo pesnika/kulturnega delavca Lajosa Vlaja ustanovljena Zveza kulturnih društev madžarske manjšine, ki je prvotno delovala v sklopu slovenskih kulturnih institucij. V šestdesetih letih je bila manjšinama (italijanski in madžarski) dodeljena pravica do izobraževanja v maternem jeziku. V tem času ni bilo v skladu za pospeševanje kulture posebne komisije za manjšinsko kulturo. Velik korak v razvoju madžarske manjšine je pomenila Ustava Socialistične republike Slovenije iz leta 1974, ki je v 251. členu opredelila naslednje:

Za razvijanje svoje nacionalne kulture, vzgoje in izobraževanja v lastnem jeziku, narodnostnega tiska in drugih sredstev javnega obveščanja ter založništva in za razvijanje stikov z matičnim narodom zaradi kulturnega in jezikovnega razvoja lahko pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti ustanovijo v občinah, kjer ti narodnosti živita, samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo. S statutom občine in s samoupravnimi akti samoupravnih interesnih skupnosti se določijo zadeve s teh področij, o katerih te skupnosti odločajo enakopravno s pristojnim zborom občinske skupščine oziroma z ustreznimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi (Ustava Socialistične republike Slovenije 1974).

S tem členom je bila omogočena pravica do ustanovitve Samoupravne interesne skupnosti za kulturo in prosveto madžarske narodnosti. To je pomenilo, da je bila tako italijanska kot madžarska manjšina obravnavana kot enakopravna državotvorna skupnost, madžarščina oz. italijanščina pa sta postala uradna jezika na dvojezičnih območjih. Jezik je pomemben, saj menim, da brez jezikovnih in komunikacijskih povezav etnične skupnosti ni. Jezik nedvomno sodi med najmočnejše elemente kulturne avtonomije in zaradi tega je jezik tudi indikator uspešnosti regijske kulturne determinacije, ki jo mora vsako kulturno načrtovanje odražati in upoštevati (Evans 2001, 190). Jezik ima veliko vlogo pri identifikaciji, saj je v nasprotju s številnimi drugimi dejavniki identitete izrazito antropološko dejstvo. Ljudje, ki govorijo isti

jezik, so med seboj tesneje povezani, večja je njihova pripadnost določeni družbeni skupini. Južnič govori o treh lastnostih jezika: jezik kot spremljevalec etničnosti,¹⁸ jezikovna lojalnost¹⁹ in jezik kot instrument narodnega oblikovanja²⁰ (Južnič 1993, 280). 251. člen Ustave RS je dodelil manjšinam tudi pravico do ustanavljanja interesnih organizacij. Financiranje manjšinskih zadev/potreb je prevzela država v okviru državnega proračuna. Tako so določili obveznosti države za uresničevanje manjšinskih pravic, med katere so se uvrščale pravica do uporabe jezika, pravica do pouka v maternem jeziku, pravica ustanavljanja manjšinskih organizacij, pravica do uporabe narodnostnih simbolov, pravica do kulturnega delovanja ipd. Kulturna skupnost Slovenije je v okviru svojega letnega programa sprejela poseben program za kulturni razvoj narodnostnih manjšin.

Glede na 251. člen Ustave RS so leta 1975 ustanovili dve interesni organizaciji, in sicer v Lendavi in Murski Soboti. V krajih na narodnostno mešanem območju so ustanavljali tudi številna društva, ki jih je podpirala samoupravna interesna skupnost. Na področju dvojezičnega izobraževanja so izpostavili potrebo po višji podkovanosti učiteljev v madžarskem jeziku, posebej učiteljev madžarščine. Po uradih so bili formalni uradni obrazci napisani le v državnem jeziku. Stranke niso bile zadovoljne z izoblikovanimi stiki z narodnostno interesno skupnostjo. Tako je sledila ustanovitev komisij znotraj madžarske skupnosti, odgovornih za različna področja (za kulturno, informativno dejavnost, za stike z matično državo ipd.). Samoupravna interesna skupnost za kulturo in prosveto madžarske narodnosti je do konca 70. let postala legitimna interesna skupnost, katere naloge so takrat obsegale politične in samoupravne odločitve, poleg tega pa je skupnost imela tudi vlogo operativne organizacije za kulturne dejavnosti in je zato spremenila svoj naziv v Samoupravno interesno skupnost madžarske narodnosti.

Leta 1988 je SFRJ sprejela amandmaje k 250. in 251. členu Ustave, ki sta se ukvarjala z vprašanji manjšin. Dopolnjena člena nista pomenila velikih sprememb, so pa začele skupnosti namenjati več pozornosti gospodarskemu razvoju na dvojezičnem območju in razvoju stikov z matično državo. Po tej spremembi so se pravice manjšinskih skupnosti povečale, prav tako pa odgovornosti in področje delovanja manjšinskih interesnih skupnosti. Po letu 1989 se je Samoupravna interesna skupnost madžarske narodnosti preimenovala v Samoupravno narodno

¹⁸ Eno je govoriti jezik velike družbe, ki je organiziran v državi, drugo pa je govoriti jezik majhne, tradicionalne, vase zaprte družbe (Južnič 1993, 280).

¹⁹ Jezik je tista osrednja točka, okrog katere se praviloma izoblikuje neka etnična skupnost. Pri ljudeh, ki živijo ob meji, vstopi »političnost« jezika, saj se morajo ljudje opredeliti, kateremu jeziku pripadajo. To postane pomembno takrat, ko se uveljavijo narodni jeziki, saj ti prevzamejo osrednjo vlogo narodne pripadnosti (Južnič 1993, 284).

²⁰ To se zgodi takrat, ko določene etnične skupnosti nimajo na voljo nobenega drugega instrumenta, da bi se institucionalizirale in kulturno homogenizirale, zato jezik postane nekakšna rešilna bilka in najmočnejši dejavnik identifikacije narodne pripadnosti (Južnič 1993, 288).

skupnost, hkrati pa je prišlo do večje avtonomije odločitev, relevantnih za madžarsko manjšino. Istega leta je nastala krovna organizacija madžarske manjšine – Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost. Republika Slovenija od svoje osamosvojitve naprej »sofinancira infrastrukturo (knjižnice in čitalnice, kulturni domovi, muzeji, založništvo, radijske in televizijske postaje itd.), spodbuja lastno ustvarjalnost, amatersko kulturo, vzgojo in izobraževanje strokovnjakov, omogoča kulturne stike z matičnimi državami in drugimi manjšinami ter vključevanje v širše mednarodno kulturno sodelovanje in izmenjave« (Čopič in Tomc 1997, 200). Današnji zakoni opredeljujejo pozitivni koncept zaščite manjšin in predvidevajo aktivno vlogo države tako pri uresničevanju posebnih manjšinskih pravic kot pri zagotavljanju potrebnih pogojev za njihovo uresničevanje, kot so: enakost glede na narodnost, pravica do pisave in uporabe svojega jezika, izvolitev parlamentarnega predstavnika narodnosti, politična organiziranost idr. Država je obvezana, da vodi aktivno politiko zaščite manjšin in da znotraj svojega delovanja na podlagi ustavnih in zakonskih obveznosti zagotavlja uresničevanje zagotovljenih pravic.

Sredi 90. let se je Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost (PMSNS) utrdila kot krovna skupščina prekmurskih Madžarov (Göncz v Király 2010, 77–92). Zakon o samoupravnih narodnostnih skupnostih iz leta 1994 daje podlago za to, da lahko pripadniki madžarske in italijanske narodne skupnosti za uresničevanje svojih pravic ustanovijo občinske samoupravne narodne skupnosti. Na podlagi 9. člena zakona se občinske samoupravne narodne skupnosti povezujejo v skupno samoupravno narodno skupnost, v primeru Pomurja v Pomursko madžarsko samoupravno narodno skupnost. Samoupravne narodne skupnosti zagotavljajo politično organiziranost skupnosti do države in samostojno odločajo o svojih pristojnostih. Skupnosti skupaj z organi lokalne skupnosti odločajo o zadevah, ki se jih neposredno tičejo. Samoupravne narodne skupnosti odločajo o kulturnih, raziskovalnih, založniških, informativnih in gospodarskih dejavnostih, ki prispevajo k razvoju skupnosti. Imajo tudi pravico do ustanavljanja lastnih organizacij in zavodov (Urad za narodnost, 25. 11. 2015). Madžarska narodna skupnost ima svoje predstavnike v interesnih in socialnih organizacijah večine, tudi v takih, ki neposredno izvajajo narodnostne programe (RTV Slovenija, Strokovni svet RS za vzgojo in izobraževanje). Zakon o lokalni samoupravi (Uradni list RS št. 94/07) določa, da občine na narodnostno mešanem območju zagotavljajo uresničevanje posebnih pravic narodnosti – po zakonu volijo v občinski svet svojega posebnega člana. Občine morajo ustanoviti posebne občinske komisije za narodnostna vprašanja, v katerih imajo pripadniki manjšine polovico članov (Zakon o lokalni samoupravi 2015, 39. člen).

Leto 1993 je bilo izjemno za madžarsko manjšino, saj je PMSNS ustanovila dva samostojna javna zavoda. Tega leta so se odločili za ustanovitev zavoda za informativno dejavnost, avtonomnega javnega zavoda, ki naj bi izdajal tednik Népújság in pripravljaj oddaje Pomurskega madžarskega radia. Tako je prišlo do ustanovitve Zavoda za informativno dejavnost madžarske narodnosti, v okviru katerega izhaja madžarski tednik Népújság, Pomurski madžarski radio in Studio madžarskih TV programov pa tudi danes delujeta pod okriljem RTV Slovenija.

Drugi javni zavod, ustanovljen leta 1993, je Zavod za kulturo madžarske narodnosti, ki je v primerjavi z delovanjem PMSNS bolj strokovno zastavljen.

6.2.1.2 ZAVOD ZA KULTURO MADŽARSKE NARODNOSTI

V 90-ih letih je zaživela tendenca po delitvi politike in kulture v dva ločena zavoda, kar je bilo tudi realizirano. Uradno je ZKMN pričel delovati s 1. januarjem 1994. Temeljni cilj zavoda je ustvarjanje, negovanje in posredovanje madžarskih nacionalnih vrednot ter izvajanje nalog na področju kulture, izobraževanja, znanstvenega delovanja, založništva ipd. ter spodbujanje, zaščita in razvoj madžarskega jezika, nacionalne kulture in identitete. Osnovna dejavnost Zavoda za kulturo madžarske narodnosti zajema najširšo podporo in pomoč pri razvoju, posredovanju in strokovni podpori kulture prekmurske madžarske skupnosti, vodenje znanstvene in siceršnje raziskovalne dejavnosti za ohranjanje in krepitev narodne zavesti skupnosti, promocija enotnih madžarskih kulturnih vrednot, organizacija kulturnih in poljudnih programov ipd. (Poslovno poročilo ZKMN za leto 2014). ZKMN je postal ena temeljnih institucij prekmurskih Madžarov, ki posreduje in ohranja vrednote madžarske kulture, pokriva pa celotno narodnostno mešano območje.

Sredstva za financiranje javnih zavodov, ki jih za uresničevanje svojih potreb na področju kulture ustanavljata italijanska in madžarska narodna skupnost, zagotavlja italijanski in madžarski narodni skupnosti država v okviru sredstev za italijansko oz. madžarsko narodno skupnost. Poleg tega se lahko tak zavod financira tudi iz nejavnih virov, ki jih pridobiva z opravljanjem javne službe in z opravljanjem drugih dejavnosti. Pri tem ne sme opravljanje drugih dejavnosti ogroziti izvajanja javne službe (ZUJIK, 31. člen). Ministrstvo za kulturo namenja sredstva za delovanje in programe ZKMN – ta podpora se je pa od leta 2012 drastično zmanjšala. Leta 2014 so finančna sredstva za izvajanje programov iz tega naslova pokrila 65 % vseh stroškov, preostala sredstva pa je zavod pridobil iz drugih virov: sodelovanje na različnih razpisih v RS, Republiki Madžarski, pomoč in sodelovanje s krovno organizacijo – Pomursko madžarsko samoupravno narodno skupnostjo - sodelovanje z narodnostnimi samoupravnimi

skupnostmi Lendave, Dobrovnika, Moravskih Toplic, Šalovcev in Hodoša, sodelovanje z narodnostnimi mediji, sodelovanje z Občino Lendava, z zavodom Galerija-Muzej Lendava, z Zavodom za kulturo in promocijo Lendava, Pokrajinskim muzejem v Murski Soboti, sodelovanje s katedro za madžarski jezik Univerze v Mariboru, z vsemi vzgojno-izobraževalnimi ustanovami na narodnostno mešanem območju, torej z vrtci, osnovnimi šolami in srednjo šolo (Poslovno poročilo ZKMN za leto 2014).

Področja, s katerimi se ukvarja ZKMN, so v interesu predstavitve in promocije splošnih vrednot madžarske kulture: organizira prireditve, predavanja in druge programe na območju Prekmurja in v širši regiji, predvsem gledališka gostovanja, literarne in glasbene večere, predstavitve knjig, zgodovinske, narodopisne in likovne razstave, gala prireditve, proslave ipd.; sodeluje pri organizaciji lokalnih, občinskih in regionalnih kulturnih prireditev na narodnostno mešanem območju, namenja posebno skrb zadovoljevanju kulturnih potreb mlajše generacije in mladih, s posebnim poudarkom na študijskih in drugih tekmovanjih, literarnih natečajih, priložnostnih kulturnih programih, izobraževalnih in drugih programih, ki jih organizira skupaj z dvojezičnimi izobraževalnimi ustanovami; zagotavlja mentorje ter pomaga pri delovanju kulturnih društev, ljubiteljskih in umetniških skupin, ukvarja se z založništvom, skrbi za ohranjanje in negovanje maternega jezika in narodne identitete ter vključuje v svoj program tudi znanstveno-raziskovalne dejavnosti²¹ (Göncz 2009; Poslovno poročilo ZKMN za leto 2014). Sklopi delovanja ZKMN, ki so navedeni v letnem poročilu za leto 2014, so: ljubiteljska dejavnost, založništvo, negovanje maternega jezika, razne prireditve, izobraževanje tako zaposlenega kadra kot vodij ljubiteljskih skupin in druge dejavnosti ZKMN (Poslovno poročilo ZKMN za leto 2014). Kakor izhaja iz letnega poročila o delu zavoda za leto 2014, je bilo v zavodu zaposlenih 11 ljudi.

V sklopu ZKMN deluje tudi kulturni Center Bánffy in v sklopu le-tega literarna kavarna, madžarska knjigarna, večnamenski prostor za različne prireditve, vadbene prostor za izvajanje kulturne dejavnosti ne samo umetniških skupin v okviru madžarske narodne skupnosti, temveč tudi ostalih kulturno-umetniških skupin, ki delujejo na tem območju. V okviru tega ima zavod pravico do prodaje knjig, časopisov, revij, avdiovizualnih in drugih izdelkov ter izvajanje

²¹ V Prekmurju deluje na narodnostno mešanem območju več kot 60 skupin, ki jih podpira ZKMN. Podatki kažejo, da je na kulturnem področju in pri ohranjanju tradicij ter vrednot narodnosti aktivnih pribl. 10 % pripadnikov madžarske manjšine. V okvir ZKMN sodijo naslednje skupine in področja organizacije: folklorne skupine, gledališke skupine, ljudski pevci, ženske pevke ljudskih pesmi, ročnodelske skupine, citrarske skupine; likovna dejavnost – ljubiteljsko dejavnost po navadi vodijo strokovnjaki, gostje iz Madžarske. Poleg tega ZKMN organizira recitatorska tekmovanja, tekmovanja iz jezikoslovja, zgodovine, etnografije, Petőfijevo tekmovanje – državno tekmovanje v znanju madžarskega jezika in književnosti (enako kot po Sloveniji tekmovanje za Cankarjevo priznanje) ter izlete za dijake in starejše.

gostinskih storitev (Poslovno poročilo ZKMN za leto 2014). V Centru Bánffy so občasno tudi razstave in okrogle mize. V sklopu založništva dominirajo pesniške zbirke, vedno bolj pa se uveljavlja tudi domača prozna literatura. V zadnjih desetletjih je izšlo nad 150 madžarskih in dvojezičnih publikacij s področja književnosti, znanosti in več naslovov periodičnega tiska. Ljubiteljske skupine (ne le tiste, ki ohranjajo madžarsko tradicijo, ampak npr. hrvaška in slovenska folklorna skupina, baletniki v okviru Glasbene šole Lendava idr.) imajo v prostorih Centra Bánffy svoje redne vaje. ZKMN oblikuje tudi madžarski gledališki abonma, ki poteka v Gledališki in koncertni dvorani Lendava, katere upravitelj je bil do začetka leta 2016 Zavod za kulturo in promocijo Lendava (ZKPL). ZKPL organizira slovenski gledališki abonma, v njegovi gledališki in koncertni dvorani se odvijajo tudi svečanosti ob slovenskih in madžarskih kulturnih in državnih praznikih, srečanja ljubiteljskih kulturniških skupin, programi vzgojno-izobraževalnih zavodov ter podjetij in organizacij, ki najamejo dvorano za svoje potrebe. Razstave (tudi mednarodne) organizira tudi Galerija-Muzej Lendava. Na področju znanstveno-raziskovalne dejavnosti dosega narodnost vidne uspehe pri raziskovanju lokalne zgodovine in etnografije ter umetnostne zgodovine, književnosti in jezikoslovja. Pri teh raziskavah sodelujejo z Inštitutom za narodnostna vprašanja – izpostava Lendava, s Katedro za madžarski jezik Univerze v Mariboru in z Galerijo-Muzejem Lendava.

Temeljni cilji kulturne politike RS na področju narodnih manjšin so: spodbujanje multikulturalnosti, spodbujanje kulturne dejavnosti, strpnosti in sožitja na področju kulture skupnosti, usposabljanje strokovnjakov na področju kulture skupnosti, razvijanje jezikovne kompetence pripadnikov skupnosti in skrb za zaščito kulturnih pravic do kulture vseh prebivalcev Slovenije (Čopič in Tomc 1997, 200).

Kulturne dejavnosti, ki jih izvaja tudi ZKMN na področju narodnostne manjšine, so opredeljene v ZUJIK-u: kulturne dejavnosti so vse oblike ustvarjanja, posredovanja in varovanja kulturnih dobrin na področju nepremične in premične kulturne dediščine, besednih, uprizoritvenih, glasbenih, vizualnih, filmskih, avdiovizualnih, intermedijskih in drugih umetnosti, na področju založništva in knjižničarstva, kinematografije in na drugih področjih kulture. Po istem zakonu se javni interes na področju kulture udejanja na podlagi letnih izvedbenih načrtov nosilcev javnega interesa, strateških načrtov in letnih programov dela, javnih razpisov in javnih pozivov za financiranje javnih kulturnih programov in kulturnih projektov, javnih razpisov za oddajo javne kulturne infrastrukture in upravnih odločb.

7 OCENA TRENUTNEGA STANJA

Po tem, ko sem predstavila možne oblike delovanja gledališč v Sloveniji s konkretnimi primeri, ko sem predstavila stanje ljubiteljskega delovanja na gledališkem področju v Lendavi in podrobneje predstavila dosedanje delovanje gledališke skupine Egy&Más Vándorszínház/Potujoče gledališče eno&drugo, ki je v preteklih letih delovala »polprofesionalno« pod okriljem ZKMN in katere člani so se pripravljani tudi resno ukvarjati s to dejavnostjo, sledi poglavje, v katerem predstavljam vizijo razvoja gledališke dejavnosti v Lendavi, na dejstvih temelječo možno sliko prihodnosti.

7.1 NOVOST: KNJIŽNICA - KULTURNI CENTER LENDAVALETA 2016

V Lendavi se dogaja v letu 2016 velika sprememba, reorganizacija obstoječih javnih kulturnih zavodov. V času pisanja magistrske naloge je potekalo zakonsko usklajevanje, ukinjanje Zavoda za kulturo in promocijo Lendava (ZKPL), spreminjanje in sprejemanje akta o ustanovitvi novega zavoda, čigar naziv bo Knjižnica – Kulturni center Lendava (KKC), ki bo povezal različne kulturne institucij pod eno upravo, neke vrste kulturni center, ki se bo ukvarjal z muzejsko, galerijsko, uprizoritveno, založniško in knjižnično dejavnostjo. ZKPL je bil ustanovljen leta 2005 s ciljem povezovanja dveh kultur v kraju, predstavljanjem in zastopanjem narodnosti, ki živijo v kraju. Ustanoviteljici impresivne gledališke in koncertne dvorane sta bili Občina Lendava in PMSNS. Dvorana je četrta največja v Sloveniji (za SNG LJ, SNG MB in Špas teatrom). Enajst let kasneje je do odločitve o reorganizaciji javnih zavodov s področja kulture prišlo zaradi racionalizacije delovanja. Za to obliko prestrukturiranja se je Občina Lendava odločila, ker je knjižnična dejavnost obvezna dejavnost občine, druge kulturne dejavnosti pa ne sodijo med »obvezne«. »Slednjim prav zato namenja toliko sredstev, kot lahko ali ima možnost. Finančni viri lendavske knjižnice se ne ustvarjajo le s pomočjo lendavske občine, temveč tudi iz državnih virov različnih ministrstev. Knjižnično dejavnost pa opravljamo tudi za druge občine in zanje je bil pogoj, da so to lahko postale občine, prav zagotavljanje dostopa občanov do javne knjižnice« (Halász v RTV SLO Težišče 2016, 12. maj). To pomeni, da v primeru, kot je lendavska knjižnica, knjižnico tvorijo tudi okoliške knjižnice, ki sodijo pod upravno enoto Lendava. Posledično s tem podpirajo tudi kulturno sekcijo novega zavoda. Kot je razumeti iz javnega pojasnila župana Občine Lendava mag. Antona Balažka, želi Lendavi zagotoviti javni zavod, ki ima organizirane vse poslovne funkcije, ki so potrebne za poslovanje. Prav tako izpostavlja, da se koncept kulturnega doma ni obnesel, ker gre za prestižno infrastrukturo, ki zahteva primernejše vsebine. Racionalizacija in varčevanje sta privedla do koraka, ki pomeni (pozitivno ali negativno?) spremembo na kulturnem področju. Mnenja glede

»vse-kulturnega« centra, ki bo načeloma začel delovati že v letu 2016, so različna. Argumenti za: za mesto, kot je Lendava, bi bil dovolj en kulturni oz. umetniški zavod, saj mesto ni tako veliko, da bi bilo potrebno več kulturnih zavodov, nadalje bi bilo odslej usklajevanje programov lažje, razni kulturni programi se ne bi prekrivali, podvajali, prav tako pa bi se zaradi združenja zavodov zmanjšal davek občine in bi ta sredstva lahko namenili vsebinam. Podžupan Občine Lendava in predsednik Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti Ferenc Horváth je v oddaji Težišče/Súlypont na RTV Slovenija 12. maja 2016 povedal, da to nikakor ni idealna rešitev, a je v danih okoliščinah najboljša. Tudi župan Občine Lendava mag. Anton Balažek je v intervjuju dejal, da zavodi niso samozadostni, saj nimajo kadra za vsa potrebna strokovna opravila, podal je tudi simboličen primer: zdaj je potrebno delati vse počez in je približno tako, kot če bi na mali kmetiji gojili več kultur – od koruze, pšenice in še vse ostalo. Ta primer bi lahko razumeli tudi za vsebine, ki bi se uresničevale v KKC Lendava, kjer se bodo dejavnosti, ki si niso sorodne, prepletale, torej kot da bi želeli gojiti koruzo, pšenico in sadno drevje na eni majhni njivi. Čas združevanj institucij različnih profilov (primer Lendave: združitev knjižničarstva in gledališke dejavnosti) je minil. »Kot je trenutno razvidno iz osnutka akta o ustanovitvi, ti dve dejavnosti ne bosta enakovredni« (Kepe Kocon 2016). Direktor novega kulturnega centra pa na to vprašanje odgovarja, da ne gre za podrejenost in nadrejenost področij, vse bo usklajeno in razvidno šele iz programa novega centra. Imel pa bo ločene vire financ. »Prav zato se bo pokazalo, koliko sredstev je na razpolago in ali ta sredstva omogočajo, da se število sodelavcev morebiti poveča ali zmanjša. Če bomo sredstva imeli, bo ta zavod lahko imel umetniškega vodjo. Pri tem ne mislim na gledališče, temveč na kulturno dejavnost nasploh« (Horváth v RTV SLO Težišče 2016, 12. maj). Kot je trenutno možno sklepati iz vsebine akta o ustanovitvi, bo primarna dejavnost novega centra knjižnična dejavnost, torej bo en del finančne podpore namenjen izključno tej dejavnosti in vsebinam, ki se nanjo navezujejo. Drugi del finančne podpore bo pa namenjen drugim dejavnostim, ki bodo potekale v kulturnem centru. Ali – kot je zapisal v obrazložitvi župan občine: »Koncept organizacije več vsebinskih področij v enem zavodu z ločeno obravnavo in financiranjem posameznih vsebinskih sklopov prinaša možnosti doseganja sinergijskih učinkov ter več razvojnih možnosti«.

Če pojma »gledališče« ni v nazivu zavoda, država za tak zavod ne bo imela posebnega interesa. »SNG dobiva veliko podporo, ker je že v imenu povedano, da gre za narodno gledališče. Če v nazivu ni videti, da je govora o veliki vrednoti za regijo ali za državo, ni v redu. To, da odpremo v Lendavi kulturni center, nima z vidika države velikega pomena, saj se bo v tem kulturnem centru dogajalo veliko zadev in različnih dejavnosti, torej bodo to splošni kulturni programi« (Šooš 2016). To je potrdil tudi direktor novega zavoda dr. Albert Halász v pogovorni oddaji na

RTV SLO, kjer je povedal: »Lendavsko gledališče je samo en del vsega tistega, o čemer govori ustanovna listina. Ob tem bi si ustanovitelji želeli uresničevati še veliko več dejavnosti, za kar ni prav nobenih ovir, če so zagotovljena potrebna finančna sredstva. Ustvarjali jih bomo tudi z lastnimi tržnimi prihodki ter državno ali občinsko finančno podporo. Druge poti ni.« Dodal je še: »Čas bo pokazal, kaj je tisto, kar iz preteklih let lahko ostane, in kaj je tisto, kar ne more ostati in je treba prenoviti, osvežiti, oz. kar bo potrebno ukiniti« (Halász v RTV SLO Težišče 2016, 12. maj). Posledice (pre)širokega spektra kulturnega delovanja so lahko, da »ne bo dovolj denarne podpore prav za gledališko dejavnost, saj iz imena zavoda ni videti, da gre za gledališče, v statutu tudi ni posebej poudarjena gledališka dejavnost« (Šooš 2016). Tu dodaja župan, da je »uprizoritvena dejavnost (gledališka, vizualna in druga kreativna dejavnost) tista, ki bo iz kulturnega doma po vsebini naredila gledališko in koncertno središče« (Balažek 2016). Glede na to, da je gledališka dejavnost v Lendavi močna, gledališče priljubljeno pri vseh generacijah (šolske skupine, Egy&Más Vándorszínház, gledališka skupina upokojencev ipd.), bi bilo dobro to tendenco obdržati in to ne le z dobrimi, vrhunskimi gostujočimi profesionalnimi predstavami. Interes skupnosti tako za gledališče kot za katero koli drugo umetnostno zvrst je mogoče ohranjati, če ima lokalna skupnost poleg ponujenih vsebin možnost biti sama ustvarjalna, se sama izkazati na določenem področju, torej se aktivno udeleževati.

Ustanovitelj novega kulturnega zavoda je Občina Lendava, soustanoviteljici pa Knjižnica Lendava (katere ustanoviteljica je občina) in Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost, ki pa do novega zavoda ne bo imela finančnih obvez. Kot je v pogovorni oddaji izjavil predsednik PMSNS Ferenc Horváth, je tudi do sedaj, ko je PMSNS imela ustanoviteljske pravice in predstavnika v svetu zavoda, denar namenjala le programom in ne delovanju ZKPL. Svoje programe je PMSNS uresničevala v dvorani in v drugih prostorih ukinjenega zavoda, v sami upravi madžarska narodnost ni imela predstavnika. Ker PMSNS ne bo imela denarnih obveznosti do vzdrževanja infrastrukture, bo v primeru preostanka denarja le-ta namenjen podpori gledaliških predstav in preostalim narodnostnim prireditvam, je povedal Horváth. Prvi direktor novega kulturnega zavoda, dr. Albert Halász, tudi direktor Knjižnice Lendava v intervjuju ni želel povedati veliko, saj, kot je rekel, ne želi govoriti o vizijah in svojih predstavah glede zavoda, kajti najprej želi sam preveriti in oceniti stanje bivšega ZKPL, ker ni bil navzoč pri sestavljanju finančnega načrta zavoda za leto 2016. Najprej mora prevzeti in pregledati tudi zakonske in finančne zadeve. Ustanovitelj zavoda Knjižnica – Kulturni center Lendava računa na trg, ki ga predstavlja bližina Hrvaške, Madžarske in madžarsko govorečih območij Karpatskega bazena, pa tudi Slovencev na Koroškem in v Italiji. »To je naravni trg, naša prednost, da večjezičnost negujemo in to danost je treba izkoristiti,« je dejal župan Občine

Lendava v intervjuju aprila 2016. Prav tako dopušča možnost, da se bodo nekatere sekcije, vsebine centra čez čas razvile do nivoja, da se bodo lahko osamosvojile: »Prav je, da gredo potem še više. Ker so možne še višje organizacijske forme, kot je samostojno gledališče ipd. Treba je dati možnost. Jaz rad pravim, da je stvar razvoja to, da daš priložnost in možnost. Ne more obveljati mišljenje o kulturi, da gre zgolj za distribucijo denarja« (Balažek 2016).

V 3. členu Odloka o ustanovitvi javnega zavoda Knjižnica – Kulturni center Lendava/Lendvai Könyvtár – Kulturális Központ so navedeni cilji zavoda, kjer je razvidno, da je javni zavod v prvi vrsti knjižnica, »katere temeljno poslanstvo je zbiranje, obdelovanje, hranjenje in posredovanje knjižničnega gradiva, zagotavljanje dostopa do le-tega in dostop do elektronskih informacij« (3. člen odloka o ustanovitvi). Kot poslanstvo zavoda je navedeno:

Izvajanje javne službe na področju knjižnične dejavnosti, izvajanje javnega interesa na področju umetnosti, kulture in drugih dejavnosti s področja kreativnega kulturnega sektorja. /.../ Pozornost posveča nadaljnjemu razvoju knjižnične dejavnosti, ohranjanju kulturne dediščine, negovanju slovenskega jezika, ohranjanju jezika madžarske narodne skupnosti, razvoju področij umetnosti in kulture, razvoju kadrov v kulturi, čezmejnemu sodelovanju in zagotavljanju drugih kulturnih dobrin v širšem regijskem prostoru (prav tam).

Knjižnica ima notranjo organizacijsko enoto z nazivom »notranja organizacijska enota za umetnost, kulturo in dejavnost kulturnega kreativnega sektorja (UKKKS)«, ki predstavlja razširjeno dejavnost knjižnice in se vodi kot posebna programska in obračunska enota in ima svoj pečat (5. in 6. člen odloka). Vendar je zavod vseeno vpisan v razvid knjižnic, ki ga vodi NUK/Narodna univerzitetna Knjižnica Ljubljana, tako da je prvotna in glavna dejavnost knjižnična dejavnost – »Zavod je ustanovljen in organiziran kot splošna knjižnica za opravljanje knjižnične dejavnosti« (8. člen odloka). UKKKS ima opredeljenih več dejavnosti, izpostavljam samo nekatere:

- Skrbi za vzpostavitev kvalitetnega delovnega okolja za mlade in uveljavljajoče se ustvarjalce na področju kulture.
- Skrbi za razvoj in soobstoj raznolikosti umetniških izrazov in praks.
- Organizira izobraževalne dejavnosti na področju kulture ter skrbi za izobraževanje kadrov za potrebe kulturne dejavnosti.
- Spodbuja kulturno dejavnost v šolah, vrtcih in drugih ustanovah.
- Skrbi za mednarodno sodelovanje na področju kulture.
- Organizira in posreduje kulturne in druge javne prireditve.
- Skrbi za prenos dobrih praks s področja kulturne ustvarjalnosti (2. točka 10. člena odloka).

»Ustanoviteljica je za nekaj delovnih mest za letos zagotovila finančna sredstva, za nekatera bo finančna sredstva treba poiskati na trgu. /.../ Če bosta Občina Lendava in narodnost pomagali, lahko razmišljamo o razvoju« (Halász v RTV SLO Težišče 2016, 12. maj). K temu je Horváth dodal: »Upam, da bomo v proračunu in iz različnih drugih virov lahko zagotovili dodatna sredstva, ki bodo osnova za zagotavljanje delovnih mest za mlade. V projekte je treba nujno vključiti mlade in jim dati priložnost. /.../ Menim, da je naša pomembna naloga, da jim (mladim, ki bi radi delali in imajo dobre zamisli) damo priložnost. Od vsega tega bo tudi odvisno, kako se bo dejavnost novega javnega zavoda sploh začela« (Horváth v RTV SLO Težišče 2016, 12. maj).

Ker je glavna tema moje magistrske naloge gledališka dejavnost v Lendavi, bom pokomentirala opredeljene dejavnosti glede na trenutno stanje v Lendavi, tudi glede na aktivnosti, ki jih izvajajo mladi ustvarjalci na področju kulture oz. gledališča. Mladi, uveljavljajoči se ustvarjalci na področju kulture, niso izključno tisti ustvarjalci, katerih delo lahko postavimo na ogled – mladi ustvarjalci so tudi strokovni vodje skupin gledaliških, plesnih umetnosti, torej tudi tisti, ki so aktivni v uprizoritvenih dejavnostih. Smotrno je zagotoviti delovno okolje za tiste mlade, ki delujejo v skupinah oz. v tistih dejavnostih, ki učijo mlajše generacije kolektivnega mišljenja, dela v skupini, jih učijo sodelovanja in povezovanja ter medsebojnega spoštovanja. V poglavju 7.3 bo govora o preteklih 12 letih gledališke dejavnosti, kjer bo poudarjena tudi pomembnost primerne izobrazbe. Direktorica Zavoda za kulturo madžarske narodnosti Lendava Lili Kocon Kepe je povedala, da žal v teh letih niso organizirali daljšega, kontinuiranega izobraževanja oz. tečaja za igralce, za dramske pedagoge ali režiserje. To pomanjkljivost bi lahko popravil novi zavod, v statutu katerega je med drugim zapisana kot osnovna dejavnost organiziranje izobraževanja za ljudi, zaposlene na področju kulture, ter skrb za izobraževanje kadrov za potrebe kulturnih dejavnosti. Spodbujanje kulturne dejavnosti v šolah, vrtcih in drugih ustanovah že sedaj realizirajo mladi, ki niso tam zaposleni, ampak so zunanji sodelavci – njihovo delo bi lahko bilo bolj učinkovito, trajno in bolj sistematično, če bi bili redno zaposleni v Knjižnici – Kulturnem centru Lendava, saj bi to delo sodilo med njihove delovne naloge.

In zakaj se tako osredotočam na gledališko dejavnost? Ker je to področje kulturnega delovanja danes najmočnejše in najbolj reprezentativno tako v Lendavi, v okoliških krajih kot v madžarski skupnosti. Na mlade, ki so člani gledaliških skupin, različni zavodi in društva računajo tudi ob drugih priložnostih, ko je treba nastopiti pred občinstvom (gledališko skupino so za sodelovanje prosili že Galerija-Muzej Lendava, NLB – izpostava Lendava, Lions klub Lendava, Društvo upokojencev Lendava, DOŠ I Lendava, DSŠ Lendava, Knjižnica Lendava,

Folklorna skupina Muravidék, Zavod za kulturo madžarske narodnosti, JSKD – območna izpostava Lendava ...). Čas je pravi – vključitev mladih lendavskih umetnikov v te spremembe bi pomenila obogatitev vsebin, saj gre za kulturnike, ki imajo dolgoletne strokovne izkušnje in znanje, zmožni in voljni so načrtovati in izvajati svoje sveže zamisli. Prišli smo do stopnje, ko je mimo tisti čas, ko so lendavski gledališčniki uprizarjali iz golega veselja, entuziazma in ljubezni do odrske umetnosti.

7.2 GLEDALIŠČE V LENDAVI DANES

Omenjeni gledališki ansambel ima v sebi jedro, ki se želi in je sposobno resneje ukvarjati z gledališčem in je lahko eden od temeljev, na katerem lahko kraj »gradi« gledališče. Pomeni bazo, na kateri vizija trdno stoji: dolgoletno sodelovanje s poklicnimi režiserji, igralska skupina, ki je po več kot 2500 urah vaj in nastopov uigrana, tudi nadpovprečno izobražena v primerjavi s člani drugih gledaliških skupin zahvaljujoč gledališkim seminarjem in delavnicam, ki jih organizira KUD Lavina,²² oz. na katere jih kot umetniške akterje madžarske manjšine v Sloveniji pošilja ZKMN Lendava. V gledališkem gibanju je sodelovalo 52 starejših in mladih amaterjev (starih od 14 do 50 let). V ansamblu je trenutno 20 amaterjev, med katerimi so tudi študentje, ki zaključujejo študij in bi bili pripravljeni, obenem bi jim bilo v največje veselje zagotavljati svojo eksistenco z umetniškim delom. V širši okolici ni podobnega primera, kot je lendavska gledališka skupina – torej skupine, ki bi sodelovala s profesionalnimi režiserji, profesionalnimi tehniki, imela sodobno tehnično opremo, bila stalno navzoča in se kot taka gibala v abonmajskem krogotoku po več kulturnih domovih in gledaliških dvoranah na Madžarskem (Kepe Kocon 2016). V teh letih se je tudi mesto z okolico navadilo na domače igralce in vsako leto ob premierah in ponovitvah obiskovalci napolnijo gledališko in koncertno dvorano do zadnjega sedeža. V svoji diplomski nalogi z naslovom Struktura obiskovalcev gledaliških predstav Gledališke in koncertne dvorane Lendava sem leta 2013 raziskovala sestavo občinstva z metodo anketiranja in rezultati so pokazali, da dobra četrtina anketirancev (25,97 %) redno obiskuje predstave gledališke skupine Egy&Más, 30 % si njihove predstave večkrat ogleda, redko 29,28 %, najmanjši delež obiskovalcev lendavskega gledališča pa sploh ne.

Gledališko občinstvo in navada obiskovati gledališče sta v Lendavi in njeni okolici močno prisotna. Že v diplomski nalogi sem ugotovila, da je interes za gledališče velik, saj obiskovalci

²² KUD Lavina: Kulturno-umetniško društvo Lavina, ustanovljeno leta 2011. Glavni cilj društva je spodbujanje mladih, da postanejo aktivni akterji lokalne skupnosti preko umetnostnih in kulturnih programov in vsebin. Programi KUD Lavine stremijo tudi k negovanju madžarskega jezika, ohranjanju tradicij in krepitevi nacionalne zavesti.

redno zahajajo v gledališče, v povprečju enkrat mesečno (teh anketirancev je 52,5 %). Med pripadniki starostne skupine 30-39 let je opaziti, da le-ti obiskujejo gledališče v povprečju še pogosteje – nekajkrat mesečno (Nađ 2013, 29). Rezultati so pokazali, da je bilo 51 % anketirancev madžarske narodnosti, 42 % slovenske, 7 % pa ostalih (iz narodnostno mešanih družin, Hrvati itd.). Prebivalcev dvojezičnega območja (torej Občine Lendava in njene okolice, občanov Dobrovnika in njegove okolice ter Goričkega) je skupaj 75,7 %, prebivalcev iz slovensko govorečih občin je bilo v anketo vključenih 14,9 %, 9,4 % anketirancev pa je bilo državljanov Madžarske. Med anketiranci je bilo največ prekmurskih Madžarov. Slovensko občinstvo je poleg Lendave in njene okolice prihajalo iz Maribora, Murske Sobote, Črenšovcev, Odrancev, Ljutomera, Gornje Radgone in Beltincev (Nađ 2013, 26). 51 % slovenskega občinstva obiskuje tudi druga gledališča, medtem ko je ta delež med pripadniki madžarske narodnosti višji, in sicer 59 %. Med naštetimi so bila večidel gledališča v Budimpešti, gledališče Sándorja Hevesija v Zalaegerszegu, SNG Ljubljana, SNG Maribor ter debrecensko gledališče na Madžarskem, nato pa še nekaj gledališč v Zagrebu. Lendavskim ljubiteljem gledališke umetnosti pomeni ogled predstav v prvi vrsti sprostitev, zabavo (48 %). Drugi najpogostejši odgovor je s 23 % »hrana za dušo, katarza« (Nađ 2013, 27).

Občinstvo je torej zrelo, želi si zahajati v gledališče. Interes s strani javnosti obstaja. Prav tako obstaja tudi dvorana, v kateri bi ansambel lahko deloval. Če občina oz. nov javni zavod iz kakršnih koli razlogov osrednje gledališke dvorane ne bi dal mladim, nadebudnim igralcem v uporabo, je v centru mesta veliko praznih zgradb, ki še čakajo na obnovo in določitev namembnosti. Izvajalcu, ki trajneje zadovoljuje kulturne potrebe na posameznem področju in katerega delovanje je v javnem interesu, niso pa mu zagotovljena sredstva v okviru drugih oblik javnega financiranja, niti ni dobil v upravljanje ali uporabo javne kulturne infrastrukture, lahko država oz. lokalna skupnost zagotavlja sredstva za pokrivanje stroškov, ki so povezani z urejanjem prostorskih pogojev za delovanje (Ministrstvo za kulturo, 28. 3. 2016). To pomeni, da bi lahko lokalna skupnost gledališko skupino, če je s strani ministrstva spoznana, da deluje v javnem interesu na področju kulture, podpirala s kritjem stroškov prostora, v katerem bi skupina lahko delovala. V tem primeru bi bilo potrebno zgraditi oz. najti zgradbo, ki ne bi bila predaleč od gledališča in bi nudila prostore za gledališke delavnice in hrambo kulis ter za skladišče rekvizitov. Strokovna usposobljenost, profesionalni vodje, prostor, občinstvo, potreba po gledališču – vse to že imamo, manjka le denarna podpora, ki pa je Zavod za kulturo madžarske narodnosti sam ne more zagotavljati. Gledališka skupina, ki deluje dvanajsto leto, stoji na trdnih temeljih, ves čas se je razvijala ter je še vedno zagnana, torej upravičeno pričakuje podporo širše okolice, saj je prerasla okvir ZKMN. Pri ohranjanju in razvoju

gledališke tradicije v Lendavi bi bilo smotno, če bi sodelovalo mesto, tudi nov zavod, ki je trenutno še v fazi ustanavljanja. Na nek način bi ta skupina angažiranih mladih morala dobiti svoje mesto pod soncem (Kepe Kocon 2016).

Prva stopnička razvoja bi bilo izobraževanje (po možnosti akreditirano) za mlade na področju drame, igre – s strani Slovenije ali/in Madžarske. Obdobje, ko je bil poklicni režiser v dvojni vlogi (kot režiser in vzgojitelj, ki vzgaja kader za zahtevnejše naloge), je minilo, saj člani gledališke skupine že sami prevzemajo vaje v svoje roke s tem, ko od leta 2012 organizirajo šestdnevne gledališke delavnice za mlade, pa tudi s tem, ko jih vabijo na dvojezične osnovne in srednjo šolo kot vodje gledaliških delavnic v razredih, prevzemajo pa tudi režijo otroških in mladinskih gledaliških iger na osnovnih šolah ter vodijo gledališke krožke. Poleg naštetega so akterji aktivni tudi na drugih področjih – pomagajo pri izvedbi raznih kulturnih prireditev, jih režirajo, organizirajo, izvedejo, tudi vodijo. Člani ansambla pojejo, plešejo, recitirajo in se uspešno udeležujejo tudi na drugih umetniških področjih.

Ko so v sezoni 1945/46 v Prešernovem gledališču Kranj začeli razmišljati dolgoročno v smeri profesionalizacije, je bil prvi korak izobraževanje, študij dotedanjih diletantov (40 ljudi), med katerimi je zadovoljive ocene dobila polovica – ob enem poklicnem režiserju in pomanjkanju dramaturga jih je bilo premalo za zahtevnejši repertoar (Gabrič 2001, 11). »Poleg nadaljnega študija članov ansambla so si ob koncu sezone v gledališču zadali cilj, »da dobi Prešernovo gledališče nekoga, ki bi kontroliral izgovarjavo (dramaturg) in poučeval tehniko dihanja in govora« (Gledališki list PG v Gabrič 2001, 12). V sezoni 1947/48 so kranjski gledališčniki zapisali potrebo po znatnejši republiški dotaciji, »ki bo omogočila namestitve poklicnega režiserja, nekaj igralcev in tehničnega osebja. /.../ Na ta način /.../ igrati ne le svoji publiki, pač pa tudi zato, da se okoliške gledališke družine kaj naučijo in pridobijo« (Gledališki list PG v Gabrič 2001, 19). Leta 1949 je kranjsko gledališče razpisalo avdicijo za bodoče poklicne igralce, na katero se je prijavilo 36 igralcev amaterjev, od tega 21 članov dotedanjega amaterskega ansambla iz Kranja. Strokovna komisija /.../ je za 11 kandidatov ocenila, da ustrezajo zahtevam poklicnega gledališča (Gabrič 2001, 22). Kranj je četrto največje mesto Slovenije, Lendava pa je seveda veliko manjša, a menim, da bi zmogla zaposliti 11 igralcev, ki bi se ukvarjali samo z igro, izobraževanjem mladine, s svojim izobraževanjem. Ali pa je to vendarle prevelika kvota za to okolje, tudi če bi bil igralski ansambel dvojezičen? Mesto je premajhno, zato je mogoče realneje razmišljati o zaposlitvi 2 režiserjev in 2 igralcev, ki bi poklicno sodelovali z igralci amaterji. Zaposleni bi zagotovo opravljali več funkcij, ne le igralsko – tako kot je v arhivu Prešernovega gledališča Kranj zapisano, so tudi tam igralci vodili kulisarno in tehnično službo, upravnik je vodil tudi kroniko ustanove ipd. (Gabrič 2001, 24).

Še pred režiserji in igralci pa bi bilo v primeru Lendave realneje misliti na delovna mesta »kulturno-umetniških organizatorjev«, ki bi opravljali ne le igralska in režiserska dela, temveč bi nudili strokovno pomoč ljubiteljskim gledališkim skupinam, pripravljavcem kulturnih programov, sodelovali pa bi tudi z izobraževalnimi ustanovami v okolici.

Pri vodenju profesionalizacije Teatra Kranj je Ministrstvo za znanost in kulturo LR Slovenije l. 1950 organiziralo trimesečni tečaj, na katerem so poučevali profesorji z AIU, da bi bivše amaterje čim bolj usposobili za naloge v poklicnem gledališču (Gabrič 2001, 24). Tudi v Lendavi bi bilo potrebno začeti akreditirano, priznано izobraževanje amaterjev, v kolikor bi se uresničila zamisel o profesionalizaciji gledališča. Miha Štampah, vodja gledališke skupine Egy&Más Vándorszínház v Lendavi, spodbuja mlade, ki so člani ansambla in so pred odločitvijo o izbiri študijske smeri, da vpišejo igralsko, saj »interes je, ni pa poguma« (Štampah 2016). Ni poguma, ker zaenkrat v Lendavi ni možnosti zaposlitve na tem področju. Vendar če začnemo polagati temelje zdaj, bi se čez 5-6-10 let lahko zaposlil tudi prvi profesionalni igralec. Tudi Mihael Šooš, član Sveta Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti meni, da je primerna izobrazba pogoj za profesionalno delovanje gledališkega ansambla, kar pa vidi šele čez deset let. Lili Kocon Kepe, direktorica Zavoda za kulturo madžarske narodnosti Lendava, omenja v intervjuju pomanjkanje sistematičnega, neprekinjenega izobraževanja mladih gledališnikov, kar pa želi nuditi še v času svojega mandata vsem tistim, ki so že od leta 2005 člani skupine.

7.3 MOŽNE POTI RAZVOJA GLEDALIŠKE DEJAVNOSTI V LENDAVI

Če želi gledališče pridobiti širši okrajni, regijski pomen, je potrebno ponovno dvigniti prestiž lendavske gledališke dvorane in jo napolniti s takšnim programom in vsebinami, na katere bi lahko bili ponosni – to so mi povedali tudi intervjuvanci. Tudi viri, uporabljeni pri pisanju naloge, pričajo, da imajo lahko umetnostne ustanove pomembno prestižno vrednost tudi za tiste, ki ne uporabljajo njihovih storitev ali jih umetnost celo sploh ne zanima. »V širši regiji je ta skupina (Egy&Más Vándorszínház, op. p.) pionirka, kar se gledališke dejavnosti tiče« (Kepe Kocon 2016). Miha Štampah meni, da je zgradba, v kateri poteka gledališka dejavnost in ki daje dom gledališkim predstavam, koncertom in podobnim vsebinam, v prvi vrsti gledališče in je škoda, da se je med ljudmi razširilo poimenovanje zanjo »kulturni dom«. Prestiž dvorane bi se lahko po mnenju Mihaela Šooša, lokalnega narodnostnega politika, ki se zavzema za gledališko dejavnost, dvignil tudi z izborom dogodkov, ki se odvijajo v gledališki dvorani. Z drugimi besedami, za nastop skupine (plesne, gledališke idr.), izvedbe kakega dogodka v dvorani (konferenca, srečanje ipd.), bi bilo treba plačati najemnino. Repertoarni koncept

gledališča v primeru pomena za vso regijo ne bi bil (le) poudarjanje vzgojnih nalog gledališča, na tem nivoju bi umetnost morala biti več kot le vzgoja/sproščanje. V primeru, da bi bilo gledališče v Lendavi podprto s strani države, bi si gledališče s svojo vsebino in stanjem najprej moralo pridobiti status izjeme, in to zaradi multikulturalnosti, večjezičnosti, močnega gledališkega jedra, ohranjanja multikulturalnosti, medsebojnega spoštovanja različnih kultur na tem koščku Slovenije. Prešernovo gledališče je 6 let po profesionalizaciji prešlo z občinskega na regijsko financiranje, torej so za njegovo delovanje prispevale tudi druge gorenjske občine. Lendavsko gledališče bi z določenim številom zaposlenih (med katerimi bi v vsakem primeru morala biti dva tehnika) in svojo kapaciteto, ki jo ima občina z okolico, lahko delovalo le ob sodelovanju občine in države, kar se glede financiranja tiče.

Tudi Lili Kocon Kepe govori v intervjuju o padcu prestiža lendavske gledališke dvorane.

Prestiž dvorane in zavoda (ZKPL) je upadel. Vsi, ki živimo tukaj, se moramo truditi, da hiši ponovno dvignemo prestiž – v mislih nimam le uprizoritvene umetnosti, ampak da se zaključi ukinitiv, začnejo vzdrževalna dela. Da nismo zazrti v preteklost, ampak če je že prišlo do trenutnega stanja, začnimo pisati na nov, prazen list papirja. Pozorni moramo biti tudi na gledališko dejavnost, ki se je od svoje ustanovitve močno razvila, zdaj se je pa razvoj ustavil ... da lahko svojo pot navzgor nemoteno nadaljuje. Tu bi bilo sedaj potrebno resnično bolj sodelovati (Kepe Kocon 2016).

Miha Štampah, gledališčnik, ljubiteljski igralec in režiser, imetnik številnih nagrad za igralske uspehe na srečanjih ljubiteljskih gledaliških skupin, ustanovni član najmočnejše gledališke skupine v Lendavi in njen vodja, vidi dve poti, po katerih bi se lahko gledališka dejavnost v Lendavi razvijala: delovanje na višjem nivoju, kar bi lahko bilo doseženo z občinskim sodelovanjem kulturnih institucij v Lendavi, kar pomeni nekaj delovnih mest v gledališču, torej nekaj zaposlenih, ki bi opravljali veliko več, kot le postavljali na oder gledališke produkcije. V tem primeru bi bilo potrebno zaposliti umetniškega vodjo (izkušene strokovnjaka). V »inkubatorju«/zdrženju bi bilo zastopanih več uprizoritvenih umetnosti (npr. tudi lutkovni ustvarjalci) – nov zavod bi bil neke vrste kulturni center, ki bi dajal življenje gledališki dvorani, ki jo je načrtoval svetovno znan madžarski arhitekt Imre Makovecz. Druga možnost – po mnenju Mihe Štampaha – je, da se nadaljuje uhojena pot gledališke dejavnosti tako, da ne pride do sprememb. V tem primeru bi bilo potrebno kontinuirano skrbeti za podmladek, kar v maloštevilnem kraju lahko predstavlja problem, saj populacija tukajšnje mladine ni ravno številčna. V tem (drugem) primeru je dolgoročna prihodnost negotova (Štampah 2016).

Mihael Šooš, nekdanji amaterski igralec, ki se danes ukvarja s politiko madžarske manjšine,²³ je v intervjuju 3. februarja 2016 predstavil svoje zamisli glede nadaljnje usode gledališke

²³ Mihael Šooš je podpredsednik Madžarske samoupravne narodne skupnosti Občine Lendava, član Sveta Zavoda za kulturo madžarske narodnosti in Sveta Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti, podpredsednik

dejavnosti, ki jih v magistrski nalogi predstavljam v nekaj točkah. Po njegovem mnenju že v izhodišču manjka zavest o pomenu gledališke dvorane, ki jo je načrtoval arhitekt Makovecz, ki jo turistični opisi in prospekti opisujejo kot impresivno zgradbo in je lahko v ponos celotnemu Prekmurju. Za kraj, kot je Lendava, je gledališka dvorana impresivna in velika in je ni lahko zapolniti z vsebino. Tudi on poudarja pomen enotnosti oz. medsebojnega sodelovanja kulturnih institucij, tudi sodelovanja z Občino Lendava – vsem bi morala biti skupna želja, da institucije delujejo, ponujajo kvalitetne vsebine, da delajo za ljudi, za dobrobit skupnosti. Šooševe programske točke:

1. Prihranka ob in po združitvi kulturnih institucij ne bo, saj imajo le-te preveč različne cilje in profile zaposlenih. Stroški vzdrževanja bodo ne glede na okrnitev ali širitev programa ostali enaki. Računati je potrebno na dodatne stroške, ki nastajajo ob »popravljanju« dela, nepredvidenih spremembah, ki so neizogibne ob širokem naboru nalog in vsebin, ki jih bo imel novonastali vse-kulturni center, t. i. prevelika raznolikost.
2. Spodbujati, podpirati in dajati možnost domačim akterjem, da delajo na odru in uprizarjajo predstave. Občinstvo rado pride pogledati »svoje«, jim nameni svoj čas in pozornost, pa še vstopnico kupi (po ceni 5-10 € in ne po 20 in več evrov). Če se infrastrukturi, zgradbi, zidovom, ki predstavljajo kulturno središče v mestu, doda vsebina, ki ni samo kvalitetna, ampak jo izvajajo domačini, kraj in lokalna skupnost to začutita in sprejmeta kulturno dogajanje za svoje. Vsebinsko pomeni dati življenje zgradbi (vaje, premiere, ponovitve predstav, prireditve, odprtje razstav, javne generalke ipd.). Tako kulturno življenje bi moralo biti skupni interes tako madžarske kot slovenske lokalne skupnosti, enako tudi dokaj številčne in aktivne hrvaške skupnosti, živeče v Lendavi.
3. Finančni viri. S strani Madžarske bi zavod lahko dobil plus točke zaradi arhitekta gledališča, madžarske manjšine; a strani Slovenije pa zaradi multikulturalnosti, podpore avtohtoni madžarski manjšini; dvig prestiža dvorane – turistična atrakcija (predvsem obiskovalci z Madžarske). Evropski viri: multikulturalnost, večjezičnost, manjšina, sožitje. Delovna mesta, opredeljena v točki 4, bi v prvi vrsti podpirala/financirala država, razliko pa bi krila občina oz. soustanovitelji zavoda.

programskega odbora za programe madžarske narodne skupnosti RTV Slovenija; profesor razrednega pouka na DOŠ I Lendava. Poleg tega se je od rane mladosti ukvarjal z madžarsko kulturo preko recitatorstva, igranja ceter, folklorne, zborovskega petja, gledališkega udejstvovanja (Egy&Más Vándorszínház), učence OŠ poučuje folkloro in gledališki bonton.

4. Delovna mesta: umetniški vodja – zunanji sodelavec, ki je strokovnjak na svojem področju, ima izkušnje, poznanstva v drugih gledaliških krogih tako v Sloveniji kot na Madžarskem, in ni domačin. Nekdo, ki pozna tukajšnje stanje in se hkrati lahko odmakne od problemov in pogleda na zadeve »od zunaj«, objektivno. Delovno področje: režija predstav amaterskih gledaliških skupin (mladinska, odrasla, upokojenci), sestava gledališkega abonmaja. Režija nekaterih predstav je lahko projektno delo drugega režiserja, s čimer je poskrbljeno za raznovrstnost, »odprtost« gledališča. V gledališču takega volumna bi bila zaposlena najmanj 2 tehnika, 2 osebi za blagajno oz. druga pisarniška dela in pripravo projektne dokumentacije, čistilka, določene naloge pa bi lahko opravili študenti. 5-6 oseb bi lahko prevzelo celotno organizacijo in odgovornost delovanja na kulturnem področju. Potrebo po umetniškem vodji kot zunanjem sodelavcu, ki ima izkušnje na področju gledališča in poznanstva, poudarja tudi Miha Štampah, vodja skupine Egy&Más.
5. Ljubiteljsko delovanje gledaliških skupin v gledališki dvorani: 2 predstavi Egy&Más Vándorszínház, 1 predstava Kofetarjev (upokojenci), 1 predstava dijaške gledališke skupine Diáxínpad, 1-2 predstavi gledaliških skupin DOŠ I Lendava – z nekaj reprizami vred je okoli sedemkrat napolnjena dvorana (444 sedežev, vstopnice npr. 5 € - kar bi nanoslo letno vsaj 15.540 € prihodka). Ljudje bi domače nastopajoče zanesljivo prišli pogledat tudi večkrat.
6. Gledališka mreža – lendavska gledališka skupina ima veliko mrežo poznanstev na Madžarskem; to so amaterske skupine, vendar imajo odlične predstave. Tako bi lahko bile gostujoče produkcije v Lendavi kombinirane v smislu, da prihajajo na oder amaterske gledališke skupine in tudi profesionalne, sredstva za odkup slednjih pa bi bilo potrebno zbrati iz drugih virov, kot so sponzorstva, dodatni razpisani projekti, od občine (proračun) itd. Gledališke hiše na Madžarskem že leta in leta vabijo Egy&Más na svoje odre v sklopu gledališkega abonmaja, kjer nastopajo ob boku profesionalnih gledališč.
7. Gledališka dvorana bi lahko bila prizorišče gledaliških kolonij, projektnih delavnic, saj ima veliko profesionalnih režiserjev tako na Madžarskem kot v Sloveniji ideje in ekipe, nimajo pa ustreznih prostorov za izvajanje tovrstnih aktivnosti. Takim skupinam se lahko ponudi gledališka dvorana zastoj (skupina ne dobi plačila s strani lendavskega gledališča, krije pa stroške na dan premiere in deli dobiček od prodanih vstopnic v dogovorjenem razmerju z lendavskim gledališčem). Tako pride do stikov z novimi režiserji, glas o lendavskih gledaliških skupinah in njihovih predstavah ter o zanimivi dvorani pa se širi po svetu.

8. Organizirati je treba tudi večje število koncertov in nastopov pevskih zborov.
9. Pridobitev posebnega statusa lendavskega gledališča pri ministrstvu za kulturo, ki bi na osnovi posebnega statusa (zaradi dvojezičnosti, večkulturnosti kraja) bilo upravičeno do fiksnih sredstev s strani države. Lendavska dvorana bi morala izstopiti iz Združenja kulturnih ustanov Slovenije, v svoj naziv vstaviti besedo gledališče, zaposliti umetniški kader – vsaj vodjo - in dati možnost mladim gledališčnikom, da tam potekajo vaje, premiere, da jih ima institucija za svoje. Tako bi lahko ekipa vnesla novo življenje v ustanovo, ustanovi pa bi prinesla nov status, zaradi katerega bi lahko bila upravičena do večjih sredstev.
10. Letni program gledališča mora biti objavljen in viden na letakih, ki so na ogled turistom (in domačinom) po vseh turističnih lokacijah v mestu.

Dodala bi, da je pri tem pomemben dogovor o skupni strategiji prireditev vseh kulturnih ustanov v sodelovanju z občino, ki bi pomagala pri podpori ter promociji letnega programa kulturnih prireditev. Le-ta bi moral biti dostopen na vseh sejnih in ob znamenitostih mesta. Ljudje bi tako lažje načrtovali obisk kulturnih dogodkov in se jih udeleževali v še večjem številu – večji obisk, večja popularnost in priljubljenost, več dobička. Tudi trženje predstav domače produkcije na drugih/tujih odrih bi moralo biti donosnejše, da se pokrijejo vsaj osnovni stroški gostovanja.

Mag. Anton Balažek, župan Občine Lendava, je v intervjuju poudaril povezovanje kulture in turizma, kot to v 10. točki predstavlja Mihael Šooš. »Kultura je lahko zelo zanimivo tržno blago, če se jo dobro 'vstavi' v turistično ponudbo. Zadeva se mora razvijati in pokazati, ali je lahko takšen produkt ali ne« (Balažek 2016). Izpostavil je pomen trga: »Trg je tisti, ki te sprejme ali ne,« in dodal primer lutkarstva, v katerem sam vidi izreden potencial. »Blago, ki se da tržiti« (Balažek 2016). Glede gledališke dejavnosti meni, da je najprej treba videti, če ima mesto res dovolj potenciala. Ustanovitev gledališča v Lendavi je zaenkrat le velika želja – več možnosti v tej dejavnosti vidi v sodelovanju v širšem regijskem prostoru.

Dvojezični ansambel po mnenju Mihaela Šooša ne bi bila dobra ideja. Sicer bi mogoče institucija kaj privarčevala, vendar pa v primeru gledališča – umetnostni zvrsti, kjer je govor osrednjega pomena -konec ne bi bil dober. Po drugi strani pa direktorica zavoda ZKMN, ki organizira kulturne in umetniške programe za madžarsko manjšino v Prekmurju, meni, da je zavoljo integracije skupine treba prevzeti večjezičnost, v kateri gledališka skupina deluje. To po njenem mnenju pomeni vsaj predstave v slovenskem jeziku, lahko pa tudi hrvaške, angleške. Lendavska gledališka tradicija ima izkušnje tudi z mednarodnimi projekti, kot je npr. vseumetniški projekt Eurodynamics ter poskusi s skupino znotraj skupine Theatre Companonia,

poskus modernega gledališča, v katerem imajo pomembno mesto ples, gib - torej ni vezano na jezik kot osnovni medij.

Tudi Miha Štampah, vodja gledališke skupine, je izpostavil, da bi ob potencialni postopni profesionalizaciji ljubiteljskim igralcem bilo najprej potrebno delati na govoru, izgovarjavi, pravilnem dihanju in na gibu (Štampah 2016). Lili Kocon Kepe je v intervjuju povedala, da bi lahko v preteklih letih namenili več pozornosti izobraževanju mladih gledališčnikov. Danes bi bilo nujno organizirati izobraževanje za tiste člane, ki se že zelo dolgo ukvarjajo s to dejavnostjo; šlo bi za neprekinjeno, sistematično strokovno izobraževanje. Za to pa ne zadošča kak poletni gledališki tabor ali gledališka delavnica. Meni, da je postala v preteklih desetih letih gledališka dejavnost vrednota z dodano vrednostjo in da v letu 2016 lahko govorimo o pravem gibanju na tem področju, saj je gledališka dejavnost navzoča tako v vrtcih, osnovnih šolah, srednji šoli kot tudi pri mladih odraslih in upokojencih, zbuditi pa so se začeli tudi vaški amaterski odri (Kapca, Lakoš, Dobrovnik že dlje časa). Izhodišče ustanovitve gledališke skupine so bili poletni tabori, ki jih zavod organizira za otroke in mladino:

Srečno naključje, ki je spremljalo te tabore, je bilo, da so bili vodje skupine sodelujočih mladih vedno strokovnjaki iz Vojvodine, igralci. Dva igralca – Attila Mess in Tibor Szloboda) - sta ves čas sedemdnevnega tabora vnašala v program dela dramsko-pedagoške vsebine in osebno verjamem, da so bile te vsebine osnova, temeljni kamni majhne skupine, ki je nastala jeseni leta 2005 v okviru zavoda. Na eni strani se je oblikovala močna majhna skupnost, skupina, ki je poznala skupinsko delo. /.../ Ko se rodi nova dejavnost v skupnosti, se lahko razvija po krivulji navzgor ali pa čez nekaj časa ponikne. Na srečo se je ta gledališka skupina ves čas vzpenjala navzgor (Kepe Kocon 2016).

Okoliščine so bile ustanovitvi gledališke skupine naklonjene: navzoč strokovnjak, tj. diplomiran igralec in režiser, zagnani dijaki, pripravljeni na resno delo na področju gledališke dejavnosti, strokovni zavod v ozadju, ki je pomagal pri finančnem in logističnem uresničevanju projektov, odprtje gledališke in koncertne dvorane s profesionalno gledališko tehnično opremo – in občinstvo, ki je navdušeno sprejelo domače gledališčnike, saj mu je bilo gledališče v bližini novo, zanimivo in privlačno.

Danes bi Lendava lahko imela večje gledališče, saj ima dvorano, tehnike, močno gledališko tradicijo, znotraj katere izstopa skupina Egy&Más. Če se Lendava odloči za gledališče, je najbolj razumno, da temelji na delu in izkušnjah omenjene gledališke skupine.

Skupina je veliko bolj podobna stalnemu igralskemu ansamblu, ki več nima amaterskega profila, temveč ima značilnosti, ki nakazujejo na stalni in profesionalni ansambel. Hkrati pa skupina nima vseh pogojev, kot jih ima profesionalna skupina. /.../ Metode, načini dela so zelo podobni profesionalnemu gledališču. Vzgoja in ukvarjanje s podmladkom je bilo nekaj časa stalno, v zadnjih letih pa, kot da bi se to ustavilo. Ne prihaja toliko novih ljudi, kvečjemu če kdo izstopi iz skupine iz različnih razlogov, potem išče skupina nove člane. Najverjetneje se je delo s podmladkom ustavilo, ker – kot sem že omenila – ta skupina deluje kot profesionalni

ansambel, ne glede na to, da ne obstaja kot institucija. Skupina deluje pod okriljem ZKMN Lendava. Nivoja, ki ga je dosegla, in odnosa do dela, ki je odvisen le od sodelujočih, ni mogoče dolgo vzdrževati, saj tako kot razvijajoči se mladostnik preraste najstniške vrednote, tako je tudi ta skupina prerasla amaterizem, ljubiteljski način delovanja (Kepe Kocon 2016).

Pri razvoju gledališke tradicije na novo, višjo raven, naj bi sodelovala širša okolica. Kot pravi Lili Kocon Kepe, bi pri tem moralo sodelovati mesto in novi zavod, ki je zdaj v fazi ustanavljanja. Na nek način bi ta skupina morala tu dobiti svoje mesto. Svoje mesto v smislu, da gledališka dvorana ne bi bila na razpolago le gostujočim gledališčem, ampak bi imela svoj igralski ansambel z npr. 3 stalno zaposlenimi, strokovnimi ljudmi in z zunanjimi strokovnimi sodelavci. Če bi v Lendavi zagotovili vsaj za omenjenih nekaj ljudi delovna mesta na področju kulture in umetnosti, bi le-ti lahko v sklopu tega opravljali tudi drugo delo, kot je strokovna pomoč ali vodstvo otroških ali mladinskih gledaliških skupin po osnovnih šolah, na srednji šoli, lahko bi bili organizatorji in režiserji mestnih kulturnih prireditev (občinski praznik, kulturna praznika ipd.), med njihove naloge bi sodilo tudi navezovanje in ohranjanje stikov z drugimi gledališkimi skupinami, menedžiranje gledališke skupine Egy&Más Vándorszínház, podpora gledališki dejavnosti v slovenščini. Z zaposlenim kadrom, ki se je izoblikoval v desetih letih s pomočjo strokovnjakov, bi bilo zadoščeno dejavnostim, opredeljenim v aktih UKKKS Knjižnice – Kulturnega centra Lendava: delovna mesta bi dobili mladi ustvarjalci, željni delati v tem sektorju; v skladu z 2. točko 10. člena odloka o ustanovitvi zavoda, ki opredeljuje naloge: spodbujanje kulturnih dejavnosti v šolah, vrtcih in drugih ustanovah; skrb za mednarodno sodelovanje; skrb za prenos dobrih praks s področja kulturne ustvarjalnosti, organiziranje javnih prireditev ipd. Predsednik PMSNS Ferenc Horváth je v pogovorni oddaji o novem zavodu povedal, da je treba najprej »učvrstiti strokovni štab. Morda je tehničnih delavcev v javnih zavodih preveč« (Horváth v RTV SLO Težišče 2016, 12. maj). Vendar lendavski gledališniki glede na svoje izkušnje menijo, da tehnične opreme, samih tehnikov ni dovolj in niso kos vsem tehničnim zadevam. Po mnenju strokovno izkušene gledališke skupine pa primanjkuje prav tehničnega osebja in opreme. Horváth dalje meni, da mladim vsaj v začetku ne morejo ponuditi delovnega mesta, ampak le sodelovaje, vodenje ali udejstvovanje preko projektov: »Na ta način bo mogoče uvajati tudi nove dejavnosti in če se obnesejo, če jih bodo ljudje dobro sprejeli, se lahko obetajo tudi nova delovna mesta« (Horváth v RTV SLO Težišče 2016, 12. maj). Župan je v intervjuju glede zaposlitve mladih omenil projekt Zavoda za zaposlovanje RS Prvi izziv, za katerega meni, da je dobra priložnost. 15-mesečna pogodba zaposluje mlade diplomante do 30. leta starosti. »Želim si, da bi se tu mladi ljudje zaposlovali predvsem v društvih – športnih, kulturnih, turističnih. Tu vidim priložnost, da se z enim takim

projektom delo začne in da se lahko polprofesionalno dela recimo vsaj tri leta plus 15 mesecev, potem se pa že pokaže, če trg to dejavnost sprejme« (Balažek 2016). V primeru, da bi se nekaj oseb lahko zaposlilo v delovnem okolju, kot je gledališče (in s tem ne mislim na upravo gledališča, pisarniška dela, ampak na odrsko ustvarjanje), bi med delovne naloge teh oseb sodilo ne le ustvarjanje gledaliških predstav (vaje, uprizoritve, ponavljanja predstav in gostovanja z njimi), temveč tudi organiziranje in izvedba kulturnih prireditev, vodenje dijaških gledaliških skupin po osnovnih šolah (slovenske in madžarske gledališke skupine), prav tako bi se tudi iz že utrjenih mrež strokovnih poznanstev lahko rodilo sodelovanje z madžarskimi gledališči, kjer bi lahko lendavski igralci sodelovali pri produkcijah na Madžarskem.

8 PREDLOGI DELOVANJA

Po predstavitvi delovanja gledališč v Sloveniji na treh različnih ravneh – kot komercialno gledališče SiTi Teater BTC, kot projektno gledališče manjšega volumna, kot je Mestno gledališče Ptuj, in polprofesionalno društvo Šentjakobsko gledališče – ter po predstavitvi trenutnega stanja v Lendavi, ko potekajo spremembe na kulturnem področju, in po ugotovitvi stanja lendavske gledališke tradicije zadnjih nekaj let – vse to preko opravljenih intervjujev z odgovornimi osebami – sledijo predlogi, kako bi lahko gledališko dejavnost razvijali v regiji v prihodnosti. Glede na to, da lendavska skupina v širši okolici tako na področju Slovenije kot Madžarske nima primere, da se Lendava s svojo gledališko skupino riše na gledališki zemljevid z vabili na številne gledališke abonmaje, kjer je predstavljena ob boku drugim profesionalnim gledališčem in ima pozitivne strokovne kritike oz. ocene ter da je sodelovala s strokovnjaki (režija, zvočni in lučni mojster) in pod profesionalnimi pogoji, bi lahko preoblikovanje iskali v podobnih praksah v Sloveniji.

Iz logike komercialnega gledališča bi bilo priporočljivo obdržati lastnosti komercialnega gledališča, kot je npr. čim manjši strošek produkcije, kar pomeni gledališke predstave z malim številom igralcev, »mono-predstave«, enostavno sceno. Tudi izbor predstav, ki je všečen in polni dvorane, bi lahko bil povzet po komercialnih gledališčih. Izbor ne sme iti na račun kakovosti ali izvedbe predstav. Predstave so v komercialnih gledališčih dolgo na repertoarju. Uvedli bi načine trženja po zgledu komercialnega gledališča, kar pomeni aktivno, samoiniciativno iskanje dodatnih virov, ki jih predstavlja trg za mlado gledališče – gostovanja, ekskluzivni dogodki po posebnih cenah, last minute vstopnice (cenovna diskriminacija). Ena izmed lastnosti komercialnega gledališča, ki predstavlja negativno stran, je npr. majhnost trga za predstave v madžarskem jeziku. Zaradi tega bi bili nastopi po Sloveniji omejeni, prav tako pa je sam kraj majhen – torej le na prodane vstopnice kot vir prihodka ne gre računati. Kulturna ponudba lahko koristi posamezniku, tudi če je trenutno ne uporablja, vendar se ta opsijska vrednost na trgu ne upošteva, ker se ne izraža z efektivnim povpraševanjem.

Med kriterije, ki bi iz logike javnih gledališč vzdržali na primeru lendavskega gledališča, sodi najprej kakovost predstav. Zaradi fiksne državne podpore bi bilo na razpolago za predstave več denarja. Tudi podpora, ki bi prihajala s strani države, bi bila stalna, v ta vir sredstev bi lahko bil vključen strošek za npr. 3-4 delovna mesta. V primeru takega delovanja obstaja možnost kombiniranih virov, kar pomeni kombinacijo javnih virov, virov iz razpisov in virov, pridobljenih na trgu (vsi viri bi bili za lendavsko gledališče zelo pomembni). Gledališče kot tako omogoča tudi možnost uvedbe podpore z davčnimi olajšavami. Med protiarumente za javno institucijo pa sodi nizka stopnja samostojnosti, saj imajo v javni ustanovi odločilno

besedo ustanovitelji in soustanovitelji. Tudi nizka motiviranost, torej majhne možnosti nagrajevanja zaposlenih v primeru dobrega delovanja gledališča, sodi med slabe strani javnih zavodov.

Dobra stran delovanja gledališča kot društva ali kot društva v javnem interesu na kulturnem področju pa je, da si društvo samo določi namen, cilje in naloge. Poleg tega je samostojno, dokaj neodvisno od lokalne oblasti. Slabe strani društva so pa nižje finančne podpore in tudi manjše število delovnih mest kot v primeru javne institucije.

8.1 ... KOT DRUŠTVO

Društvo se lahko ustanovi brez zagotovljenih sredstev in ob prisotnosti (vsaj) treh polnoletnih državljanov RS. Zahtevo za registracijo društva je potrebno predati na upravni enoti, poleg pa je treba priložiti zapisnik ustanovnega zbora, statut, seznam ustanoviteljev, pri notarju overjene podpise ustanoviteljev, osebno ime zastopnika društva (artservis.org 2016). Glavna razlika med društvom in zavodom je ta, da je društvo »članska organizacija, ki združuje praviloma večje število ljudi s skupnim interesom za izvajanje določenih aktivnosti in da o najpomembnejših vprašanjih odločajo člani na skupščini« (prav tam).

V primeru, da bi se gledališka skupina registrirala kot društvo, bi to pomenilo na nek način potencialno odcepitev od zdajšnjega pokrovitelja Zavoda za kulturo madžarske narodnosti Lendava (ZKMN). ZKMN v svojih srednje – in dolgoročnih ciljnih računa na gledališko skupino. Kot je povedala direktorica zavoda Lili Kocon Kepe je gledališče »pomemben temelj obstoja madžarske kulture pri nas in ima zato tudi pomembno vlogo v Zavodu. /.../ Tudi če bo Zavod imel novega vodjo, bo gledališka dejavnost ostala pomemben del načrtov in bo ostala pod okriljem Zavoda. Sprememba se lahko zgodi v odnosu do te dejavnosti« (Kepe Kocon 2016). Med zavodom in društvom lahko obstaja tesno sodelovanje, kar bi omogočali z obeh strani podpisani dogovori. Zaradi samostojnosti in neodvisnosti bi se lahko društvo prijavljalo na tiste razpise, za katere se samo odloči, in z vsebinami, ki jih samo določi. Negativna stran takšnega statusa pa je majhnost podpore.

V primerjavi s Šentjakobskim gledališčem, ki tudi deluje kot društvo, bi lendavsko gledališče lahko računalo na drugi tip občinstva. Medtem ko ima ŠG za seboj ljubljanski bazen in večinoma slovensko mestno publiko, ima Lendava to prednost, da je zelo blizu Madžarske in tako potencialno občinstvo ne predstavljajo le Slovenci in prekmurski Madžari, ampak tudi gostje iz Madžarske. Bližino madžarske in tudi hrvaške državne meje bi društvo lahko koristilo v svoj prid, če bi imelo tako zastavljen program, ki bi nagovoril vse v Prekmurju živeče narodnosti in generacije.

Organizacijska oblika delovanja društva bi lahko bila posneta po primeru ŠG. Društva imajo možnost imeti zaposlene. V tem primeru bi lahko bila redno zaposlena oseba, ki bi skrbelo za stike z javnostjo, za primerno in pravočasno promocijo ter za stike z ostalimi podobnimi gledališkimi skupinami v Sloveniji in na Madžarskem – znanje slovenskega in madžarskega jezika bi bilo obvezno. Prav tako bi lahko bil zaposlen strokovni delavec za organizacijo kulturnega programa, kar bi na primeru Lendave lahko pomenilo tista organizacijska dela, ki bi jih lahko društvo sprejemalo ob uprizarjanju gledaliških predstav, torej tematske nastope, režijo in organiziranje občinskih ter narodnostnih prireditev ... Oseba, odgovorna za organizacijo programa, bi lahko vodila evidenco delovanja ter iskala in se prijavljala na razne razpise. Za določen čas bi moral bil zaposlen direktor oz. konkretnije strokovni vodja, ki bi promoviral gledališče, iskal in vzdrževal stike z drugim gledališkimi skupinami ter gledališči – za to funkcijo so pomembni strokovno znanje in izkušnje na umetniškem/gledališkem področju. Strokovni oz. umetniški vodja bi lahko vodil ali sodeloval pri načrtovanju gledaliških abonmajev, menedžiral gledališko skupino. Zelo pomembno bi bilo imeti tehnično osebje, ki bi bilo vedno na razpolago (ob predstavah na domačem odru in tudi tistih na gostovanjih, na vajah pred premiero), kar bi pomenilo delovno mesto vsaj za polovični delovni čas (po zgledu ŠG bi redno in profesionalno opravljali svoje delo tehnični in scenski delavec ter lučni in tonski mojster). Igralski ansambel bi predstavljali člani društva, prostovoljci, ki bi z letno članarino prispevali v skupni fond. Društvo bi delovalo projektno, kar pomeni, da bi za vsako predstavo morala stati uspešna prijava na razpisu – tako bi krili honorarje režiserjev in stroške predstav (scena, kostumi, promocija). Režiser predstav bi lahko bil tudi zaposleni umetniški vodja društva. Od uspešnosti prijavn na razpise bi lahko igralci računali na npr. honorarje ob nastopu. Imeli bi več samostojnosti pri odločanju o številu uprizorjenih predstav na sezono. Prav zaradi tega bi lahko bilo takšno društvo začetnik neke vrste krogotoka gledališke dejavnosti, saj bi se v primeru, da bi imelo svoje prostore, društvo lahko ukvarjalo tudi z mlajšo generacijo (od desetega leta starosti naprej) in bi lahko s takšnim načinom delovanja »zagnali« studijsko gledališče. Tako gledališče je višja raven gledaliških krožkov na šolah, kajti učenci hodijo na vaje v prostore gledališča, metode dela pa obsegajo večinoma metode dramske pedagogike in ne klasične režije.

Kot poznavalci področja bi člani društva točno vedeli opredeliti svoje potrebe. Vaje predstav bi lahko v primeru, da ima društvo svoje prostore, kot je sicer opredeljeno v 74. in 79. členu ZUJIK-a, potekale v teh prostorih. V skrajnem primeru, če društvo ne bi dobilo prostorov, v katerih bi opravljalo svoje naloge, za katere je bilo ustanovljeno, bi lahko vaje potekale tako, kot so do sedaj, v kakšnem vaškem domu za simboličen znesek, vendar se v tem primeru prej

omenjeno studijsko gledališče ne more razviti. Vsekakor pa sodelovanje z ZKMN v primeru gledališke skupine, če bi le-ta delovala kot društvo, ne bi bilo prekinjeno, ne bi ga bilo smiselno prekinjati, saj bi zavod lahko društveno dejavnost (gledališko dejavnost) podpiral naprej in s tem bil tudi sam promoviran ob uprizoritvah predstav, društvo pa bi na ta način lahko imelo stalnega pokrovitelja. Tudi organizacijska oblika delovanja društva bi lahko bila posneta po primeru ŠG – najprej bi bilo treba gledališko skupino registrirati kot društvo, nato pa bi društvo moralo nekaj let delovati na področju uprizoritvenih dejavnosti po svojih najboljših močeh. Vsaj dve leti delovanja sta potrebni za pridobitev statusa društva v javnem interesu na področju kulture. Prednosti tega statusa so: že v izhodišču imajo pri razpisih prednost društva s statusom (večje število točk), pravica do 0,5 % dohodnine, torej da se dejavnost društva lahko podpira s tem odstotkom dohodnine, pa tudi olajšave za donacije. Pristojni organ lokalne skupnosti lahko dá javno kulturno infrastrukturo v upravljanje takemu kulturnemu društvu, ki deluje v javnem interesu, brez javnega razpisa. Javna kulturna infrastruktura se daje v upravljanje ali uporabo izvajalcem kulturnih dejavnosti brezplačno, a pod pogojem, da prevzamejo obveznost rednega tekočega vzdrževanja. Društva v javnem interesu so lahko upravičena do pokrivanja stroškov, ki so povezani z zagotavljanjem prostorskih pogojev delovanja, torej jim država ali lokalna skupnost zagotavlja sredstva za pokrivanje le-teh. Gledališka skupina kot društvo bi po nekajletnem delovanju zadostila pogojem, saj bi v skladu z ZUJIK izvajala kulturne dejavnosti, združevala poklice na posameznih področjih kulture, se ukvarjala s strokovnimi vprašanji na posameznih področjih kulture, izvajala dejavnosti na področju kulturne vzgoje in izobraževanja, prispevala k dostopnosti do kulturnih dobrin in k razvoju kulturnih dejavnosti. To pomeni, da mora miniti nekaj let, da lahko pride do projektnega financiranja gledališča/društva s strani občine in to je lahko velika ovira za delovanje gledališča kot društva, ki pa lahko ob uspešni premostitvi začetnih težav veliko doseže.

Kot društvo bi gledališka skupina vsekakor bila primorana sodelovati z drugimi kulturnimi institucijami, ne le z ZKMN, ampak tudi z zavodom, ki upravlja z gledališko dvorano, pa z Madžarsko samoupravno narodno skupnostjo Občine Lendava. Prav tako bi morali komunicirati z občino, ki bi društvu s posebnim statusom lahko namenila del letnega proračuna. V primerjavi s Šentjakobskim gledališčem, ki tudi deluje kot društvo, bi lendavsko gledališče lahko računalo na drugi tip občinstva. Medtem ko ima ŠG za seboj ljubljanski bazen in večinoma slovensko mestno publiko, ima Lendava to prednost, da je zelo blizu Madžarske in tako potencialno občinstvo ne predstavljajo le Slovenci in prekmurski Madžari, ampak tudi gostje iz Madžarske. Bližino madžarske in tudi hrvaške državne meje bo lahko društvo koristilo

v svoj prid, če bo imelo tako zastavljen program, ki bi nagovoril vse v Prekmurju živeče narodnosti in generacije.

8.2 ... KOT KULTURNA ORGANIZACIJA V DRUŠTVU

Gledališka skupina kot kulturna organizacija je možna oblika, torej je del oz. sekcija širšega društva. Širše društvo bi lahko združevalo gledališko, lutkovno in plesno umetnost, saj je v Lendavi veliko uspešnih skupin, ki se ukvarjajo z uprizoritveno umetnostjo. Sekcija bi lahko bila del kulturnega društva, ki bi upravljalo npr. z gledališko in koncertno dvorano ali pa s svojim prostorom, ki bi ga ali najemalo ali pa bi po ZUJIK po pridobitvi statusa društva v javnem interesu na področju kulture delovalo v svojih prostorih, dodeljenih s strani lokalne skupnosti. Umetniške skupine bi se med seboj dogovarjale za uporabo gledališke dvorane in bi s tem vdihnile življenje infrastrukturi, ki bi lahko bila v ponos krajanom. Redno zaposleni bi bili vodja organizacije/umetniški vodja, ki bi izvajal vsa dela, povezana s programom v gledališki dvorani (abonma, koncerti, premiere domačih gledaliških skupin) in njegov asistent (prijave na razpis, vodenje razporeda vaj ipd.). Pod okrilje organizacije bi logično sodilo tudi delovno mesto blagajničarke, ki bi prodajala vstopnice za predstave. Med delovna področja honorarno zaposlenih bi sodilo tudi vodenje dijaških gledaliških skupin po šolah (od šol odvisno, če v madžarskem ali slovenskem jeziku), sodelovanje v čezmejnih projektih in produkcijah in s tem krepitev odnosov med sosednjimi regijami, državami; nadalje organizacija in režija raznih kulturnih programov in prireditev. Glavna dejavnost gledališkega področja pa bi še naprej bila odrsko ustvarjanje, postavitve gledaliških predstav. Pri organizaciji vsakršne kulturno-umetniške prireditve bi imela prioriteto organizatorja ta organizacija, saj bi združevala večino, če ne celo vse performativne, uprizoritvene oblike delovanja, delujoče v Občini Lendava. Pri tem bi organizacija odgovarjala tudi za kvaliteto vsebin. Tu bi se srečevale umetnosti različnih zvrsti in zaradi tesnega sodelovanja med seboj ne bi prihajalo do istočasnih programov. Zadržek glede takšne oblike delovanja je nenehno prilagajanje in sklepanje kompromisov med skupinami glede zasedenosti odra, števila nastopov po drugih lokacijah in podpore nastopov v gosteh, kar bi lahko slej ko prej privedlo do stagnacije oz. konfliktov znotraj kulturne organizacije. Drug zadržek je osebna nagnjenost vodstva društva do določenih umetnosti – težko bi bilo doseči ravnovesje oz. enakomerno porazdelitev pozornosti tako na področju porazdelitve finančnih sredstev kot oblikovanja profila društva, ki zaobjema več umetniških področij.

Delovanje gledališke skupine se niti v tem primeru ne bi spremenilo v smislu plačanega dela – še vedno bi to opravljali prostovoljno, bi pa lahko vaje potekale na odru. Če deluje gledališka

skupina v gledališču, jo okolica že prizna za nekakšno »profesionalno« ekipo. Raven gledališke dejavnosti, ki bi delovala na ta način, bi se najverjetneje dvignil, prešel v neko novo dimenzijo. Dvignil bi se prestiž dvorane in gledališke skupine, ki bi končno delovala tam, kjer ima gledališka dejavnost dom. Že sedaj se z gledališko dejavnostjo ukvarjajoči ljudje zavedajo prednosti in slabosti lendavske gledališke dvorane in njenih prostorov, v primeru skoraj vsakodnevnega delovanja v njej pa bi lahko prišlo tudi do razvoja infrastrukture. Vsekakor bi takšen način delovanja privedel do razvoja, težavo pa bi lahko predstavljal način delovanja, v katerem je vse odvisno od dogovorov in medsebojnega sodelovanja umetniških skupin in medsebojnega komuniciranja njihovih vodij. Razporeditev terminov bi lahko postala odvisna tudi od direktorja in njegove subjektivne nagnjenosti k določeni umetnosti, če se skupine med seboj ne bi zmogle dogovoriti. Težavna stran je še ta, da bi se na razpise prijavljalo s splošnimi vsebinami, ki se lahko izvedejo v različnih zvrsteh, oz. bi bilo težko pravično razdeliti sredstva med različne skupine, ki delujejo pod isto streho.

Z obstojem takšne kulturne organizacije, ki bi jo podpirala občina in bi se lahko poleg tega prijavljala na razne razpise, bi se ljubiteljska umetnost okrepila. Če bi organizacija odgovarjala tudi za sestavo programov gledaliških abonmajev, bi lahko upoštevala predlog, ki ga omenja lokalni politik Mihael Šooš, tj. utrjevanje stikov z drugimi ljubiteljskimi, polprofesionalnimi ali manjšimi gledališči (Šentjakobsko gledališče, Gledališče Glej, Soltis Lajos Színház/Gledališče Lajosa Soltisa), ki bi za veliko manj denarja (kot uveljavljena »državna« gledališča) prišla s svojimi predstavami gostovat v lendavsko gledališko dvorano kot abonmajske predstave. Ne glede na to ne bi bilo pozabljeno na gledališke predstave profesionalnih gledališč. Vsekakor bi organizacija v tem primeru morala razmišljati glede financ bolj skromno, vendar v svoji poziciji misliti široko in odpirati svet Lendavi ter celotni regiji. Občinski denar za plačila zaposlenim in programe najverjetneje ne bi zadostoval, zato bi se za dodatne programe, kot je npr. vključitev profesionalnih gledaliških predstav v abonma ali dodatna predstava v božičnem času ali udeležba lendavskega gledališča na večjih mednarodnih gledaliških srečanjih, moralo vodstvo organizacije potruditi in pridobiti sredstva iz drugih virov (razpisi, sponzorstva ...). Organizacija ne bi smela biti izključujoča ne do umetniške zvrsti ne do narodnostne pripadnosti svojih deležnikov.

Sredstva, na katera bi društvo lahko računalo, so ne le občinska, temveč tudi razpisi JSKD, prispevki članov (članarine), kot društvo bi lahko imeli tudi prihodke od prodaje predstav, storitev in proizvodov.

8.3 ... V SKLOPU JAVNEGA ZAVODA

Ta predlog delovanja je podoben prejšnjemu z razliko, da bi bilo v javnem zavodu ponujeno delovno mesto osebam ali osebi, odgovorni za celotno gledališko dejavnost in za zadeve, ki se tičejo gledališke dejavnosti. Za razliko od organizacije v društvu, kjer je govora o sodelovanju več različnih ljubiteljskih skupin/sekcij znotraj ene organizacije, pri kateri se termini zasedenosti dvorane in finančni viri morajo deliti med različne umetniške skupine različnih zvrsti, bi lahko bilo delovanje na ta način bolj organizirano oz. osredotočeno na gledališko zvrst umetnosti, ne le zaradi večje možnosti razvoja gledališke umetnosti, temveč tudi zaradi samega javnega zavoda s sedežem v lendavski gledališki in koncertni dvorani. Razlika je tudi ta, da so sredstva, namenjena zavodom, po navadi višja kot sredstva, namenjena društvom, kar bi posledično vplivalo na izbor in izvedbo gledaliških predstav lokalne gledališke dejavnosti. Delovno mesto 2-3 oseb s pridobljenimi izkušnjami in s strokovnim znanjem bi obsegalo naloge, kot so: sodelovanje z osnovnimi in srednjo šolo, organiziranje kulturnih prireditev v regiji, sodelovanje pri novih predstavah (igralec, režiser ali menedžer skupine oz. skrbnik). Poleg tega bi omenjeni zaposleni pripravljali programe gledaliških abonmajev, uvajali novitete v abonmajskem sistemu, vodili evidenco zasedenosti dvorane (vaje, predstave, kulturne prireditve). V primeru, da se gledališki dvorani povrne življenje na način, da lahko v njej delujejo lokalne gledališke skupine, bi lahko zavod imel nadzor tudi nad uskladitvijo vseh drugih terminov prireditev za javnost.

Lendava je mesto z bogato meščansko zgodovino. Ob pogojih, ki jih mesto ima, gledališča ne bomo izumili na novo, Lendava že ima dolgoletno tradicijo in na teh temeljih mora mesto, ki podpira nastajajoči novi zavod, čim bolj uspešno graditi naprej.

Če bi se gledališka dejavnost razvijala v omenjeni smeri, bi to pomenilo delovanje v okviru zavoda, kateremu gledališka dejavnost ne sodi med najpomembnejše cilje/naloge. Takšen način delovanja je mogoče res najbolj podoben organiziranosti v okviru zavoda, kakršen se je oblikoval v Lendavi leta 2016, Knjižnica – Kulturni center Lendava. Razlika je ta, da je v lendavskem primeru primarna dejavnost knjižnična dejavnost, ki je oblikovala svojo notranjo organizacijsko enoto, odgovorno za kulturno-umetniško področje, zato je neznanka, kako se bo gledališka dejavnost v okviru tega zavoda dejansko razvijala. V sklopu izključno ZKMN se gledališka tradicija ne more več veliko razvijati, saj je preseгла njihove okvire, vsaj finančne, kot je povedala direktorica Zavoda. Za razvoj gledališke dejavnosti v Lendavi bi bilo potrebno sodelovanje več kulturnih zavodov, ki bi podpirali to dejavnost ne glede na jezik, saj je skupina sposobna delovati in izvajati projekte v obeh jezikih. Glede na velikost mesta in stopnjo (ne)razvitosti širše regije na področju kulture bi bilo pravo gledališče težje ustanoviti prav v

Lendavi. Gledališče se lahko oblikuje tudi kot samostojen zavod ali pa se oblikuje enoten zavod z več dejavnostmi. Z vidika močne gledališke tradicije v Lendavi je bolj smiselna prva rešitev. Po drugi strani pa so v Lendavi nastali res dobri pogoji za ustanovitev gledališča: primerna dvorana in njen arhitekt, bližina tromeje (sosednje države so naklonjeni tovrstnim projektom), jedro mladih s strokovnimi izkušnjami in znanjem, ki bi jim bilo treba organizirati izobraževanje, da bi dosegli tudi ustrezno strokovno kvalifikacijo. Problem je lahko – podobno kot pri društvih – podrejenost gledališke dejavnosti drugim dejavnostim, lahko pride do »vkalupljenosti« dejavnosti, dosežka zadovoljive ravni (le) za lokalno skupnost, kar bi lahko omejevalo nadaljnji razvoj gledališke dejavnosti. To pa privede do možnosti, da deluje gledališka skupina v okviru samostojnega javnega zavoda.

8.4 ... KOT SAMOSTOJNI JAVNI ZAVOD – GLEDALIŠČE LENDA VA

Zavod je pravna oseba, ustanovljena zaradi izvajanja neprofitnih dejavnosti tudi na področju kulture. »Na neprofitnem področju funkcionira podobno kot gospodarska družba na profitnem področju. Delo vodi direktor, svet zavoda pa odloča o najpomembnejših zadevah. Zato je stvar ustanoviteljev, kakšne namene imajo in kako vidijo organizacijo, ki jo ustanavljajo, v perspektivi nekaj let« (artservis.org, 2016). Temeljna značilnost zavoda je njegova neprofitnost, kar pomeni, da se »morebitni dobiček pri poslovanju ne more deliti med ustanovitelje kot pri gospodarskih subjektih /.../ Taki dohodki se morajo uporabiti za osnovne dejavnosti zavoda« (prav tam). Za ustanovitev zavoda so potrebni dokumenti, kot so izvornik akta o ustanovitvi, dokaz o sredstvih, zagotovljenih za pričetek dela zavoda, sklep o imenovanju prvih članov organov zavoda, izjava o vpisu v sodni register, razni obrazci in predlog za določitev glavne dejavnosti. Glavni akt zavoda je pogodba o ustanovitvi, torej akt o ustanovitvi, kjer so določene dejavnosti zavoda; od akta o ustanovitvi je v letih delovanja zavoda odvisna pot razvoja zavoda samega in dejavnosti, ki jih izvaja, kar vpliva na okolico, v kateri zavod deluje.

Tako bi zavod/gledališče Lendava dobival fiksno podporo s strani ustanovitelja za nekaj delovnih mest, za še kakšno delovno mesto več pa bi lahko poskrbela občina. Tak zavod bi pomenil gledališki oz. igralski ansambel in sodelujoči v predstavah bi lahko prejeli honorar za svoje delo. Glede na velikost in pogostost obiska gledaliških predstav bi bilo smiselno delovati kot projektno gledališče, kakršno je Mestno gledališče Ptuj. Dve mesti – Lendava in Ptuj – se razlikujeta po velikosti, po številu prebivalcev je Ptuj tudi precej večja občina. Tudi zgodovinski razvoj mest je drugačen in tudi večkulturnost je bolj značilna za Občino Lendavo kot za Mestno občino Ptuj. Način delovanja gledališča je bil tisti, zaradi katerega sem izbrala MG Ptuj. Lendavsko gledališče bi lahko – podobno kot ptujsko – del sredstev dobilo s strani

občine, en del iz proračuna ministrstva za kulturo, del pa z lastnimi prihodki. MG Ptuj je leta 2014 od Občine Ptuj prejelo 62 % vseh finančnih virov, od Ministrstva za kulturo RS 15 %, lastni viri pa so predstavljali 23 % delež. To pomeni, da zavod deluje s podporo ustanovitelja, sredstva za delovanje, plače in za vsebine pa prihajajo iz državnega proračuna, večino sredstev, namenjenih za vsebino in opremo, pa pridobiva iz prijav na razpise. MG Ptuj nima svojega igralskega ansambla, ampak so v gledališču vsi zaposleni honorarno, torej vezani na gledališke projekte.

Tudi lendavsko gledališče bi lahko delovalo na podoben način. Redno bi bilo zaposleno le tehnično osebje in referentka, ki bi pripravljala prijave na razpise in vodila poslovno evidenco delovanja gledališča. Redno, a za določen čas, bi lahko bil zaposlen direktor gledališča, ki bi bil hkrati tudi umetniški vodja – tehnični in upravni oddelek bi vodil profesionalen in redno zaposlen kader. Umetniški ansambel bi bil vezan projektno. Če bi gledališče v Lendavi delovalo na tak način, bi lahko prišlo tudi do mednarodnih produkcij, saj bi lahko sodelovalo s tujimi umetniki tudi zaradi možnih nižjih stroškov in zaradi bližine meje s Hrvaško in Madžarsko. Prav zaradi takšnih možnosti bi bili za gledališče relevantni tudi razpisi na Hrvaškem in Madžarskem. V sklopu takšnega gledališča bi lahko delovali tako lutkovno kot klasično gledališče, ki bi na oder postavljali predstave za vse generacije in v različnih jezikih.

Če bi zastavili prihodnost gledališke dejavnosti v Lendavi tako, bi lahko namenili več pozornosti gledališki dvorani. Če lendavsko gledališče ne bi dobilo prostorov Knjižnice – Kulturnega centra Lendava, ki ima sedež v zgradbi gledališke in koncertne dvorane, bi gledališče lahko zaprosilo za drug prostor v središču mesta. Obe opciji sta možni in rešljivi. V kolikor bi gledališče delovalo tam, kjer domuje, torej v dvorani, ki jo je načrtoval arhitekt Makovec (sedaj deluje kot gledališka dvorana, ki sprejema pretežno tuje predstave), večji ekonomski vložek ne bi bil potreben, saj je infrastruktura s tehnično opremo že na razpolago, torej bi lahko bila na razpolago tudi lendavskemu (zavodu) gledališču. Ekonomsko najbolj varčna bi bila ta možnost, če bi gledališče lahko delovalo v že obstoječi dvorani, s tem, da bi sredstva za gledališče bila vodena ločeno od drugih dejavnosti in programov, ki bi se odvijali v isti dvorani. V tem primeru bi lendavsko gledališče v sodelovanju z občino ali zavodom moralo poskrbeti za dodatno dvorano, kjer bi lahko potekale vaje. V kolikor pa osrednjega gledališkega prostora domače gledališče ne bi dobilo v uporabo, bi bilo potrebno poiskati druge ustrezne prostore. Lahko bi zaprosili za kakšno drugo zgradbo v mestu. Tudi MG Ptuj, ki dobiva regijsko podporo, plačuje najemnino za svoje prostore Občini Ptuj. V primeru, da bi lendavsko gledališče dobilo v uporabo drugo infrastrukturo (ali v najem ali za tekoče stroške), bi rešitev lahko bila manjša zgradba v mestu, kjer bi lahko uredili pisarniške prostore in kjer bi bili

preurejeni ena ali dve (gledališki) dvorani (npr. z 200 sedeži in ena za komorne predstave s pribl. 60 sedeži). Potrebni bi bili seveda tudi prostori za manjšo gledališko kavarno, za skladiščenje odrske scene, rekvizitov in igralskih kostumov. Samostojen zavod s svojim prostorom zagotavlja največji delež samostojnosti.

8.5 ... KOT JAVNI ZAVOD ZASEBNEGA PRAVA

Javni zavod zasebnega prava ima enake pravice do državne podpore kot drugi javni zavodi, prav tako ima podobne dolžnosti glede poročil o delovanju. Zasebni zavodi so podjetja oz. zavodi, katerih ustanovitelji so zasebniki (fizične osebe), gospodarske družbe ali pravne osebe in opravljajo dejavnost s področja kulture, športa, otroškega varstva ... in njihov cilj ni pridobivanje dobička – gre torej za nepridobitno dejavnost. Za ustanovitev zasebnega zavoda so poleg ustanovitelja potrebna še zagotovljena sredstva za ustanovitev in začetek dela zavoda in pa izpolnitev določenih pogojev, ki jih določa zakon. Ustanovitelj mora upoštevati določila Zakona o javnih zavodih. Ustanovitev poteka tako, da ustanovitelj sprejme akt o ustanovitvi in poda predlog za vpis zavoda v sodni register. Potreben je še statut zavoda, ki ureja cilje in dejavnosti zavoda, organizacijo, organe zavoda in njihove dolžnosti ter druge zadeve, pomembne za delovanje zavoda. Za delovanje oz. opravljanje posameznih dejavnosti se lahko oblikujejo znotraj zavoda organizacijske enote.

Intervjuvani župan Občine Lendava in član sveta madžarske narodnosti poudarjata povezovanje kulture in turizma. Kultura je lahko po besedah lendavskega župana zelo zanimivo tržno blago, če se ga dobro vstavi v turistično ponudbo: »Trg je tisti, ki te sprejme ali ne, kultura je lahko blago, ki se da dobro tržiti« (Balažek 2016). Gledališče samo prevzema odgovornost za svoj uspeh ali neuspeh od izbora teksta, izbora sodelujočih (igralci, režiser), do strategij trženja in oglaševanja predstave, prodaje in gostovanja predstave ipd. in mislim, da Lendava z okolico za tak korak še ni zrela in ni dovolj finančno trdna. Sama menim, da komercialno gledališče in komercialna logika v Lendavi ne bi vzdržali, ker ni dovolj ljudi. Zato v Lendavi ne moremo gledati na kulturo kot potrošni material, kot tržno blago, kot nekaj, kar bi občini prineslo dobiček, novemu zavodu pa presežek prihodkov nad odhodki takoj v prvih nekaj letih. Primer takega dobičkonosnega gledališča je SiTi Teater BTC, vendar ima ta za sabo Ljubljano s širšo okolico kot potencialno občinstvo in pa blagovno-trgovski center za pokrovitelja. Če že govorimo o ekonomski logiki na področju kulture, je treba poudariti, da imata pomembno vlogo ponudba in povpraševanje, povpraševanje po umetniških vsebinah (tudi gledaliških predstavah) pa je odvisno od posameznikove izobrazbe, dohodka, pogostosti stika z gledališčem, kar je poudarjal že Bourdieu. To pomeni, da je treba dvigniti izobrazbeni, ekonomski, kulturni nivo

kraja, regije. To se pa lahko zgodi z izboljšanjem socialnega položaja prebivalstva in »dotokom« izobraženih zaposlenih.

Če bi v Lendavi ustanovili javni zavod zasebnega prava, ki bi deloval kot gledališče, bi lahko imelo sledeče organizacijske enote glede na zvrsti: uprizoritvena dejavnost z ostalimi spremljajočimi deli (npr. gledališče, ples, kostumografija, priprava/izdelava scene ipd.), multimedijska dejavnost (npr. snemanje in posredovanje videoposnetkov predstav, promocijskih filmčkov ipd.) in drugo. Tudi tak zavod je nepridobiten, dobiček mora nameniti osnovni dejavnosti. Zavod pridobiva sredstva za delo iz sredstev ustanovitelja, s plačili za storitve, s prodajo blaga in storitev na trgu in iz drugih virov na način in pod pogoji, določenimi z zakonom in aktom o ustanovitvi.

Tudi v tem primeru bi zavod poleg direktorja imel strokovnega vodjo in strokovni svet – ti dve funkciji sta v zakonu najmanj podrobno opredeljeni, za gledališče pa še kako pomembni. Strokovni vodja nima pooblastil za upravljanje, izvoljen in razrešen je pa ga na enak način kot direktor. Prav tako kot direktor ima tudi strokovni vodja mandat. Glavna razlika med javnim in zasebnim zavodom je računovodska: zasebni zavod ne vodi poslovnih knjig na podlagi Zakona o gospodarskih družbah, Zakona o gospodarskih javnih službah in Zakona o društvih, temveč na podlagi Zakona o računovodstvu. V nalogi sem kot takšno gledališče predstavila SiTi Teater BTC, ki ima vse zaposlene za nedoločen čas (tehnični vodja, poslovni in umetniški vodja, pomočnici direktorja). Celotna gledališka služba in umetniški ansambel pa so zaposleni pri gledališču pogodbeno, vezano na projekte. Ker takemu zavodu javna podpora ne pripada sama po sebi, se mora za vse državne subvencije oz. podpore prijavljati na razpise. »Glavni pokrovitelj« v tem primeru ni država, temveč npr. gospodarska družba.

Če bi v Lendavi delovalo gledališče na takšen način, bi to lahko pomenilo naslednje: skupina, torej več fizičnih oseb ali en član skupine/ena fizična oseba bi ustanovila zasebni zavod. Napisali bi akt o ustanovitvi, ki bi ga morala sprejeti država oz. ministrstvo za kulturo, statut in imeti nekaj sredstev za zagon novega zavoda. Sredstva bi pomenila večji vložek za začetek delovanja zavoda. Zavod bi deloval kot državni javni zavod, se prijavljal na razpise, na katere se prijavljajo državni javni zavodi, z letnim poročilom bi odgovarjal virom financiranja in državi. Glede na to, da je govora o zasebnem zavodu, bi pri sestavi programa in dolgoročnem zastavljanju ciljev ter načrtovanju programov bili zaposleni znotraj zavoda v primerjavi z javnimi gledališči bolj samostojni.

Lendava ima manjšinski in obmejni značaj. Za gledališča zasebnega prava, ki delujejo kot komercialna gledališča, so v repertoarju značilne komedije, ki se lahko prodajajo veliki množici ljudi. SiTi Teatru BTC predstavlja največji vir dobička prodaja vstopnic. 94,44 % vseh

prihodkov se zbere od prodaje vstopnic, prodaje koncertnih in gledaliških abonmajev, nadalje od prodaje gostovanj, sem pa je uvrščen tudi znesek, ki ga SiTi Teater BTC dobiva s strani glavnega pokrovitelja, tj. BTC. SiTi Teater BTC ima za seboj torej močnega pokrovitelja, ki je kapitalistično usmerjen in temelji prav na potrošnji, po drugi strani pa SiTi Teater BTC deluje v glavnem mestu, ima torej večjo množico potencialnih obiskovalcev kot Lendava. Tudi drugo komercialno gledališče, Špas Teater, ki je nastal z osebnim vložkom osebnega premoženja fizične osebe, temelji na prodaji vstopnic, dobri promociji in velikem številu gostovanj, prav tako pa pripomore k njegovemu obstoju tudi sama lokacija (Mengeš), ki je v bližini Ljubljane. Menim, da kraj (Lendava) in ta način delovanja (kot komercialno gledališče) nimata stičnih točk, saj ne le, da je kraj premajhen, da bi premogel tolikšno podporo gledališču (tako med obiskovalci gledališča kot med ustanovitelji), tudi programske vsebine, ki jih zahteva komercialno gledališče, mogoče niso najbolj primerne za dvojezično, večkulturno območje. Prav tako bi to pomenilo velik ekonomski vložek fizične osebe ob ustanovitvi komercialnega gledališča, oz. bi bilo potrebno najti pokrovitelja, ki bi ves čas »bedel in stal ob strani« takemu zavodu. Lendava je po eni strani premajhna za takšno gledališče, po drugi strani pa je v našem okolju majhna možnost najti primerne investitorja.

9 SKLEP

V skladu s predstavljenim konceptom večkulturnosti je mogoče zaključiti, da je mesto Lendava večkulturno okolje, kjer živi v sožitju več narodnosti, ki sodijo v različne jezikovne skupine in so različnega porekla. Med geografske značilnosti Občine Lendava sodi tudi bližina meja s Hrvaško in Madžarsko, niti slovensko-avstrijska meja ni daleč. Resda je občina majhna, vendar je večkulturna in to je njena prednost. Večkulturnost v vsakdanjiku prebivalcev pomeni, da se po ulicah sliši več jezikov, da se v centru mesta dogajajo različni kulturni programi, ki zajemajo vse narodnosti in jezike, živeče v tem okolju, prav tako se na kulturnem področju udeležujejo skupine različnih narodnosti. Ker leži Lendava na dvojezičnem območju, pomeni, da so vsi uradni napisi dvojezični – slovenski in madžarski. Lendava je pomembno večkulturno središče predvsem zaradi madžarske manjšine in številnih Hrvatov, ki živijo in delajo v Lendavi ter njeni okolici. Kot kulturno središče je pomembna ne le zaradi mestnega statusa, ampak tudi zato, ker je kulturno središče madžarske narodne skupnosti. Pomena in funkcije Lendave ter položaja madžarske narodne skupnosti ne gre primerjati s položajem italijanske manjšine v Sloveniji, saj ima italijanska manjšina svoje italijanske šole (madžarska manjšina ima dvojezične šole), več mest, ki veljajo za kulturna središča italijanske narodnosti (ne le Koper), ima svoje ustanove, institucije in zavode. Madžarska skupnost pa ima svoje kulturne, znanstveno in osrednjo upravno institucijo in zavode le v Lendavi, podobne »ponudbe« ni v nobenem drugem kraju na dvojezičnem območju Prekmurja. Zato lahko trdim, da je Lendava pomembno, če ne celo najpomembnejše kulturno središče tega območja, predvsem kar zadeva madžarsko narodno skupnost. Prav zaradi dvojezičnosti in sobivanja več narodov na tako majhnem področju je mesto pomembna večkulturna postaja.

Lokalna skupnost z dobro kulturno politiko je vzpostavljena takrat, ko vsi govorijo o kulturi in ne o tem, kako jo upravljati. Sredi sprememb v organizaciji zavodov s področja kulture v Lendavi se je vprašanju »kako jo upravljati« težko izogniti, saj prav v letu, ko pišem magistrsko nalogo, prihaja do omenjene reorganizacije zavodov.

Med nujne naloge občine uvrščamo dejavnost splošnih knjižnic (kamor sodi tudi nakup knjig do višine 30 %), večnamenskih kulturnih centrov in tistih posameznih kulturnih zavodov, ki so jih občine same financirale tudi v preteklosti (posamezne krajevne galerije, muzejske zbirke, polprofesionalna gledališča). Naloga občine je tudi podpiranje programov amaterskih kulturnih društev, nadalje podpora kulturnih programov manjšin na narodnostno mešanih območjih. Tudi skrb za kulturne prireditve, gostovanja in izmenjave lokalnega pomena sodi med osnovne naloge občin, prav tako kot sofinanciranje programov, ki so vključeni v letni kulturni program

Ministrstva za kulturo RS in se odvijajo v občini. Občina namenja sredstva tudi za založniško dejavnost in za obnovo spomenikov lokalnega pomena (Čopič in Tomc 1997, 108).

Spodbujanje in ohranjanje umetnosti ima lahko pozitivno zapuščinsko vrednost za prihodnje generacije, ki svojih preferenc ne morejo izraziti na trgih, kakršna obstajajo danes. Posledica tega je, da se lahko za vedno izgubi dragoceno tradicionalno umetniško izročilo, če se ne prenaša na mlajše generacije. Umetniške dejavnosti imajo tudi pomembno izobraževalno vrednost, saj lahko pomagajo družbi gojiti ustvarjalnost, izboljšati sposobnost vrednotenja kulture in razvijati estetska merila, kar vse koristi sleherniku v družbi. Koristi, ki se tako ustvarjajo, je težko in včasih nemogoče izraziti v okviru trga (Pommerehne in Frey 2001, 31–32).

Zaradi majhnosti Lendave je število ljudi, ki bi se lahko preživljali z umetnostjo, majhno. Prav tako zaradi velikosti Lendave najverjetneje po tretji ponovitvi odrske predstave več ni pričakovati polne dvorane (lendavska gledališka dvorana ima 444 sedežev). Gledališče bi – neodvisno od jezika predstave in oblike delovanja – najverjetneje bilo primorano ohranjati svojo »potujočo« naravo, kamor bi bili všteti tudi nastopi na madžarskih odrih.

V širši okolici ni podobnega primera tako hitrega razvoja gledališke dejavnosti, kot jo je dosegla gledališka skupina Egy&Más Vándorszínház. Možnosti za razvoj gledališke dejavnosti v Lendavi na višji stopnji so že dosežene. Madžarska gledališka skupina že od začetka sodeluje s profesionalnimi režiserji in strokovno usposobljenim tehničnim osebjem, ki je zaposleno v domačem kraju v gledališki in koncertni dvorani s sodobno tehnično opremo. Gledališka skupina je stalna in ustaljena in se kot taka giblje tudi v abonmajskem krogotoku več kulturnih domov in gledaliških dvoran na Madžarskem. V preteklem desetletju se je tudi mesto z okolico navadilo na domačo igralsko zasedbo in vsako leto ob premierah in ponovitvah obiskovalci napolnijo gledališko in koncertno dvorano, ki razpolaga s kar 444 sedeži. Gledališko občinstvo in navada obiskovati gledališče sta močno prisotna tako v Lendavi kot v njeni okolici, kar sem dokazala tudi v svojem diplomskem delu, ko sem raziskovala občinstvo Gledališke in koncertne dvorane Lendava. Navada in potreba po gledališču sta argumenta za ustanovitev stalnega gledališča. Prav tako obstajajo v kraju tudi rezervne dvorane, v kateri bi ansambel potencialno lahko deloval. Če občina iz kakršnih koli razlogov z osrednjo gledališko dvorano ne bi hotela sodelovati pri razvoju gledališke dejavnosti v Lendavi, je v središču mesta veliko praznih zgradb, ki bi lahko bile potencialni prostori za ta namen. Gledališče in gledališka dejavnost pomenita vrednoto in predstavljata javni interes za kulturo, za katerega velja, da se uresničuje predvsem z zagotavljanjem pogojev za kulturno ustvarjalnost, z dostopnostjo kulturnih dobrin in kulturno raznolikostjo. Pogojev za kulturno ustvarjalnost lendavska gledališka skupina

trenutno nima, saj postaja njeno delovanje v sedanjih okvirih vedno težje. Ko govorimo o gledališki dejavnosti v Lendavi, ne smemo pozabiti na vlogo gledališča, ki deluje tudi s ciljem uveljavljati in razvijati materni jezik pripadnikov madžarske manjšine, ki živi izven meja Madžarske, skrbi tudi za kulturno identiteto, skupen kulturni prostor, mednarodno prepoznavnost in uveljavljanje kulture narodnosti, njene umetnosti in samega kraja v mednarodnem prostoru. Narod ostaja narod oz. ohranja svojo identiteto, ko neguje in ohranja svojo kulturo ter navade, kajti kljub izobraževalnemu sistemu, tudi rabi jezika v družini, je kultura tista, ki naslovi čustva, vzbudi emocije, daje zadeve v premislek in spodbuja enotnost ter zavest o pripadnosti narodu.

V lendavsko gledališko skupino vstopajo posamezniki z namenom, da izvajajo kulturno dejavnost. Nekateri člani se po več kot desetletnih izkušnjah ukvarjajo s strokovnimi vprašanji s področja dramske umetnosti, dramske pedagogike, režije: izvajajo dejavnosti na področju kulturne vzgoje in izobraževanja, prispevajo k dostopnosti do kulturnih dobrin in k razvoju kulturnih dejavnosti – in prav zaradi vseprisotnosti združujejo poklice na posameznih področjih kulture.

V nalogi sem se ubadala tudi z vprašanjem financiranja javnih institucij. To sem ponazorila s predstavitvijo financiranja komercialnega gledališča SiTi Teater BTC, s katerim upravlja družba Kreker d.d., ki ima v ozadju glavnega pokrovitelja – Blagovno-trgovski center – in ljubljanski okoliš, številčno močno občinstvo; pomembno vlogo imajo torej sponzorji. Glavni vir dobička predstavljajo prodane vstopnice. Javno gledališče – Mestno gledališče Ptuj - deluje kot projektno javno gledališče in največji delež finančne torte dobi z naslova Mestne občine Ptuj (skoraj 62 %). Primer Šentjakobskega gledališča, ki deluje kot društvo, kaže prakso, pri kateri dobi gledališče levji delež podpore iz javnih sredstev (JSKD), in sicer 55 %. Za Lendavo lahko povem, da bi bila najbolj primerna naslednja faza razvoja gledališke tradicije v Lendavi ustanovitev lendavskega gledališča kot javnega zavoda. Zavod ne bi imel velikega števila stalno zaposlenih, ampak bi deloval po principu, kot deluje Mestno gledališče Ptuj. Delavci v upravi in v tehničnem oddelku bi bili redno zaposleni, umetniški ansambel (igralci, režiserji, kostumografi, dramaturgi, lektorji) pa honorarno, vezani na projekte. Vaje bi najverjetneje potekale v popoldanskih urah, saj honorarni igralci iz občasnega, nezanesljivega dohodka v gledališču najverjetneje ne bi mogli preživeti. Najbolj ugodno za gledališče narodnosti (ali dvojezično gledališče) kot javno gledališče bi bilo, če bi s svojim programom in pomenom v regiji najprej poskušalo dobiti status izjeme v sistemu zavodov. Do omenjenega statusa bi bil zavod upravičen zaradi multikulturalnosti in njenega ohranjanja, večjezičnosti, močne gledališke tradicije, veliko kulturnih in umetnostnih dogodkov v letu in zaradi večkulturne narave mesta

Lendava. Glede na zapisano bi takšnemu zavodu najbolj ustrezala redna podpora s strani občine, tudi regije in ministrstva za kulturo pa tudi podpora narodnostnih skupnosti. Problem bi lahko pomenilo nestrinjanje drugih občin in madžarskih narodnostnih skupnosti drugih občin, češ da se osrednje gledališče nahaja prav v Lendavi, torej ne v njihovi, ampak v drugi občini. Soglasje bi bilo najbrž težko doseči. Po drugi strani pa bi bilo vsem občinam skupno, da deluje madžarsko govoreča gledališka skupina, preko te dejavnosti pa se ohranjata tako jezik kot narodna identiteta tu živečih Madžarov.

Javno gledališče pridobiva sredstva od ustanovitelja in s plačili za storitve, s prodajo blaga in storitev. Presežek prihodkov nad odhodki sme zavod uporabiti le za opravljanje in razvoj dejavnosti. Ustanovitelj zagotavlja sredstva za dejavnost, plače in druge stroške dela, prispevke, materialne stroške ipd., o sredstvih za investicije pa se odloča ločeno, posebej o posameznih investicijah v npr. občini. Za plače in tekoče stroške bi zavod lahko črpal iz teh virov, za predstave (klasične gledališke, moderne, plesne, otroške, mednarodne – bližina meje s Hrvaško, Madžarsko in Avstrijo) pa preko prijav na razpise v Sloveniji, na Madžarskem in tudi na Hrvaškem. Sodelovanje z lokalnimi ljubitelji gledališča bi živelo še naprej. Rešiti bi bilo potrebno prostorsko stisko, saj delo najverjetneje ne bi moglo potekati izključno v gledališki dvorani – potreben bi bil prostor za vaje in studio, s katerim bi člani ansambla razpolagali. Vendar bi pomenilo bistveno znižanje stroškov, če bi gledališka skupina/javni zavod deloval v objektu, ki že stoji, le še ustrezen prostor za vaje bi bilo potrebno najti. Če to ne bi bilo mogoče, torej če zgradba novo nastajajočega zavoda gledališčnikom ne bi bila na voljo, to za gledališko skupino ne bi bilo najbolj ugodno, saj bi najverjetneje občina v tem primeru zmanjšala sredstva, namenjena gledališču zaradi možnosti trženja svoje gledališke dvorane.

Tudi akreditirano izobraževanje ali kakšen kontinuiran tečaj za izobraževanje umetniškega ansambla bi morali organizirati. Potrebno bi bilo utrditi sodelovanje oz. podpisati podobe o sodelovanju s tistimi družbami, okoliškimi tovarnami in delavci, ki bi izdelovali sceno in kostume za potrebe lendavskega gledališča.

Ena od alternativ amaterskemu gledališču, o katerih se sprašujem v raziskovalni nalogi, je lahko ustanovitev javnega zavoda. Po drugi strani se mi ta (čeprav najboljša) alternativa ta trenutek ne zdi realna. Vzrok, da takšnega načina delovanja ni možno uvesti/omogočiti ni le gospodarska kriza v državi in še izrazitejša v pomurski regiji, temveč tudi preteča nezmožnost medsebojnega sodelovanja kulturnih institucij v Lendavi in njeni okolici. Prav zaradi majhnosti kraja in velikokrat ozkoglednega načina razmišljanja do uspešnega sodelovanja in finančne podpore iz različnih naslovov za isti cilj redkokdaj pride. Vsaka lokalna skupnost gleda le svoje interese, vsaka lokalna skupnost ali javni zavod, ki bi lahko pripomogel k nastanku Gledališča Lendava,

je izredno odvisen od voditeljev le-teh, ki pa jim je velikokrat osebni interes in subjektivno mnenje pomembnejše od javnega dobrega in strokovnega mnenja. V preteklih letih lokalne skupnosti niso veliko dodale k oblikovanju gledališča kot vrednote v dvojezičnem Prekmurju. Kar nekaj let je trajalo, da se je med ZKMN Lendava in ZKPL razvil tak odnos, da domači gledališki skupini pred premiero ni bilo treba plačati uporabe gledališke dvorane za nekaj dni, torej da je gledališka dvorana sprejela skupino gledališčnikov »za svoje«. Preteklost in izkušnje kažejo, da je medinstitucionalno, tudi medobčinsko sodelovanje zelo težko doseči. Ustanovitev gledališča pa bi bila regijskega pomena, saj niti v Murski Soboti ni profesionalnega gledališča. V tem koraku bi bilo potrebno združiti moči javnih kulturnih institucij in občin s tukaj živečo madžarsko narodnostno manjšino (Dobrovnik, Lendava, Murska Sobota, Moravske Toplice) in Ministrstva za kulturo RS, tudi podporo s strani Madžarske ne bi smeli prezreti. Pojavi se vprašanje, ali proračun to zmore in ali so madžarske skupnosti drugih občin pripravljene to storiti. Ista vprašanja se lahko pojavijo, če govorimo o združevanju znotraj kakšnega zavoda, saj ima gledališka skupina sedaj podoben način delovanja – dobiva podporo s strani zavoda (ZKMN), ki podpira več kulturnih dejavnosti in posoja dvorano za vaje tudi drugim ljubiteljskimi skupinami (plesnim, folklornim ...).

Gledališče bi lahko imelo skoraj enako mero samostojnosti, če bi delovalo kot društvo. Razlika bi bila, da bi sredstva, ki bi jih dobivalo od občine, bila veliko manjša. Društvo teže doseže status društva regijskega pomena. Največ možnosti bi društvo imelo, če bi doseglo status društva v javnem interesu na področju kulture in s tem dobilo višjo občinsko podporo, poleg tega pa še točke pri prijavih na razpise, prav tako pa bi bila večja možnost, da dobi infrastrukturo, saj so društva v javnem interesu upravičena do tega. V primeru svoje, torej društvene infrastrukture, bi lahko le-te oddajalo v najem drugim kulturnim izvajalcem in iz tega naslova bi dobivalo sredstva za stroške vzdrževanja infrastrukture, ki je v uporabi društva. Javna kulturna infrastruktura se daje v upravljanje ali uporabo izvajalcem kulturnih dejavnosti brezplačno, a pod pogojem, da prevzamejo obveznost rednega tekočega vzdrževanja. Pozitivno bi bilo, če bi društvo imelo zaposlenega umetniškega vodjo na sezono ali dve. Ta opcija je realnejša od ustanovitve novega zavoda le za gledališko dejavnost, saj so v Lendavi pravkar en javni zavod (ZKPL) ukinili, prav tako pa ne pomeni tako velikega finančnega vložka kot ustanovitev gledališča kot javnega zavoda, še posebej v primeru, če zavod ne bi mogel delovati v že obstoječi gledališki dvorani s primerno tehnično opremo, ampak bi si gledališče moralo samo na novo ustvariti pogoje za delovanje. Gledališče kot društvo bi bilo bolj samostojno, kajti za ustanovitev društva ni potreben velik začetni finančni vložek. Kot društvo bi gledališka skupina lahko delovala kot samostojno umetniško društvo (kot npr. Šentjakobsko gledališče),

v skrajnem primeru kot sekcija v Lendavi že delujočega kulturno-umetniškega društva, ki deluje v okviru ZKD Lendava. Lendavsko kulturno društvo nima svojih prostorov. Če bi delovali kot društvo Gledališče Lendava, bi bil pomemben vir tudi redno plačevanje članarine. Moč, ki jo društvo lahko predstavlja, bi krepili s tesnim sodelovanjem z drugimi kulturnimi društvi v Lendavi, z lokalno študentsko organizacijo pa tudi s kulturnimi zavodi. Prav tako pa bi ostali stiki z Zavodom za kulturo madžarske narodnosti in s Knjižnico – Kulturnim centrom Lendava. Kot društvo bi lahko Gledališče Lendava delovalo podobno kot Šentjakobsko gledališče, ki deluje kot institucija s povsem profesionalno upravo, tehniko in zunanjimi sodelavci. Profesionalnim hišam se ta nivo ne bi mogel postaviti ob bok, saj bi igralski ansambel še naprej sestavljali ljubitelji dramske igre brez akademske izobrazbe s področja igre. Torej bi bilo društvo delujoč aparat, lahko bi se prijavljalo na javne razpise, kot društvo bi imeli manjši proračun, pomenilo pa bi polprofesionalni nivo, ki se ne bi veliko razlikoval od dosedanjega načina delovanja, vsaj kar zadeva vaje in proces nastanka gledališke predstave. Bi pa pomenilo večjo avtonomijo; žal pa obstaja možnost, da bi v tem primeru izgubili dosedanjo podporo oz. vsaj višino podpore od ZKMN Lendava.

Glede na trenutno stanje je mogoče najbolj realna možnost dati priložnost gledališki dejavnosti v novem javnem zavodu Knjižnica – Kulturni center Lendava, saj bi to lahko pomenilo ne le finančno podporo, ampak tudi uporabo prostorov v Gledališki in koncertni dvorani Lendava (odra za vaje in prostorov gledališke dvorane za shranjevanje scene vsaj aktualnih predstav). Gledališče bi lahko v dvorani uredilo »zid domačih igralcev«, potrete igralcev, kot je to gledališka skupina storila ob praznovanju svoje desete obletnice. To bi pripomoglo k oživitvi dogajanja v dvorani, še bolj pa bi lahko imelo za posledico to, da bi ljudje umetniško dogajanje imeli bolj za svoje. Lendava bi s tem centrom lahko spodbudila kontinuiran krogotok v več umetniških zvrsteh (ljudski ples, gledališka dejavnost, ples ipd., tudi umetnost fotografije). V tem primeru bi lahko center zaposloval tak kader, ki umetnostno vzgaja okolico, torej dela na terenu – obiskuje šole, vodi krožke in spremlja skupine na nastope. S tem bi center na posreden način »vzgajal« mlajšo generacijo, ki si bo v prihodnje želela dobro kulturno ponudbo in bo predstavljala kritično maso, prav tako bo nova/prihajajoča generacija »pameten potrošnik kulture«, ki bo še sama aktivno ohranjala svojo kulturno dediščino ali se udeleževala v kakšni dejavnosti. Po drugi strani pa so podobni centri že obstajali konec 20. stoletja in velikokrat se je izkazalo, da je preveč vsega odvisno od naklonjenosti direktorja določeni umetnostni zvrsti ali amaterski dejavnosti, kar je zelo subjektivno in neučinkovito. Vsaka stroka ima svoje značilnosti, potrebe, strokovne zadeve, s katerimi se najbolje spopadajo pristojni strokovnjaki s posameznega področja.

Tako kot bivši ZKPL tudi ZKMN zaposluje kader, ki deluje znotraj pisarn, od tam organizira dogodke. Razlika je v tem, da ZKMN sodeluje z zunanjimi sodelavci, ki strokovno vodijo skupine (citrarske, recitatorske, gledališke, folklorne ipd.) in nudi svoje prostore za vaje v uporabo ljubiteljskim skupinam. Danes bi lahko nekaj takih ljubiteljskih skupin že vodili domači strokovnjaki, ki so se izobrazili na področju npr. ljudskega plesa in igranja na citre. Tako bi bilo zadoščeno statutu novega zavoda, po drugi strani bi pa tudi zainteresirani in sposobni ljudje na kulturno-umetniškem področju lahko dobili delovno mesto na tistem področju, ki ga najbolj obvladajo. Zaposlen kader iz vrst gledališke skupine bi bil sposoben organizirati izobraževalne dejavnosti na področju kulture, zavod pa bi skrbel za izobraževanje kadrov, prav tako pa bi organiziral kulturne in druge javne prireditve in skrbel za prenos kulturnih vrednot (2. točka 10. člena odloka o ustanovitvi). Od predstavljenih možnih oblik organiziranosti se zdi slednja najbolj realna. Če že korenito reformiramo sestavo javnih zavodov na področju kulture, bi bilo dobro izkoristiti to stanje in zgraditi novo strategijo s svežimi idejami in ljudmi, kar zadeva vsebine, kulturno ponudbo – in ne le ponudbo, ampak tudi vzgojo in kulturno delovanje lokalnih prebivalcev.

V začetku sem se spraševala, kakšne alternative amaterskemu gledališču sploh obstajajo. Ugotovila sem, da se kljub izpolnjevanju pogojev za nadgradnjo gledališke tradicije zatakne pri denarju, finančni podpori, plačah potencialnih zaposlenih. Hipotezo sem delno potrdila, saj obstajajo možnosti za razvoj amaterskega gledališča v Lendavi, kar bi pomenilo novo dimenzijo gledališke tradicije. Ugotovila sem, da bi bilo najbolj optimalno in realno ustvariti društvo Gledališče Lendava²⁴ in čez nekaj let zaprositi ter doseči status kulturnega društva v javnem interesu. Odlično bi bilo ustanoviti tudi svoje dvojezično gledališče v Prekmurju, vendar ne vem, ali je to po vseh slišanih relevantnih informacijah realno pričakovati. Ustanovitev gledališča oz. uveljavitev polprofesionalne gledališke skupine, kot deluje Šentjakobsko gledališče, bi za Lendavo pomenila ne le kulturni razvoj in večjo mednarodno prepoznavnost, dokazali bi tudi miselni preobrat regije, kajti kakršna koli sprememba oz. razvoj na področju gledališča kot ljubiteljske dejavnosti bi pomenila nujno sodelovanje obstoječih zavodov in občine. Gledališče lahko podobno kot film hitro doseže večje število ljudi. Zadeva takšne širine, predvsem pa volja, energija in ideje mladih, odprtih in izkušenih ljudi ne bi smeli biti predmet trenutne politike. Umetnost si je vedno prizadevala stopiti stran od politike, pogosto je celo zelo kritična do nje. Stanje gledališke dejavnosti in visok status vrednot gledališča, doseženih v zadnjih 4 letih, priljubljenost gledališča in status gledališča, ki bogati človeka, bi morali biti

²⁴ Ali društvo s kakšnim drugim imenom, vsekakor bi bilo smotno zaradi prepoznavnosti v nazivu društva uporabiti besedo »gledališče«.

stvar obče politike, politike, ki je splošno sprejemljiva. Tudi v primeru, če oz. ko se politični vrh zamenja, bi moralo gledališče oz. gledališki ansambel ali pa vsaj nekaj ljudi, zaposlenih na področju kulture (ki vedo, kako deluje gledališka skupina in se zavedajo njenega učinka na okolico), dobiti priložnost profesionalizirati se. Sprememba statusa in večja podpora gledališke dejavnosti bi pomenili spodbudo za dijaške in druge amaterske skupine, da se angažirajo še naprej, da se udeležujejo in aktivno udeležujejo dogodkov, ki utrjujejo skupnost in kolektivno mišljenje. Tako izoblikovana utečenost bi pomenila stalen podmladek, za katerega starejšim generacijam ne bi bilo treba skrbeti, saj bi postalo delo v skupini na področju kulture spoštovana vrednota.

Zaključim lahko, da je bila tema moje raziskave zelo aktualna, saj sem magistrsko nalogo pripravljala v času, ko je bil v fazi ukinitve 11 let delujoči javni zavod Zavod za kulturo in promocijo Lendava, in je bilo res veliko nesoglasij glede ustanovitve novega javnega zavoda Knjižnica – Kulturni center Lendava. Ker je zavod nov, je po eni strani neznanka, kako bo v praksi deloval, po drugi strani pa bo moral biti takoj na začetku najbolj odločen in pokazati sposobnost, da si utrdi pot in ustvari renomé. ZKMN Lendava zadnjih nekaj let zelo podpira gledališko dejavnost, vprašanje pa je, ali bo po preteku mandata sedanje direktorice v primeru novega direktorja ta dejavnost še naprej tako podprta. Če ne, se mora skupina oz. celotna gledališka dejavnost že sedaj začeti zavedati tega in začeti ubirati bolj samostojno pot, ki je, kot sem ugotovila, najbolj mogoča v obliki društva, najbolj donosna za razvoj gledališke dejavnosti pa bi bila ustanovitev samostojnega zavoda Gledališče Lendava. Če pa bo finančna podpora ostala, je vseeno treba razmišljati o podmladku, razširitvi dejavnosti na vzgojno-izobraževalne zavode, za kar pa je ZKMN premajhen, nima dovolj finančnih virov, saj podpira tudi druge ljubiteljske dejavnosti, ne le gledališke skupine. Dosedanji podatki, ki sem jih zbrala v svojem diplomskem delu, dokazujejo priljubljenost in velik potencial gledališča.

Po raziskavah pa lahko tudi trdim, da dvojezičnega gledališča v Lendavi v bližnji prihodnosti najverjetneje ne bo, predvsem zaradi pomanjkanja finančnih sredstev. Dvojezični ansambel, ki bi igral predstave tako v slovenskem kot v madžarskem jeziku, je z vidika gledališča in stroke težko sestaviti, ker bi morali biti vsi člani skupine kompetentni govorniki tako v slovenskem kot v madžarskem jeziku, kar pa je kljub »dvojezičnemu« izobraževanju težko doseči. Na področju gledališča je velik poudarek na ohranjanju maternega jezika, jezik ima torej izjemno pomembno vlogo. Prav tako bi bilo za ljubiteljske igralce takšno breme – vaje in nastopi ter gostovanja v predstavah v slovenskem in madžarskem jeziku – prenaporno, preobremenjujoče. V primeru ustanovitve polprofesionalnega gledališča bi bil igralski ansambel ljubiteljski, režiserji projektno zaposleni (avtorska pogodba za predstavo), prav tako pa bi bilo smotno

delovati z dvema skupinama (slovenski in madžarski igralski ansambel), in sicer pod enotno upravo. Slovensko govorečega gledališkega kadra trenutno Lendava nima, saj so Kofetarji izrazito ljubiteljska skupina, ki bi težko zmogla zahtevnejše odrsko besedilo, prav tako pa nimajo kakšnih posebnih dolgoročnih ciljev, saj gre za starejšo populacijo; srednješolske skupine so občasne, ne tako homogene kot npr. Egy&Más Vándorszínház, tudi bistveno manj gledališko "izobražene". Na področju slovenskega gledališkega ustvarjanja bi bilo lahko le Lutkovno gledališče Pupilla zmožno delovati v obeh jezikih.

Lendava je majhno mesto, vsak posameznik je pomemben, zato mora občina s skupnimi močmi doseči to, da se (mladi) umetniki lahko zaposlijo in uveljavijo doma, se strokovno izpopolnjujejo in preko tega osebnostno rasejo. Ne smemo prezreti dejstva, da sta kultura in umetnost področji, ki največ prispevata k prepoznavnosti družbe in skupnosti, po drugi strani pa gre za področji, kjer številke (denarne, merljive) povedo zelo malo o kakovosti in skoraj nič o zadovoljstvu družbe.

10 LITERATURA

- 1 *Artservis.org*. Dostopno prek: http://www.artservis.org/prirocnik/registracija_oblike.htm (28. junij 2016).
- 2 Bači, Zsuzsana in Zoltán Patyi. 2003. Műkedvelő tevékenység – a nemzeti tudat megőrzésének egyik legszilárdabb védőbástyája. V *Muratáj* (posebna številka). Lendava: Zavod za kulturo madžarske narodnosti Lendava.
- 3 Balažek, Anton. 2016. Intervju z županom občine Lendava. Lendava, 15. april.
- 4 Čopič, Vesna in Gregor Tomc. 1997. *Kulturna politika v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 5 Evans, Graeme. 2001. *Cultural planning: an urban renaissance?* London: Routledge.
- 6 Frey, Bruno S. in Werner W. Pommerehne. 2001. *Muze na trgu*. Pomurski akademski center.
- 7 Gabrič, Aleš. 2001. *Prešernovo gledališče v Kranju: 1945-1957*. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej.
- 8 --- 2010. Družbena in družabna vloga gledališke dejavnosti na Slovenskem v 20. stoletju. V *Dinamika sprememb v slovenskem gledališču 20. stoletja*, ur. Barbara Sušec Michieli, Blaž Lukan in Maja Šorli, 15-88. Ljubljana: Maska.
- 9 --- 2012. Slovensko gledališče med vojno. V *Kultura v času druge svetovne vojne (1939-1945: mednarodni interdisciplinarni simpozij*. Maribor: Muzej narodne osvoboditve.
- 10 *Gledališče Ku-Kuc*. Dostopno prek: <http://www.ku-kuc.com/> (25. maj 2016).
- 11 Göncz, László. 2009. *Madžari: kratka zgodovina Madžarov*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- 12 --- 2010. Fejezetek a muravidéki magyarság érdekvédelmi szervezetségének történetéből. V *A Szlovéniában élő őshonos nemzeti kisebbségek szervezetségének 35 éve*, ur. Jutka Király, 75-94. Zavod za informativno dejavnost madžarske narodnosti Lendava.
- 13 TV Slovenija, 1. program. 2016. *Težišče*, 12. maj. Dostopno prek: <http://4d.rtv slo.si/arhiv/tezisce-sulypont/174405085> (27. junij 2016).
- 14 Hrvatin, Emil. 1996. *Prisotnost, predstavljanje, teatralnost: razprave iz sodobnih teorij gledališča*. Ljubljana: Maska.
- 15 Imre, Zoltán. 2009. *A színház színpadra állításai*. Budapest: Ráció Kiadó.
- 16 *Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti*. Dostopno prek: <https://www.jskd.si/> (29. maj 2016).
- 17 Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: FDV.
- 18 Kajzer, Ana. 2016. Intervju s poslovno direktorico SiTi Teatra BTC. Ljubljana, 17. januar.
- 19 Kepe, Lili. 2013. Ljubiteljska gledališka dejavnost. V *820 let mesta Lendava*, ur. Jutka Király, 172–174. Zavod za informativno dejavnost madžarske narodnosti Lendava.
- 20 Kepe Kocon, Lili. 2016. Intervju z direktorico Zavoda za kulturo madžarske narodnosti Lendava. Lendava, 15. marec.

- 21 Kermavner, Srečko. 2016. Intervju z direktorjem društva Šentjakobsko gledališče. Ljubljana, 19. januar.
- 22 Knjižnica – Kulturni center Lendava. 2016. *Odlok o ustanovitvi*. Lendava: interno gradivo.
- 23 Logar, Maja. Ljubiteljsko gledališče kot sociološki fenomen. V *O amaterskem gledališču: zbornik s strokovnega posveta o amaterskem gledališču na podeželju*, ur. Zobec, Metka, 13–45. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije.
- 24 *Lutkovno gledališče Pupilla*. Dostopno prek: <http://lutkepupilla.wix.com/pupilla> (26. junij 2016).
- 25 Madžarska narodna skupnost. *Urad za narodnost*. Dostopno prek: http://www.un.gov.si/si/manjsine/madzarska_narodna_skupnost/ (1. junij 2016).
- 26 Mestno gledališče Ptuj. 1996. *Statut javnega zavoda Gledališče Ptuj*. Ptuj: interno gradivo.
- 27 --- 2003. *Odlok o ustanovitvi javnega zavoda Mestno gledališče Ptuj*. Ptuj: interno gradivo.
- 28 --- 2014. *Letno poročilo MG Ptuj za leto 2014*. Ptuj: interno gradivo.
- 29 Medica, Karmen. 2011. Večkulturnost (multikulturnost): večkulturalizem (multikulturalizem). *Monitor ISH: revija za humanistične in družbene znanosti* 3 (1/2): 209–214.
- 30 *Mestno gledališče Ptuj*. Dostopno prek: <http://www.mgp.si/si/domov.html> (1. junij 2016).
- 31 *Ministrstvo za kulturo*. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/si/o_ministrstvu/organiziranost/ (29. maj 2016).
- 32 MOL. 2008. *Analiza stanja področij kulture v Mestni občini Ljubljana: Strokovne podlage za Program razvoja kulture v Mestni občini Ljubljana 2008-2011*. Ljubljana: Mestna občina Ljubljana. Dostopno prek: <http://nsk-slo.si/images/uploads/analiza-stanja---kultura-mol.pdf> (1. junij 2016).
- 33 Moore, Stephen. 1998. *Sociologija: ključni pojmi in dejstva*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 34 Mundy, Simon. 2001. *Kulturna politika: kratek vodnik*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK.
- 35 Nađ, Eva. 2013. *Struktura obiskovalcev gledaliških predstav Gledališke in koncertne dvorane Lendava*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
- 36 Predan, Vasja. 1996. *Slovenska dramska gledališča: kratek oris*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko.
- 37 Pušić, Barbara. 1997. Gledališče - barometer materialnega blagostanja, kulturnih in političnih konstelacij. V *O nezvišenem gledališču*, ur. Bogovič, Alenka in Barbara Pušić, 7–9. Center za teatrologijo in filmologijo AGRFT.
- 38 Skušek-Močnik, Zoja. 1980. *Gledališče kot oblika spektakelske funkcije*. Ljubljana: Univerzum.
- 39 Srpčič, Peter, Ana Strelec Bombek in Petra Kurnik. 2015. *Letno poročilo Mestnega gledališča Ptuj za leto 2014*.
- 40 Strnad, Saša. 2016. Intervju z PR društva Šentjakobsko gledališče. Ljubljana, 19. januar.

- 41 Šentjakobsko gledališče. 2011. *Temeljni akt Šentjakobskega gledališča*. Ljubljana: interno gradivo.
- 42 Šooš, Mihael. 2016. Intervju s podpredsednikom Madžarske samoupravne narodne skupnosti Občine Lendava. Lendava, 3. februar.
- 43 Štampah, Miha. 2016. Intervju z vodjo gledališke skupine Egy&Más Vándorszínház. Dolga vas, 6. februar.
- 44 Štih, Bojan. 1981. *Slovenski theater gori postaviti: o pomenu in namenu slovenskega gledališča*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- 45 Ule, Mirjam. 2005. *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 46 *Ustava socialistične RS 1974*. Dostopno prek: https://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_republike_Slovenije_%281974%29 (1. junij 2016).
- 47 Varga, Sándor. 1995. *A szlovéniai magyarok műkedvelő tevékenysége: 1920-1970*. Lendava: Zavod za kulturo madžarske narodnosti.
- 48 Williams, Raymond. 1988. *Keywords: a vocabulary of culture and society*. London: Fontana.
- 49 *Zakon o društvih (ZDru-1)*. Ur. l. 64/11. Dostopno prek: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4242> (1. junij 2016).
- 50 *Zakon o lokalni samoupravi (ZLS-UPB2)*. Ur. l. 94/07. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO307> (1. junij 2016).
- 51 *Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK-NPB9)*. Ur. l. RS 77/07. Dostopno prek: <https://zakonodaja.com/zakon/zujik> (1. junij 2016).
- 52 *Zakon o zavodih (ZZ)*. Ur. l. RS 12/91, 8/96, 36/00. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO10> (1. junij 2016).
- 53 Zavod za kulturo madžarske narodnosti. 2015. *Poslovno poročilo Zavoda za kulturo madžarske narodnosti Lendava za leto 2014*. Lendava: interno gradivo.

PRILOGA A: Intervju z Mihaelom Šoošem, podpredsednikom Madžarske samoupravne narodne skupnosti Občine Lendava

Polstrukturirani intervju z g. Mihaelom Šoošem, podpredsednikom Madžarske samoupravne narodne skupnosti Občine Lendava, članom Sveta Zavoda za kulturo madžarske narodnosti, Sveta Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti, podpredsednikom Odbora za madžarske programe RTV Slovenija dne 24. marca 2016.

Gospod Šooš, vi se že od nekdanj gibljete v kulturno-umetniških krogih, sedaj ste se tudi politično lotili vprašanj glede kulture. Kakšne so vaše zamisli glede gledališke dejavnosti, kako ocenjujete trenutno stanje?

Res se že od otroštva ukvarjam z umetnostjo, začel sem s petjem, igranjem na citre, kasneje pa tudi z ljudskim plesom in gledališčem. Trenutno predavam otrokom o osnovah gledališkega bontona in odrske vzgoje. Osebnost mi je zelo mar za trenutno stanje, tudi za bodoče stanje in različne možnosti, ki jih skriva prihodnost, predvsem na območju Prekmurja. Zgradba, v kateri se nahajamo (Gledališka in koncertna dvorana Lendava), bi morala biti vzgled in vzor za Prekmurje, predvsem prekmurskim Madžarom, saj jo je načrtoval veliki madžarski arhitekt, kar domačini velikokrat pozabimo, ne dojamemo, kakšna vrednota je. Tudi pri prijavih na razpise pomembnosti te zgradbe žal ne poudarjamo dovolj. Resneje sem začel razmišljati o gledališki dejavnosti zaradi žalostnega stanja, in sicer ukinitve Zavoda za kulturo in promocijo Lendava (ZKPL). Menim, da gre tu za osebne razloge vodilnih, kar potegne za sabo tudi materialne posledice. Začel bi s kritiko: menim, da bi vsi ljudje na vodilnih položajih morali znati sodelovati med seboj in z županom, in to ne glede na osebne zadeve. V tem primeru nihče od vodilnih ne bi smel zastopati svojih osebnih interesov, ampak se truditi za skupnost, za skupne interese. Mene je najbolj zmotilo to, da se dva na vodilnih položajih nista znala soočiti v kulturnem dialogu. ZKPL je šel finančno v minus iz različnih razlogov, za kar je po mojem mnenju odgovorna tudi občina. Interes občine bi moral biti uspešno delovanje čudovite zgradbe, gledališke in koncertne dvorane, torej bi morala biti prva naloga občine vlaganje v infrastrukturo, v njen razvoj, obenem pa skrb za to, da svojim občanom zagotovi »kruha in iger«. Kruha, da se lahko preživljajo, in iger, da se dobro počutijo v svoji občini. Med omenjene igre pa vsekakor sodi tudi gledališče.

Menim, da je gledališče pomembno tudi za madžarsko skupnost, saj narod ostane narod tako dolgo, dokler neguje svojo kulturo, jezik in običaje. Navkljub vsem šolam je kultura tista, preko katere se otroci naučijo identitete. Tudi moja narodnostna identiteta se je utrdila preko udejstvovanja v kulturi, ne pa preko učnega sistema. Kultura nam lahko da moč, za nas postane pomembna. Zame je pomembno, da gledališka, kulturna institucija ostane in funkcionira. Ne podpiram združevanja kulturnih institucij različnih profilov, saj so nekoč že obstajali večji socialistični kulturni centri, ki niso delovali – vedno je bil interes takih centrov odvisen od vodje in njegovih nagnjenj. Če je bil bolj naklonjen knjižnični dejavnosti, je v njegovem mandatu knjižnična dejavnost bolj »veslala«, enako je veljalo za naklonjenost gledališču ali muzejski dejavnosti. Vsaka stroka ima svoje specifičnosti, ima potrebe po ljudeh določenega profila, ki znajo svoje delo znotraj stroke dobro opraviti; razmišljati moramo o takih profilih in ne o združitvah zavodov. Mislim, da se z združitvijo zavodov ne bo privarčevalo niti centa, stroški se bodo celo povečali, saj bo institucija raztresena. Moje mnenje je sledeče: v preteklih desetih

letih je bilo s strani madžarske skupnosti zagotovljenih veliko sredstev za gledališko dejavnost. K uspehu gledališnikov je pripomogla tudi lepa gledališka dvorana. Res, da se je z otvoritvijo gledališke dvorane amaterska gledališka dejavnost močno razmahnila, se iz leta v leto razvijala in do danes dobila dobre kritike s strani stroke. Vse to šteje, vse to je pomembno za skupnost, saj je v zadnjih treh-štirih letih naša gledališka dvorana ob nastopih domačih gledaliških skupin vedno polna, pa naj bo na odru komedija ali kar koli drugega – gledališče se vedno napolni, saj občinstvo želi videti domače, »svoje« ljudi na odru. Zato je zaman vabiti v lendavsko gledališko dvorano ne vem kako znane igralce in skupine, da bi dvorana delovala le kot dvorana, ki sprejema gostujoče gledališke zasedbe. Hamleta, Kabaret si lahko gledalci ogledajo v uprizoritvi kogar koli, vendar pa, če bo v predstavi igral nekdo, ki ga gledalec pozna, ga bo prišel pogledat in bo kupil vstopnico za 5 evrov, zanjo mu ne bo treba plačati 25 evrov.

Če že imamo gledališko dvorano, jo je potrebno napolniti z življenjem. V gledališču, v gledališki dvorani se mora vedno kaj dogajati. Imamo prazne poletne dni, ko lahko potekajo vzdrževalna dela, obnavljajo dvorano, posodablajo tehnično opremo, poleg tega pa potekajo v tem času vaje za predstave v novi sezoni. Zaradi takih del je poletje »mrtva sezona«. S prihodom jeseni pa je potrebno ves čas ponujati vsebine – ne pravim, da vsak dan, ampak tedensko 2-3-krat, kar bi še povečalo obiskanost. To se pa lahko uresniči le ob sodelovanju oz. skupnih projektih narodnosti (madžarske skupnosti, op.p.) in občine – naj bo to interes slovenske, madžarske, ne nazadnje hrvaške skupnosti pri nas; to naj bi bil skupni interes, neodvisen od narodne pripadnosti. Kdo bi finančno lahko to podprl? Po mojem mnenju se je za vzdrževanje infrastrukture potrebno obrniti tudi na Republiko Madžarsko, saj je dvorano načrtoval sloviti madžarski arhitekt Imre Makovecz. To pomeni, da bi za samo zgradbo lahko pridobil denar na Madžarskem. Kolikor vem, se na Madžarskem ustvarja državni fond, ki bi podpiral vzdrževanje vseh Makovczevih objektov po celotni Panonski nižini, kar pomeni, da se bo potrebno prijavljati na razpise. To bi morali izkoristiti tudi Lendavčani. Druga stvar glede arhitekta Makovcza – Madžarom njegovo ime veliko pomeni. Na Madžarskem živi 10 milijonov Madžarov in če nam jih od tega uspe privabiti v naše kraje le 1 odstotek letno, bi to pomenilo veliko finančno bombo, seveda če nam uspe dvigniti prestiž gledališča. Prestiž se na tem področju lahko dvigne tako, da se v infrastrukturo vnese življenje. Potreben je tudi zunanji umetniški strokovni vodja, ne nekdo z lendavskih ulic oz. nekdanji direktor kakšne kulturne institucije, ki je iz teh krajev. Menim, da bi moral biti strokovni vodja nekdo od zunaj, ki ne bi bil direktor gledališča (dober je bil primer režiserja Attila Messa, ki je vodil DiáXínpad in številne manjše gledališke skupine po osnovnih šolah, sodeloval pa je tudi z upokojenci), ki bi na letni ravni ustvaril 4-5 gledaliških predstav. Poleg tega bi umetniški vodja prejemal mesečno plačo, recimo v okviru 32.-33. plačilnega razreda. Njegovo delo bi bilo, da režira predstave, sestavlja programe gledaliških abonmajev, ustvarja in neguje gledališke stike. Neguje že obstoječe stike, saj na to mesto sodi nekdo, ki je že domač na tem kulturnem področju in torej ni novinec, ki ima že 10-20 let izkušenj in to delo opravlja z veseljem. V preteklosti smo sodelovali z Attilo Messom, Tiborjem Szlobodo, vendar pa na tem mestu ne more biti kdo od omenjenih, saj so še druge osebe, ki bi bile ustrezne.

Pojavi se vprašanje, da bi se v primeru npr. Attila Messa kot umetniškega vodje uveljavil določen gledališki stil, v primeru drugega pa spet druga »zvrst« gledališča – s tem se strinjam, vendar bi dodal, da je tudi pri nogometu tako: trener pusti svoj pečat na igri nogometašev, kar

ni problem. Trener nogometne ekipe nauči osnov, ko pa se le-ti ustrezno razvijejo, lahko klub povabi drugega trenerja, ki spet pripomore k nadaljnjemu razvoju ekipe. S tem želim povedati, da bi v primeru projektov, npr. za delo z gledališko skupino odraslih, lahko povabili nove, drugačne strokovnjake. Tako bi v Lendavo privabili več strokovnjakov s področja odrske umetnosti, kar bi pomenilo kroženje, življenje. Umetniški stili, režiserski prijemi ne bi postali šablonski, ljudje se jih ne bi naveličali. Umetniški vodja v začetku ne bi bil tu za neomejen čas, ampak bi imel mandat oz. delovno mesto za določeno obdobje. Recimo, da bi se vodja menjal ali bi se pogodba z njim obnavljala vsaki dve leti. Če bi dobro delal, bi lahko delo nadaljeval. Umetniški vodja pa bi imel tudi možnost odstopa oz. prenehanja opravljanja funkcije, saj bi sčasoma mladostniki, ki bi bili deležni temeljite gledališke vzgoje, v odrasli dobi lahko sami na svoj način vzgajali mlajše generacije in jim predajali znanje, ki so ga pridobili od strokovnjakov.

Kako bi pa tak sistem deloval? Zanima me predvsem vaš koncept glede zaposlenih.

Gledališče potrebuje najmanj dva tehnika, to sta dve osebi. Potrebuje tudi dve osebi na blagajni, čistilko, umetniškega vodjo. Teoretično bi lahko z gledališčem upravljalo ter sestavljalo program 6-7 ljudi. Seveda so tu še dijaki oz. možnost študentskega dela, kot npr. hostesno delo. 6 ljudi bi bilo po mojem mnenju dovolj za upravljanje takega gledališča. Vsaj dva tehnika, umetniški vodja, računovodja, blagajnik in nekdo, ki išče in prijavi zavod/gledališko skupino na projektne razpise. Na blagajni mora biti nekdo, ki je redno zaposlen, saj ima le-ta svoj odpiralni čas in mora zaposleni tam sedeti. To delo bi lahko opravljala oseba, ki spremlja razpise in se prijavi nanje, saj blagajniško delo ne obsega 8 ur delovnega časa vsak dan v tednu. Prijave bi pošiljali na razpise evropskega ranga, pa na tiste, razpisane v Sloveniji in na Madžarskem.

Če imamo torej 5-6 zaposlenih, katerim se pridružijo amaterji, torej igralci iz gledališke skupine Egy&Más in opravljajo delo, kot so ga do sedaj in na način, kot do sedaj, se glede gledališke skupine ne bi veliko spremenilo; spremenilo bi se le to, da imajo vaje v dvorani. Torej bi bila dvorana odprta. Gledaliških predstav ni vsak dan, naprej se ve, kdaj se kaj dogaja v njej. Tako bi npr. gledališka skupina Egy&Más svojo prvo predstavo v sezoni uprizorila do septembra. Sledili bi npr. upokojenci s svojo gledališko skupino, ki na oder postavijo predstavo do novembra. Tako bi gledališče oživili. Tudi učenci in dijaki bi dobili svoj prostor na odru – njihove vaje bi lahko potekale v učilnicah, teden ali dva pred premiero pa bi lahko vadili v dvorani. Glede na moje skromne izračune bi se to izšlo tako: Egy&Más v sezoni uprizori dve predstavi, ampak tudi ena bi bila dovolj, eno uprizorijo upokojenci, eno dijaki oz. lahko tudi 2-3 krajše predstave. To so 3-4 skupine, ki vadijo v dvorani, z vsako predstavo dvakrat nastopijo, in garantiram, da bo vsaka predstava razprodana. Vstopnice za 5 evrov je mogoče zlahka prodati tudi v Lendavi. Po izračunih v primeru razprodanih predstav je to pribl. 15 tisoč evrov prihodka. Stroški vseh predstav skupaj bi po moji oceni morali biti pokriti s 3000 evri, preostalih 12 tisoč evrov pa bi bil čisti dobiček, seveda v primeru, da plačo strokovnega vodje zagotovi država. Tudi če amaterji dobijo skromen honorar, npr. 50 evrov za nastop, še vedno ostane 10.000 evrov dobička. Ta dobiček je možno investirati v nove produkcije ali v tehnično opremo ipd., zato menim, da je izjemnega pomena domače udejstvovanje, torej delo lokalnih ljubiteljskih kulturnikov.

Pomembno je poudariti, da ima gledališka skupina Egy&Más številne dobre stike z drugimi amaterskimi gledališkimi skupinami na Madžarskem. In glede na to, da so »potujoče gledališče«, se udeležujejo številnih festivalov. Tam vidijo delo in produkcije drugih skupin in za veliko manj denarja bi lahko tudi po tej poti povabili dobre gledališke skupine nastopat v Lendavo, npr. za stroške prevoza in pogostitve. Vstopnice po 5 evrov za takšne predstave bi tudi zlahka prodali. Tudi če je dvorana le napol polna, dobiček glede na stroške takšnih predstav ni zanemarljiv, vsaj 1500 evrov. Tudi če so stroški gostujoče predstave 800 evrov, to še vedno pomeni 700 evrov dobička. V primeru, da povabimo profesionalno gledališče, in po mojem mnenju je potreba tudi po takšnih predstavah, se cene predstav gibljejo med 5000-15.000 evri. Lendavska dvorana slednjega enormnega zneska nikoli ne bo mogla plačati, saj ima le 444 sedežev. Ne glede na to, kako dobra je predstava in kako veliko je povpraševanje, tako visokih zneskov nismo zmožni plačati. Za tovrstne predstave je potrebno najti dodatne finančne vire, podporo s sponzorstvi, s strani občine – iskanje finančnih virov je v bistvu naloga direktorja. Umetniški vodja dela na programu, direktor pa išče vire in finančno vodi hišo, ima pomočnika, ki išče in prijavlja zavod na razpise. Torej je naloga direktorja, da »prinese« denar v hišo.

Če že govorimo o cenah, bi glede promocije dodal, da plakat ni vedno najboljša reklama, je pa najdražja. Tisk npr. 400 plakatov stane veliko in ni zagotovila, da jih ciljna publika vidi, 20 plakatov pa je premalo, da bi se karkoli promoviralo. To pomeni, da bi morala internetna stran gledališča, ki je v preteklosti dobro delovala, ponovno postati bolj funkcionalna. Odpirati se je treba mladim, uporabljati socialna omrežja, Facebook, Twitter idr., se obrniti na lokalne medije, kot so Pomurski madžarski radio, Népújság, Murski val ... Vse se da dogovoriti, le komunicirati moramo drug z drugim. Interes vseh je, da bi ta zgradba delovala in, spet poudarjam, ne pod nekakšnim združenim centrom.

Obstaja še nekaj, v čemer vidim ogromno možnosti. Obstaja veliko režiserjev tako v Sloveniji kot na Madžarskem, ki si želijo preizkusiti alternativne smeri v uprizoritveni dejavnosti, ampak nimajo pogojev za to. V teh primerih ni problem denar, večkrat so kritične prostorske stiske. Mi prostor imamo, ne vidim razloga, zakaj ga ne bi dali v najem v sklopu kakšnih projektov, a pod pogojem, da je premiera v lendavski dvorani, kjer so potekale vaje oz. delavnice ter da določen odstotek dobička od prodanih vstopnic ostane pri nas. Stroške dvorane je potrebno kriti. Torej, mi od teh skupin ne bi zahtevali niti centa, niti umetniška skupina ne bi dobila od nas niti centa, saj se take skupine lahko prijavljajo na evropske razpise idr., kar je njihova zadeva, naši pogoji bi bili, da se na dan premiere pokrijejo stroški dvorane in da dobimo odstotek od prodanih vstopnic. Taka projektna dela imajo tri zelo pozitivne lastnosti: ena je, da različni režiserji spoznajo Lendavo in lendavsko gledališče, druga, da bi tudi mi imeli priložnost spoznati nove režiserje in jih mogoče povabiti k režiji predstav domače gledališke skupine, tretja pa, da bi se s takšnimi akcijami vključili v krogotok gledališke umetnosti, saj režiserji potujejo, niso vsi vezani na eno gledališče. Zelo bi nam prišla prav prepoznavnost, ki se širi preko režiserjev.

Imate zelo izdelan program. Kaj bi po vašem mnenju lahko še dahnilo življenje lendavski gledališki in koncertni dvorani?

Glede na to, da je dvorana v Lendavi dejansko gledališka in koncertna dvorana, bi bilo prav, da se v njej prirejajo tudi koncerti. Ne mislim na izredno drage koncerte, zdaj se obračam k

slovenskemu predelu, saj v Sloveniji deluje veliko znanih zborov, orkestrov itd. Po mojem nimajo vsi dovolj priložnosti, da se predstavijo, niso tako popularni kot kakšne dalmatinske klape, ki jih vabijo že v vsako vas. Zaradi žene se gibljem tudi v slovenski kulturni sferi. Nekoč je imela Planika zelo močan oktet, na tistem področju Slovenije, kjer deluje, je oktet zelo priljubljen. Če povabimo v Lendavo recimo Slovenski oktet, ki ima renome in bi po moji oceni stal 1000-2000 evrov, bi se nam splačalo, saj bi dvorano lahko napolnili z gledalci, ki bi gotovo prišli celo iz Murske Sobotne. V Murski Soboti je zdaj prenovljena dvorana Park, ki funkcionira na podoben način kot lendavska, vendar nas bo kmalu preseгла – zakaj? Ker občina v dvorano vlaga, jo financira, tudi ministrstvo za kulturo jo podpira, tako kot je nekoč lendavsko dvorano. Tega žal nismo znali obdržati, ker se nismo dovolj borili za podporo, tam pa je po eni strani podporo lažje obdržati, saj v Murski Soboti živi slovensko govoreča skupnost. Tu pa smo multikulturna skupnost, ki lahko - po mnenju ministrstva - podporo za madžarske programe dobi tudi s strani Madžarske. S tem se delno strinjam, delno pa ne, zato ker je skrb za manjšine obveznost slovenske države. Nam bi si bilo treba za Gledališko in koncertno dvorano Lendava priboriti poseben status pri ministrstvu za kulturo, zaradi česar bi bili upravičeni do določenega stalnega fiksnega zneska podpore za gledališče v Lendavi. Res, da živimo v težkih časih, vendar imamo zdaj priložnost, saj imamo v parlamentu poslance g. Laja, g. Göncza pa tudi g. Horvátha – ti trije politiki bi se morali sestati, saj grem jaz zamen v Ljubljano, a nimam poznanstev, vpliva, moči, da bi lahko kaj dosegel. Sestali naj bi se, se dogovorili in družno trkali na vrata pristojnih, po potrebi pa še udarili po mizi. Župan ne bi smel razmišljati o združitvi zavodov in o zmanjšanju še tistega malo, kar imamo.

Menim, da bi morala država, če imamo gledališki in koncertni zavod – kar bi po mojem mnenju bilo potrebno poimenovati kar gledališče - to vsekakor podpirati. Če pojma »gledališče« ni v nazivu zavoda, do sedaj je bil to Zavod za kulturo in promocijo Lendava, država za takšen zavod nima velikega interesa. SNG dobiva veliko podporo, ker je že v imenu povedano, da gre za narodno gledališče. Če v nazivu ni videti, da je govora o - za regijo ali celo državo - veliki vrednoti, ni v redu. To, da odpremo v Lendavi kulturni center, nima z državnega vidika posebnega pomena, saj se bo v tem kulturnem centru dogajalo veliko zadev, zelo raznolikih dejavnosti, torej gre za splošne kulturne programe. Posledice tega so lahko, da ne bo dovolj denarne podpore prav za gledališko udejstvovanje, za gledališke produkcije, saj iz imena zavoda ni videti, da gre za gledališče, in v statutu ni posebej poudarjena gledališka dejavnost. Gledališka dejavnost bo del nečesa, torej to ni profesionalno niti polprofesionalno gledališče. Veliko dosedanjih sogovornikov mi je na to odgovorilo, da v Lendavi profesionalno gledališče ne bi moglo obstajati. Pa lahko, saj živimo na tromeji – tri države so nam na doseg roke. Če pri nas ne bi šlo, potem ne vem, kje bi! Za določene projekte bi finančne vire lahko dobili s strani Madžarske, s strani Slovenije in tudi s strani Hrvaške, če bi šlo za čezmejni projekt.

Tudi Perpetuum Jazzile, če se vrnem h koncertom, bi lahko prišel v Lendavo. Enkrat so bili, dvorana je bila razprodana. Finančni načrt bi bilo treba vedno zastaviti tako, da ostanemo pri prihodkih na ničli ali pa nekaj profitiramo. Cene vstopnic za prireditve je treba ustrezno izračunati, da ne pride do primanjkljaja. Če imamo z občino skupno strategijo in se na občinski ravni ve za letni program prireditev, npr. kaj se bo dogajalo 5. marca, 15. marca ali 20. avgusta, se lahko le-ta promovira na katerem koli turističnem sejmu, na lendavskem gradu in v razglednem stolpu. Če imamo program na letni ravni, torej vemo, kaj se bo dogajalo v

gledališki zgradbi, se lahko celotna zadeva mnogo bolje promovira. V obzir moramo vzeti, da so tudi v sosednjem Lentiju na Madžarskem obnovili lepo gledališko dvorano, ki ima kvaliteten letni program. Je veliko bolj skromen, kot so kulturni dogodki, ki se zgodijo v Lendavi, vendar se skoraj na dan natančno ve, kdaj kaj pričakovati. Takega načrtovanja pri nas žal ni. Zakaj ga ni? Ker se ne pogovarjamo med seboj.

Naslednja zadeva: ni potrebno čisto vsake prireditve uresničiti v tej dvorani. Menim, da je treba zagotoviti ustrezno raven kvalitete prireditve, oz. najprej dvigniti raven posameznih prireditev. Ni treba vsakomur ugoditi in dati prostorov na razpolago, razen če plača najemnico. Če se izstavi račun, razumem, vendar ne razumem, zakaj se dvorana oddaja organizacijam, ki ne prispevajo ničesar in njihovi programi niti niso obiskani, kot bi si želeli, torej ni interesa s strani obiskovalcev. Jaz vseh prireditev ne bi kar tako pustil na veliki oder. Da kdo nastopi na tem odru, mora biti pogoj, da gre za kakšno osrednjo prireditev oz. prireditev na določenem nivoju.

Dodal bi še misel o projektu javnih del. Moti me to, da obstaja možnost dela preko javnih del tudi v gledališki dvorani, obseg le-teh določi občina, določi seveda tudi število delovnih mest, nato pa postavi na ta delovna mesta v gledališki dvorani osebe, ki se sploh ne spoznajo na gledališče. Naj delajo prek javnih del osebe, ki jih gledališče zanima, naj ne bodo to le delavci, ki pometajo hodnike, ampak osebe, ki lahko resnično kaj pripomorejo; se na primer spoznajo na tehniko, tehnično opremo. Karikiram, ampak o tem je treba govoriti. Ne razumem niti tega, da do sedaj občina ni imela denarja za gledališče, sedaj, ko pa prihaja do sprememb, združevanja dveh zavodov, pa občina naenkrat kar vse podpira. Zakaj do sedaj ni šlo? Ni mi jasno. Če bo v prihodnosti lahko občina podpirala najrazličnejše zadeve v kulturnem centru, ne razumem, zakaj do sedaj istih zadev ni podpirala? Zakaj je treba to, kar je do sedaj nastalo, čisto uničiti? Sama zgradba gledališča ni v dobrem stanju, stroški sanacije bodo veliki. Sanacija pa je nujna.

Še nekaj je. Ljudje, ki se ne gibljejo v kulturni sferi, ne zahajajo pogosto v gledališče, ne poznajo potreb gledališča. Za to, da lahko na oder postaviš gledališko predstavo, je potrebna scena. Da se lahko postavi scena, potrebuješ tudi prostore, kjer lahko kasneje scenografijo skladiščiš. Trenutno v objektu ni takega prostora. Če so moje informacije glede načrtov kulturnega centra točne, naj bi v stari blagovnici bil na razpolago prostor, kjer bi potekale komorne studijske predstave. Za skladišče ne bi bila dovolj ena dvorana, menim, da bi celotni kletni prostor moral biti skladišče. Scena in kostumi, ki so se v desetih letih obstoja gledališke skupine Egy&Más nabrali, se skladiščijo na številnih lokacijah po mestu. Za kaj takega so potrebni normalni, suhi, razkuženi prostori. V gledališču žal takih prostorov ni, na srečo pa bi le nekaj korakov stran lahko uredili skladišče. To je edina stvar, ki je zame pri celotni spremembi sprejemljiva, pa še za to ni gotovo, da se bo uresničila.

Od kod bi lahko zagotovili denar za delovna mesta, ki ste jih omenili?

Če bi gledališče bilo gledališče, kar naj bi se zapisalo tudi v naziv novega zavoda, bi bil zavod tudi državno podprt. Denar za plače osebja, ki upravlja z gledališčem, bi prihajal s strani države. Četudi država ne bi zaposlovala vseh 6 ljudi, bi lahko vsaj 3, ostale pa občina ali pa soustanovitelji. V tem primeru to pomeni Madžarsko samoupravno narodno skupnost. Po združitvi zavodov naj bi občina zaposlovala 4 osebe – dva tehnika, osebo, ki opravlja prijave na razpise, in vodjo. Še vedno ne vemo, kako bo z delavcem-blagajnikom.

Na kakšne programe ste mislili, ko ste govorili o življenju v tej zgradbi, da bi se tedensko tu odvijale 3-4 stvari?

Kot sem omenil, je treba poleg gledališkega programa načrtovati še koncerte, otroške predstave, ki jih tudi že imamo v Lendavi (npr. gledališče Ku-Kuc). Sam bi vztrajal, naj bo otroški program tudi v madžarskem jeziku, kot potekajo npr. pravljíčne ure v knjižnici Lendava – slovenski oz. madžarski programi se izmenjujejo. Lutkovne predstave – v slovenščini deluje domača skupina Pupilla, za madžarske lutkovne predstave pa bi bilo treba povabiti goste z Madžarske. Programi za otroke naj bodo ob sobotah in nedeljah dopoldne. Ne nujno vsak teden, bi pa kaj takega enkrat do dvakrat mesečno lahko bilo. Več koncertov, tudi nastopov lokalnih pevskih zborov. Plesne predstave. Hkrati je potrebno pozornost nameniti raznolikosti programov, da se mesto ne naveliča vsebin. Moramo se zavedati, da lendavska občina ni velika, sem pa hodi tudi občinstvo tudi z Madžarske. Interes je treba obdržati, da ostane gledališče zanimivo. Potruditi se je treba za raznolikost tako v slovenskem kot v madžarskem gledališkem programu.

Kaj pa slovenska gledališka dejavnost?

Pri slovenski gledališki dejavnosti so aktivni upokojnici. Poudariti moram, da je bila ob nastanku madžarskega DiáXinpada na Dvojezični srednji šoli Lendava ustanovljena tudi slovenska dijaška gledališka skupina - kot nekakšna protiutež. Predstava slednjih ni bila tako uspešna, kot so si zamislili in potem je skupina prenehala delovati. Veliko denarja je bilo porabljenega za sceno, kar pa se ni izplačalo. Pri finančnih vlaganjih je vedno potrebno paziti.

Kaj menite o dvojezičnem gledališkem ansamblu?

Zdi se mi, da je to težko izvedljivo. Z nekaterimi, ki so sedaj v gledališki skupini, ki deluje v madžarskem jeziku, bi lahko delali tudi v slovenščini, se pa je - jezikovno gledano - težko »prestaviti«. Slovenski knjižni jezik ima veliko specifik in tu v okolici Lendave mislimo, da vemo pravilno slovensko, dejansko pa se vpliv madžarskega jezika na izgovarjavo sliši. Mogoče bi bilo vredno poizkusiti. Pa še nekaj – če bi odslej vse predstave delali isti neprofesionalni igralci, bi se jih gledalci bržda hitro naveličali, dejstvo je tudi, da čez nekaj časa igralec več ne (z)more nuditi novega, saj ima vsak meje svojih sposobnosti, mislim na mimiko, gibanje, držo, pa tudi pregorelost bi lahko sledila. Človek, ki hodi v službo, se pripravlja na predstave v maternem jeziku, zdaj pa naj se loti še predstav v slovenskem jeziku - in vse to na amaterskem nivoju, torej v svojem prostem času ob službi ali študiju - pregori. Iz lastnih izkušenj vem, da ljudje, ki se na tak način ukvarjajo z gledališčem, v več kot dveh predstavah ne morejo sodelovati.

Menite, da bi v Lendavi lahko redno zaposlili gledališkega igralca ali več igralcev?

Trenutno ne, ker je najprej potrebno zagotoviti pogoje za takšno delovno mesto ali več delovnih mest. Drugič, nihče se v preteklih letih ni odločil za ta poklic, da bi se zanj pravno-formalno izšolal. Profesionalizma na tem nivoju se je treba lotiti postopoma. V mladih, ki se trenutno ukvarjajo z gledališko dejavnostjo in so stari nad dvajset let, ne vidim potenciala, da bi se lahko s tem delom preživljali. Ne pravim, da je nemogoče, vendar se v naslednjih 4-5 letih še ne bo ustvaril tak kapital, da bi se to lahko uresničilo. Recimo, da imamo enega profesionalca med sabo, vsi delamo na odru, vsi se trudimo in znojimo – on je izšolan, od tega dela živi in on dela samo to in je za to delo plačan. Jaz kot amater pa poleg tega hodim v službo drugam. Kako bo

to vplivalo na vzdušje v skupini? Čez več let se lahko ustvari nova vrednota, ko otroci uvidijo, da se kot igralci lahko zaposlijo tudi v domačem kraju in se odločijo to študirati. Če se v bližnji prihodnosti zgodi, da je en del skupine profesionaliziran, drugi pa ne, vidim le težave.

PRILOGA B: Intervju z Miho Štampahom, vodjo gledališke skupine Egy&Más Vándorszínház

Intervju z Miho Štampahom, vodjo gledališke skupine Egy&Más Vándorszínház dne 31. marca 2016.

Sam se že 10 let ukvarjaš z gledališčem, si amaterski igralec, ki je sodeloval s številnimi režiserji, tudi sam režiraš in si močno vpet v kulturno-umetniško življenje v Lendavi. Izhajajoč iz tega - kako ocenjuješ trenutno stanje gledališke dejavnosti v Lendavi?

Gledališče igra pomembno vlogo v življenju madžarske skupnosti, saj je to kulturna dejavnost, ki »premakne« veliko ljudi. To dokazuje dobro obiskano gledališki abonma in deset let obstajajoča gledališka skupina Egy&Más Vándorszínház. Kar se tiče madžarskega jezika in kulture, njunega obstoja in razvoja, ima gledališče vsekakor pozitivne učinke. Poudariti je potrebno, da je ta vrsta umetnosti dostopna in zanimiva za vse starostne skupine, saj so v gledališkem abonmaju predstave tako za mlajšo publiko kot za starejšo oz. tako za zahtevnejšo publiko kot za tiste, ki si želijo lahkotnejših vsebin.

Kar zadeva gledališko skupino Egy&Más menim, da je v tej obliki in načinu delovanja dosegla svoj vrhunec. Drži, da smo vedno lahko še boljši tudi na tej ravni, vendar je to, kar smo doslej pokazali, največ, kar lahko lendavska skupina v teh okvirih doseže. Smo del gledališkega abonmaja po več mestih Zalske in Železne županije na Madžarskem. Trenutno ta dejavnost ustvarja izgubo, saj organizatorji, ki nas vabijo k sebi, izplačajo le del stroškov prevoza, s čimer pa ne pokrijemo niti vseh izdatkov, kaj šele, da bi pokrili honorar za tehničnega delavca. Zanimivo pri naši skupini je še, da ima jedro ljudi, tj. stalnih članov, okoli katerih se venomer izmenjujejo novi člani skupine, kar velikokrat predstavlja tudi izziv. Prav zaradi tega skupina vedno obdrži nivo in ostaja sveža, po drugi strani pa bi lahko bili tisti člani, ki so od začetkov v skupini, med katere sodim tudi sam, postavljeni pred resnejše, večje izzive, seveda v kolikor si tudi mi, stalni člani, to želimo. Sedaj si že poskušamo utirati svojo pot, tako da - kot je pred leti storil Attila Mess - sami prevzemamo dijaške gledališke skupine, s to razliko, da mi o gledališki izobrazbi nimamo pisnega dokumenta. S tem so naše želje po režiranju na nek način potešene, vendar tega še zdaleč ne gre primerjati s profesionalnim delom režiserja, saj je v šoli največji poudarek na vzgoji, na tem, kako se otroci kot posamezniki razvijajo skozi predstavo, ne pa na usposabljanju igralcev. Ansambel se poskuša obdržati, kar mu omogoča Zavod za kulturo madžarske narodnosti Lendava, ki je v bistvu pokrovitelj in bo po mojih informacijah v naslednjih dveh letih zagotovo še naprej podpiral gledališko dejavnost. Menim, da bi bilo potrebno več sodelovanja in enotnosti, če si skupnost želi dolgoročno obdržati ta ansambel in če ima interes za prekmursko madžarsko gledališče oz. gledališko skupino. Kajti energija in zavzetost igralcev sta nekako pri koncu, saj mora vsak od nas preživeti, si zagotoviti eksistenco.

Misliš, da bi Lendava lahko imela gledališče?

Lendava že ima gledališče.

Kaj pa delujoče gledališče s svojim igralskim ansamblom?

To ni odvisno od nas. Ni odvisno od nas, ker imamo na točki, kjer smo sedaj, zvezane roke, saj delujemo pod okriljem Zavoda za kulturo madžarske narodnosti. Nismo se sposobni

samostojno prijavljati na razpise, ne moremo se sami vzdrževati, ker nobeden od nas nima takega ozadja ali podpornika, da bi lahko zagotovil samostojno delovanje gledališke skupine.

Kako ocenjuješ preteklih 10 let?

Vidim stalen razvoj, ki ima en razvojni lok ... pred desetimi leti so nas vrgli v globoko vodo – na veliki oder, pred polno gledališko dvorano. Bili smo v zelo hvaležni situaciji, saj smo predstavili komedijo, črni humor, kar je bilo občinstvu, ki takrat še ni bilo vajeno gledališča, všečno, nam pa je takratna situacija dala zalet in samozavest, ki sta vsekakor pripomogla k letom, ki so sledila. Tu mislim na tiste igralce, na katere je to pozitivno vplivalo – s pozitivnim vplivom pa mislim na to, da jim prepoznavnost ni stopila v glavo in da situacija nikogar ni frustrirala ali bila za koga preobremenjujoča. Za prvih deset let lahko povem, da vidim lok, saj sem tu od začetka. Ansambel je bil postopoma vedno bolj obremenjen z vidika zahtevnosti dramskega in samega gledališkega dela, vendar je vse teklo postopno, počasi, premišljeno, zato pa skupina deluje še danes. Skupina je bila deležna vzponov in padcev, včasih je vladalo slabo vzdušje, razočarani smo bili nad kakšno predstavo, ki pri občinstvu ni vžgala. Pa vendar ne verjamem, da lahko govorimo o slabem članu skupine ali slabi predstavi – temelj vsega je pristop k delu. Začeni s pravilnim pristopom se da vse zdržati ali razumeti, podobno kot pri profesionalcih. Seveda je včasih težko ravno to, saj nam situacijo otežuje dejstvo, da za svoje delo ne dobivamo plačila. Ta pristop do skupine in dela se je ohranil do današnjih dni in zato menim, da je skupina zanesljiva in v 99 % ustreže pričakovanjem. Ansamblu ni v navadi, da bi odpovedal predstavo ali da člani ne bi znali rešiti kakšnega problema. Doslej smo dobro rešili vsako situacijo. Sam čutim, niti ne vem, kako naj povem ... da smo zaključili neko obdobje, oz. ne zaključili, ampak da je to začetek konca. Veliko večji izziv za nas bi bil, če bi lahko to dejavnost vsak dan gojili – kot svojo redno zaposlitev. Vem, da je to nerealno, saj ima Lendava le 3500 prebivalcev, vendar če bi v Lendavi delovalo gledališče, bi lahko ljudje, ki bi vsak dan delali po osem ur, sprejeli tudi (strokovno op. p.) vodenje gledaliških skupin po različnih šolah; od šol odvisno, če v madžarskem ali slovenskem jeziku, saj smo v preteklosti imeli tudi take primere (režija slovenske predstave, op. p.). Nadalje bi lahko zaposleni v gledališču sodelovali tudi v čezmejnih projektih, produkcijah – v mislih imam igralske ansamble iz Pápe, Pečuha, Zalaegerszega, Sombotela -, s čimer bi krepili odnose med zamejskimi in na Madžarskem živečimi Madžari. Poleg tega bi lahko sestavljali različne kvalitetne kulturne programe, prireditve, glavna dejavnost gledališča pa bi vsekakor bila postavitev vsaj ene gledališke predstave v sezoni.

Govoriš o delovnih mestih igralcev, ki bi za svoje delo dobili plačilo. Poleg igranja v predstavah bi opravljali še druga dela, ki si jih naštel. Bi po tvojem mnenju to lahko bila ena možnih poti nadaljnega razvoja gledališke dejavnosti v Lendavi?

Dve stvari vidim: na tem nivoju, kjer smo sedaj, ne moremo več dolgo obstajati. Navdušenje in motivacija ter volja ljudi bodo čez čas minili, če naše delo ne bo materialno podprto. Tako da vidim dve možnosti: ena je, da dvignemo gledališko dejavnost na višji nivo z enotnostjo in sodelovanjem skupnosti, ki naj zagotovi določenemu številu ljudi delovno mesto v gledališču, kjer bi se ukvarjali z dejavnostmi, naštetimi prej. Podrobnosti bi določil umetniški vodja, ki bi moral biti izobražen strokovnjak, kajti tu so pomembne predvsem izkušnje. To bi bilo umetniško združenje, ki bi zajemalo širok nabor uprizoritvene dejavnosti, tudi lutkovno

skupino, ki ima v Lendavi več kot 10-letno preteklost. Tako bi se izoblikoval kulturni center, s čimer bi dali življenje sijajni Makovčevi dvorani. Pri organizaciji vsakršne kulturno-umetniške prireditve bi prioriteto pri izbiri organizatorja imelo to združenje, s čimer bi odgovarjalo tudi za kvaliteto. Mnenja o programih so vedno subjektivna, vendar pa bi morala biti kvaliteta – začevši z govorom, gibom in ostalim, kar naredi igralca – brežhibna. Seveda ne od začetka, tudi to je del procesa. Druga možnost, ki jo vidim, pa je, da se gledališki skupini, kot obstaja zdaj, dá prosto pot, pri čemer ne vemo točno, kaj bi se v tem primeru razvilo. V redu, gledališka dejavnost bo vedno deležna določenega finančnega deleža, vendar ne vem, kako bi delovala v primeru, da skupino zapustijo 3 ali 4 osebe in ne bi bilo dotoka mladih, ki bi bili voljni prevzeti delo v skupini. Lahko se zgodi, da kdo reče, da denimo v tej sezoni nima časa za gledališče, ne more nameniti ali žrtvovati časa za igro in ne predstavljam si, kako bi se potem to lahko končalo. Zavedam se, da omenjeni obeti niso spodbudni in ni v redu, da kot vodja skupine ne vem, kako se bo nadaljevala naša gledališka dejavnost, če bi moral odstopiti s položaja vodje, vendar je realno stanje takšno.

Pred kakšno situacijo se po tvojih ocenah trenutno nahaja gledališka skupina glede na zdajšnje stanje?

Ničesar ne moremo zahtevati. Lahko pa prosimo, to je velika razlika. Če je kdo plačan za svoje delo, se lahko od njega zahteva, saj je za nekaj odgovoren. Ampak če tega ni, lahko samo prosiš in upaš, da se vsi držimo dogovorov in da vsak opravi svoj del naloge. V dobro delujočih amaterskih skupinah to običajno deluje. Skupnost do amaterjev nima velikih pričakovanj. Mi pa pod že dosežen nivo ne moremo in ne smemo zdrsniti; to je značilno za skupino Egy&Más. Moramo obdržati kvaliteto. Če pa želimo, da se pri kom kaj izboljša, na primer govor, potrebujemo učitelja za govor, ki bi ga bilo potrebno plačati. To je mogoče rešljivo, ker bi Zavod za kulturo madžarske narodnosti takšne manjše »akcije« še podprl. Ampak pričakovati, da bi igralci tedensko dvakrat ali trikrat prišli na vaje in v imenu še bolj kvalitetnih predstav temu namenili svoj prosti čas, je v 21. stoletju nerealno. Sploh zato, ker si po drugi strani s to dejavnostjo ne prislužiš niti za potne stroške (z nastopom, op. p.).

Rekel si, da je ta dejavnost obsojena na izgubo, kar se denarja tiče, da po navadi kraji, kamor greste nastopat, odkupijo predstavo po ceni, ki ne zadošča niti za kritje vseh potnih stroškov. Kako bi ti to spremenil? Bi sprememba pravnega statusa skupine kaj spremenila?

Dokler so odnosi med ZKMN in gledališko skupino Egy&Más takšni, kot so, se mi zdi odveč ustanavljati kaj vmesnega, razen če si zadamo kot cilj prijavo na kak konkreten razpis, ki predpostavlja samostojno združenje ali ansambel, kar bi bilo strogo vnaprej premišljeno in načrtano. Kar se financ tiče ... v okoliških mestih ni tolikšnega občinstva, da bi npr. kulturni dom ali gledališka dvorana ustvarjala prihodek, zato niti nam ne bi uspelo. Tako visokih cen za predstave/nastope takšne dvorane pač ne izplačujejo.

Ob predpostavki možnih stalnih delovnih mest, o katerih sva prej govorila, misliš, da ima lendavska skupina jedro, ki bi sprejelo delo na poklicni ravni?

Tu lahko govorim le v svojem imenu. Znotraj skupine ne sanjarimo o tem, se ne pogovarjamo o teh zadevah, oz. jih ne obešamo na veliki zvon. Jaz bi takšno delo sprejel. Med člani skupine

pa bi delo nekateri sprejeli in nekateri verjetno ne ... poznam sposobnosti ljudi, ki so v skupini, poznajo jih tudi režiserji, s katerimi smo sodelovali. Eni verjamejo v to, drugi ne, ampak ljudi tega še nikoli nihče ni vprašal, sami pa niso rekli ničesar v tej smeri. Jaz si ne bi upal 100 % trditi, da imamo 5-6 ljudi, ki bi lahko takšno ponudbo sprejeli. Zase pravim, da bi, vendar tudi tu drži pregovor, da ena lastovka še ne prinese pomladi ... Spodbujam mlade, da se vpišejo na akademijo – tiste, ki zaključujejo srednjo šolo. V primeru, da se vrnejo, bi z znanjem lahko pripomogli k stvari, o kateri govoriva.

Govoril si o delu, ki zaobjema veliko več kot vaje in nastope v produkciji. Ali meniš, da bi prihajalo do konfliktov med sodelujočimi, če bi pri produkciji poleg zaposlenih sodelovali še amaterji?

Mislím, da bi od trenutka, ko je kdo v skupini plačan za vaje, nastope ipd., moral biti plačan vsak. Vsak se ne želi ukvarjati npr. z organizacijo dogodkov. Ti, ki bi sodelovali izključno v gledaliških produkcijah, bi se vključili v izobraževanje – tukaj mislim na govor, gib ... Stroške izobraževanja si ne bi krili sami, igralci za izobraževanje niti ne bi bili plačani, za produkcijo pa bi dobili honorar.

Kot neke vrste plačilo za nastop.

Tako je.

S čim vse se člani skupine še ukvarjajo?

Plešejo, vodijo različne kulturne prireditve, režirajo, sestavljajo in izvajajo kulturne programe, režirajo gledališke predstave, recitirajo, organizirajo gledališke taboré, tudi gledališke delavnice na prošnjo šol, vodijo gledališke krožke. V resnici že zdaj delamo to, kar bi lahko delali znotraj nekaj rednih, plačanih delovnih mest, vendar bi potem lahko delali še več in še bolj kvalitetno. Vsi, ki sodelujejo tu, aktivno sodelujejo tudi pri gradnji skupnosti in njenih vrednot.

PRILOGA C: Intervju z Lili Kocon Kepe, direktorico Zavoda za kulturo madžarske narodnosti Lendava

Intervju z Lili Kocon Kepe, direktorico ZKMN Lendava dne 15. marca 2016.

Vi ste bili del začetka gledališke dejavnosti pri nas. Kako se je ta zgodba začela in kako ocenjujete preteklih 10 let?

Odkar obstaja Zavod za kulturo madžarske narodnosti (v nadaljevanju Zavod ali ZKMN, op. p.), organiziramo poletne taborne, ki se odvijajo v madžarskem jeziku. Izhodiščna točka se na nek način nahaja v teh taborih. Srečno naključje, ki je spremljalo omenjene taborne, je bilo, da so bili vodje skupine sodelujočih mladih vedno strokovnjaki, gledališčniki, igralci iz Vojvodine. Dva igralca (Attila Mess in Tibor Szloboda) sta ves čas sedemdnevnega tabora vnašala v program dramsko-pedagoške vsebine in osebno verjamem, da so bile te vsebine osnova, temeljni kamen majhne gledališke skupine, ki je nastala pri nas jeseni leta 2005. Na eni strani se je oblikovala močna majhna skupnost, skupina, ki je iz tega (poletnih taborov, op. p.) spoznala načine delovanja (dramskih osnov, op. p.). V kraju Lakitelek, kjer smo poletni tabor organizirali - ne vem natančno, katerega leta - se je na zadnji večer porodilo vprašanje, kaj bi bilo v primeru, če se te vsebine ne bi odvijali le teden dni, ampak bi mogoče eden od strokovnjakov, denimo Attila Mess, prišel k nam in bival v Lendavi mesec dni ter ustanovil gledališko skupino. Tako se je zgodilo – to zgodbo pripovedujem jaz, tudi on, tudi vi veste za to. Tako se je rodila gledališka dejavnost, ki ima v Prekmurju že res bogato zgodovino/preteklost, tj. ustanovitev vaše gledališke skupine. Ko se rodi v skupnosti nova dejavnost, se lahko razvija po krivulji navzgor ali pa čez nekaj časa ponikne. Na srečo se je gledališka dejavnost začela naglo vzpenjati. Navsezadnje so bile okoliščine temu zelo naklonjene: za celotno zadevo je stal, danes lahko trdim, strokovni zavod, ki je lahko logistično podprl dejavnost, nadalje je skupina imela tako jedro, ki je bilo motivirano – mislim na dijake, ki so se lahko naslanjali na izkušnje, pridobljene v preteklih 4-5-6 letih, v času delovanja tabora. Imeli smo pa tudi navdušenega in zagnanega strokovnjaka, ki je videl perspektivo, imel dovolj fantazije in je menil, da iz skupine lahko vzgoji in oblikuje »dodano vrednost«. Hvala bogu so se te niti odlično prepletle. Ne bi rada naštevala, vendar se je gledališka dejavnost razvijala zelo hitro. Ne le dejavnost, tudi sodelujoči v njej, torej dijaki, ki so zelo vzljubili oder in bili motivirani, so si močno želeli tega, kar so delali. Prav tako je strokovni vodja, režiser in igralec Attila Mess, videl tako dobro perspektivo v tej skupini, da ni bil navzoč le tisti prvi mesec, ko je delal z njimi, temveč je tudi v času svoje odsotnosti poskušal narediti vse, da skupina ostane živa - in še več, da se tudi v času njegove odsotnosti skupina razvija. Ti dve stvari sta se vzajemno krepili in tako je bila vsako leto postavljena na oder nova gledališka predstava. Vmes smo režiserju poskušali urediti stalno delovno mesto v Lendavi, bil je pri nas tudi več časa kot mesec dni. V tem obdobju je dal odpoved pri Ljudskem gledališču Subotica, se preselil v Prekmurje in je z vso zagnanostjo poskušal delovati tukaj. Tako se je v tem času ponudila priložnost, da se ni ukvarjal le z DiáXínpadom/Dijaškim odrom, ampak je z vso resnostjo delal tudi z mlajšo generacijo, podmladkom, ki bi v prihodnosti lahko prevzel mesto v tej dejavnosti. Nudil je strokovno pomoč pri vseh otroških gledaliških skupinah, ki so že delovale na šolah, tu mislim predvsem na DOŠ I Lendava, v obzir so prišle tudi gledališke skupine s slovenskimi predstavami, v osnovni šoli v Prosenjakovcih je ustanovil gledališko skupino, katere učinke je

videti vse do današnjih dni. Na nekaterih mladih, ki danes občasno sodelujejo, nastopajo na osrednjih lokalnih prireditvah, se jasno vidi, da se je v preteklosti nekdo dlje časa in intenzivno ukvarjal z njimi. Vidi se v pojavnosti na odru, sliši se v tehniki in načinu govora, odrskemu gibanju. Ta mladina, ki je bila v preteklosti motor prosenjakovske otroške gledališke skupine, dokazuje, kakšne pozitivne učinke ima lahko intenzivno strokovno gledališko-pedagoško delo.

DiáXínpad je živel svoje življenje, tudi sama več. Zelo pomembno je, da se je skupina strokovno razvijala, da se je udeležila številnih festivalov in srečanj, na katerih se ni le predstavila, ampak so si jo ogledale različne strokovne komisije, da je bila skupina deležna resne strokovne kritike. Tako kot v ostalih, močno povezanih skupinah, so tudi v tej skupini sedaj pred točko, ki napoveduje prelom. Navsezadnje v tem primeru ni govora le o eni ali dveh osebah, temveč o skupini, ki je, odvisno od predstave, štela 8-20 članov. Med njimi so bili res občasno konflikti, pa dobri, včasih slabši, včasih mešani človeški odnosi. Ponavadi tisti, ki se manj znajdejo v življenju skupnosti ali jih tiščijo osebni problemi, oz. ne vzdržijo biti del takega procesa, izstopijo ali jih skupina izloči – tudi take situacije so bile. Vendar poudarjam, da je razvoj ves čas peljal skupino navzgor - kljub spremembam v sestavi. Ponavadi ob veliki meri strokovnosti te zadeve tako delujejo, tako pot je ubrala tudi dijaška gledališka skupina.

Gledališka dejavnost je bila deležna zelo visokih priznanj in nagrad – tako DiáXínpad kot skupina Carpe Diem (otroška gledališka skupina DOŠ I Lendava, režiser Attila Mess, mentorici: Gizella Koter in Renata Toth, op. p.). Carpe Diem je primer, na katerega je postala pozorna ne le ožja, ampak širša regija: najvišje uvrstitve so dosegali tako na Madžarskem kot v Sloveniji in ni za lase privlečeno, če rečemo, da so zastopali Evropo, saj so na svetovnem srečanju otroških gledaliških skupin v Indiji zastopali območje Srednje Evrope, torej ne le dve državi, Slovenijo in Madžarsko, ampak v bistvu vso Evropo. To je izredno velik uspeh tudi zaradi drugih organizacijskih zadev, kot so prevoz, nastanitve, ogledi znamenitosti Indije ipd. – to je bil velik podvig in izkušnja za vse življenje tako za učence, vodje in spremljevalce skupine kot za režiserja. Upam si trditi, da je ta izkušnja veliko otrokom tudi v kasnejših, srednješolskih letih močno priljubila gledališče. Nekaj se jih je odločilo nadaljevati delo pri DiáXínpadu oz. kasneje pri gledališki skupini Egy&Más. Gledališka skupina DiáXínpad se je preobrazila, dobila s preimenovanjem novo dimenzijo, saj so se vanjo vključili tudi odrasli, študentje, jedro skupine pa se je začelo udeleževati občasnih krajših izobraževanj. Tako je gledališka dejavnost dobila novo, drugačno kvaliteto, ki je značilna za vse sodelujoče: tiste, ki so od začetkov v skupini, in tiste, ki so se ji kasneje pridružili.

Menim, da je skupini dobro délo, da je delal z njo še en režiser, Tibor Szloboda. Oba režiserja – Mess in Szloboda - sta iz Vojvodine in predstavljata vojvodinski igralski gledališki svet – sta istih let in sta oba zaključila izobraževanje na isti akademiji. Svoje delo pa opravlja vsak na svoj način, zatekata se vsak k drugačnim prijemom in vidita svet drugače. To le bogati skupino. Sama menim, da bi mogoče s sodelovanjem kakšnega režiserja, ki ne bi bil iz Vojvodine, ansambel postal še bogatejši. Vpliv režiserja oz. vodje na gledališko skupino vidim na primerih gledališkega tabora Botcsinálta Brighella – te gledališke delavnice vodi vsako leto drug strokovnjak, ki s svojim znanjem, pristopom in načinom dela ne glede na to, da je vedno govora o igrilstvu, gledališču, iz skupine »potegne« zmerom kaj novega, drugačnega. Skupina vsrkava od različnih strokovnjakov različna znanja in s tem pridobiva na izkušnjah in kvaliteti, kar zadeva govor, gibanje, pojavnost, strokovno znanje in še bi lahko naštevala. A naj se vrnem k

skupini Egy&Más. Kot sem že povedala, je to že druga dimenzija gledališkega udejstvovanja, to več ni DiáXínpad, dijaška skupina. Skupina Egy&Más je veliko bolj podobna stalnemu igralskemu ansamblu, ki več ne kaže amaterskega profila, temveč ima značilnosti, ki nakazujejo na stalni profesionalni ansambel. V tem trenutku pa skupina nima vseh pogojev, kot jih ima profesionalna skupina. Vseeno pa vsak po svojih močeh potiska voz v isto smer – tako skupina kot režiserji, s katerimi skupina že dlje časa sodeluje, enako tudi Zavod. Metode in načini dela so zelo podobni tistim v profesionalnem gledališču.

Bi danes storili kaj drugače, kot se je v preteklosti odvijalo?

V preteklih 10 letih bi Zavod lahko storil več na področju izobraževanja teh mladih. V zadnjih nekaj letih se je to na nek način uresničilo, saj je preko 2-3 mladih gledališčnikov in s pomočjo KUD Lavina ter v sodelovanju z ZKMN prišlo do realizacije gledaliških delavnic, neke vrste nadomestka za strokovno izobraževanje, ki ga mi kot Zavod v preteklih letih nismo organizirali. Mislim, da je to odlična priložnost, da v 6 dneh, kolikor trajajo delavnice, dobi vsak udeleženec priložnost preizkusiti se na odru, tako član ansambla kot predstavniki podmladka oz. tudi tisti, ki se sicer ne udelejujejo na gledališkem področju. Zadnja omenjena prednost je hkrati tudi pomanjkljivost, kajti tistim, ki se že 10. leto ukvarjajo z gledališko dejavnostjo, ne nudi nadgradnje znanja. Vzgoja in ukvarjanje s podmladkom je bilo nekaj časa stalno, v zadnjih letih pa se zdi, kot da bi se to ustavilo. Ne prihaja toliko novih ljudi, večjemu če kdo iz različnih razlogov izstopi iz skupine, potem išče skupina nove člane. Najverjetneje se je delo s podmladkom ustavilo zato, ker - kot sem že omenila - deluje skupina kot profesionalni ansambel, ne glede na to, da ne obstaja kot institucija. Skupina deluje še vedno pod okriljem ZKMN.

V času oblikovanja gledališke skupine se je zgodil še en pomemben dejavnik, ki ima zvezo z gledališko dejavnostjo – to je dokončanje Gledališke in koncertne dvorane Lendava. V tistem letu so se odprla vrata »pravega« gledališča in objekt je na nek način dal dom dejavnosti, katere mesto je v gledališču. Če se ti dejavniki takrat ne bi tako lepo pokrili, bi lahko kasneje v razvoju to pomenilo oviro. Ampak ker smo imeli dvorano, nov oder, tehnično opremo, torej vse, kar je pogoj za gledališko delo, je lahko gledališka dejavnost ubrala novo pot. Do sedaj sem govorila o tistih, ki igrajo ali stojijo na odru, seveda pa je pomemben dejavnik Zavod, ki stoji v ozadju, zaodrju, in pa tisti, ki se nahajajo pred odrom, ki spremljajo, spodbujajo, ki karajo ali imajo kakršen koli odnos do tega, kar se na odru odvija. Menim, da se je v preteklih letih razvilo hvaležno občinstvo, ki je spodbujalo gledališko dejavnost in zaradi katerega je bilo sploh smiselno postaviti vsako leto na oder novo predstavo. Občinstvo je vsakokrat nestrpno čakalo, kdaj se bo rodila nova predstava, kar drži tudi danes. Torej smo skozi leta vzgojili občinstvo, ki ima gledališko skupino in gledališče rado.

Izpostavila bi tudi predstavo Taleče se ledene sveče, ki je nastala po romanu izpod peresa prekmurskega pisca, dramaturginja Kata Gyarmati, režiral pa Zoli Puskás. Skupina jo je uspešno postavila na oder. Od začetka do konca se predstava odvija v Prekmurju. V prvi postavitvi drame na oder je v njej igral profesionalni igralec, tudi ko so jo obnovili, je še igral v njej, po tretji obnovitvi pa so bili v igralski zasedbi samo domači igralci. Upam si trditi, da tretja verzija ni v nobenem smislu slabša od prvih dveh predstav. Za nas je to pomembna vrednota, je nova barva, ki bogati gledališko paleto – s to (prvo prekmursko madžarsko)

predstavo smo ustvarili novo vrednoto na področju gledališke umetnosti, na kar so postali pozorni ne le v domači okolici, temveč tudi drugod.

Dodala bi še, da v Zalski in Železni županiji igralske skupine, ki bi delovala tako progresivno in na takšnem nivoju, ni, in da je prekmurska igralska skupina edina na tem področju. V bližini, na Madžarskem, delujeta dve profesionalni gledališči, v Zalaegerszegu in Sombotelu. V okolici ni take amaterske gledališke skupine, kot je skupina Egy&Más, saj če bi bila, bi zanjo zagotovo vedeli. V širši regiji je ta skupina začetnica/pionirka, kar zadeva gledališko dejavnost. Tudi o kvaliteti je potrebno spregovoriti, ker regiji skupina ne bi bili za zgled in ljudje ne bi tako pohvalno govorili o njej, kot zdaj govorim jaz, če Egy&Más ne bi bila navzoča celo v programih gledaliških abonmajev okoliških gledaliških dvoran in kulturnih domov. To dokazuje, da igralski ansambel dosega določeno raven kvalitete. Sama veš, kakšna gledališča se gibljejo v abonmajskih krogih in z mirnim srcem lahko rečemo, da ta skupina in njene predstave niso nič slabše od uveljavljenih gledališč, včasih naša skupina s svojimi predstavami prekosi celo profesionalne gledališke ansamble.

Trenutno je Lendava na kulturnem področju sredi velikih sprememb. Bo ZKMN lahko še naprej podpiral gledališko dejavnost, kot jo je do sedaj? Kaj pomeni za vas ustanovitev novega zavoda Knjižnica Lendava in kulturni center?

Zavodu in meni osebno je gledališka dejavnost prioriteta. Menim, da je pomembna, kar se prekmurske madžarske narodne skupnosti tiče, saj ta dejavnost ne le oživlja in razvija jezik, temveč lahko po eni strani tukajšnjim ljudem kaže na vrednote, kot so jezik, uporaba jezika, pojavnost, po drugi strani pa vsekakor tudi vzgaja. Vzgaja tiste, ki aktivno sodelujejo v tej dejavnosti, in tiste, ki spremljajo gledališče, posredovane vrednote. Gledališče je pomemben temelj obstoja madžarske kulture pri nas in zato ima tudi pomembno vlogo v Zavodu; ne le v letnih, ampak srednjih in dolgoročnih načrtih ter ciljnih. Tudi če bo Zavod imel novega vodjo, bo gledališka dejavnost ostala pomemben del načrtov in bo vsekakor še naprej pod okriljem Zavoda. Sprememba se lahko zgodi v odnosu do te dejavnosti – lahko je na primarnem mestu, kot je meni, lahko pa postane parcialna dejavnost.

Prepričana sem, da se skupina Egy&Más nahaja pred točko, kjer je pomembna sprememba kakovosti in kvantitete. Kaj razumem pod tem? Zaman se zavedamo in govorimo o tem, da se lahko dokazuje na odrih, kjer nastopajo tudi profesionalna gledališča in občinstvo budno spremlja njene predstave, potrebno je znotraj Zavoda storiti vse, kar bi igralski ansambel usmerilo na novo pot pot (sprememba načina delovanja, op. p.) – to je še v naši moči. Ravni, ki jo je skupina dosegla, in odnosa, ki je odvisen le od nas, ni mogoče dolgo vzdrževati, saj tako kot razvijajoč se mladostnik preraste najstniške vrednote, je tudi skupina Egy&Más prerasla amaterizem, ljubiteljski nivo in za njen nadaljnji razvoj Zavod kot edini pokrovitelj ne zadošča več. Menim, da bi bilo najprej nujno za tiste člane, ki se že zelo dolgo ukvarjajo s to dejavnostjo, organizirati izobraževanje, četudi ne trajno, pa vsaj neprekinjeno strokovno izobraževanje. Temu ne zadoščajo poletni gledališki tabori ali gledališke delavnice. Člani bi se morali izobraževati na področjih, ki zadevajo gledališče, in to sistematično, da se lahko tudi dolgoletni člani gledališke skupine naučijo kaj novega. Kajti to, kar sami organizirajo, in enomesečne priprave za novo predstavo ter občasni umetniški projekti za nekatere člane skupine niso več dovolj. Drugič, ni nujno, da skupina pripravlja izključno gledališke predstave

v madžarskem jeziku. Menim, da je potrebno, če si želimo skupino integrirati, prevzeti večjezičnost, v kateri živimo, v kolikor se le-ta dotika ansambla in okolice, v kateri dela. To pomeni vsaj predstave v slovenskem jeziku, lahko pa tudi hrvaške ali angleške. Za to že imamo primer, ko so se člani skupine preizkusili v performansu v sklopu mednarodnega umetniškega projekta Eurodynamics. Pa Theatre Companonia Tiborja Szlobode pa prevod otroške gledališke predstave v slovenščino (Rokokoko) za udeležbo na ljubljanskem festivalu ... lokalna mladina je zelo sposobna. Zato bi bilo potrebno, da skupino podpre vse mesto. Ni rečeno, da bi morala delovati izključno pod Zavodom za kulturo madžarske narodnosti. Tu je čas sprememb, danes smo jim priča in se bodo na področju lendavskega kulturnega življenja zagotovo zgodile. Tako bo prišlo do ukinitve Zavoda za kulturo in promocijo Lendava (ZKPL), ki je doslej upravljal z Gledališko in koncertno dvorano Lendava. Tega mi je osebno zelo žal, saj bosta sedaj na eni ladji pluli dve takšni dejavnosti, ki se zelo razlikujeta druga od druge. Vendar, kot sem na enem od sestankov že povedala, sama ne vidim celotne slike, kot jo mogoče vidijo snovalci sprememb. Ni veliko takih primerov, kjer bi različne dejavnosti delovale pod enim upraviteljem. Smo pred situacijo, ki ni naklonjena ZKPL, saj bo zavod ukinjen, nastal bo nov zavod, ki bo združeval pod eno streho knjižnično dejavnost in gledališče. Kot je trenutno iz osnutka akta o ustanovitvi razvidno, ti dve dejavnosti ne bosta enakovredni. Ne pravim, da bo gledališka dejavnost podrejena knjižnični dejavnosti. Če že pride do združitve dveh različnih zavodov, si sama to predstavljam tako, da deluje pod isto streho posebej knjižnična dejavnost in posebej gledališka dejavnost. Vendar pa bo knjižnična dejavnost prednostna, gledališka pa ena od stranskih vej tega zavoda, saj bo vanj vključenih več različnih dejavnosti. Veliko vprašanj je treba še razrešiti, saj akt o ustanovitvi novega zavoda določa le izhodišča za zakonsko sprejemljivo ustanovitev zavoda – mislim predvsem na Zakon o zavodih in ZUJIK. Kako pa bo vodja novega zavoda zadeve upravljal v praksi in jih strokovno vodil, je druga zgodba. Dr. Albert Halász, sedanji direktor Knjižnice Lendava, ki je imenovan za prvega direktorja tega zavoda, je izjavil, da velikih sprememb v prvem letu ne načrtuje, saj mora sam videti in oceniti stanje bivšega ZKPL, kjer pri snovanju finančnega načrta za naslednje leto ni bil navzoč, tako da mora najprej prevzeti in pregledati zakonske ter finančne zadeve. Je zelo pragmatičen. To pravim zato, ker je vsekakor boljše, da pride do združitve, kot pa da se dopusti, da infrastruktura in zavod, kjer domuje gledališka dejavnost, čisto propadeta. Predlagana možnost je manj slaba možnost. Prestiž dvorane in zavoda (ZKPL) je upadel. Truditi se moramo vsi, ki tu živimo, da hiši ponovno dvignemo prestiž – v mislih nimam le uprizoritvene umetnosti, ampak da se zaključi ukinitve zavoda ter začnejo vzdrževalna dela. Da nismo zazrti v preteklost, ampak če je že prišlo do trenutnega stanja, začnimo pisati prihodnost na nov list papirja. Pozorni moramo biti tudi na gledališko dejavnost, ki se je od svojih začetkov močno razvila, zdaj pa se je ustavilo ... da lahko nadaljuje pot navzgor. Sedaj bo potrebno resnično bolje sodelovati. Gledališka skupina, ki deluje 10 let, stoji 11. leto na trdnih temeljih. Ves čas se je razvijala ter je še vedno zagnana, torej jo mora podpreti širša okolica, saj je prerasla okvir Zavoda. Pri tem bi morale sodelovati vse mesto, tudi novi zavod, ki je zdaj v fazi ustanavljanja in na nek način bi ta skupina morala tu (v okviru zavoda) dobiti svoje mesto. Svoje mesto v smislu, da gledališka dvorana ne bi bila na razpolago le gostujočim skupinam, ampak da bi imel zavod svoj igralski ansambel z npr. 3 stalno zaposlenimi, strokovnimi ljudmi in z zunanji strokovnimi sodelavci. Mi imamo ideje, kako bi to lahko delovalo, lahko tudi javno povem, vendar nismo mi tisti, ki bomo upravljali s hišo, želimo pa si aktivno sodelovati pri

snovanju gledališke dejavnosti znotraj novega zavoda. Če bo uprava novega zavoda odprta za sodelovanje, za skupno kreativno razmišljanje, pa ne vem - to bo pokazal čas. Mi smo vsekakor odprti za tako sodelovanje, želimo si ga. V tem letu ne bo velikih sprememb, kot sem že povedala. Ko se bodo snovale ideje in programi za naslednje leto, bo možno načrtovati skupaj, torej za sezono 2017.

V zadnjem letu dni se vidi še en pozitiven učinek gledališke skupine – oživel je vaško amatersko gledališko udejstvovanje. Zavedati se je treba, da se to ni rodilo iz ideje posameznega vaščana, kot bi rekli 'hop, pa imejmo gledališko skupino še pri nas na vasi', ampak ker je gledališka skupina stalno navzoča, je postala gledališka dejavnost vrednota. Določene lokalne skupnosti so skupino opazile in se odločile, da se v tej dejavnosti preizkusijo tudi same. Kapca, Dolnji Lakoš, Gornji Lakoš, slišim pa tudi, da še v nekaj krajih. Zelo smo ponosni, da je temu tako, saj - kot sem že rekla - je gledališka dejavnost pomemben temelj za obstoj narodnosti. Tudi skupina upokojencev ni ustanovila gledališke skupine iz dolgčasa, tudi oni so imeli nek vzor in tako so zdaj uprizorili že tretjo predstavo. Morda je bil tudi to vpliv mladinske gledališke skupine.

Župan je povedal, da si trenutno delovanje umetniških skupin, znotraj katerih so tudi gledališke, lahko predstavlja le kot projekt. To pomeni, da bi vključil v sodelovanje mlade v sklopu t. i. projekta Prvi izziv, ki ga izvaja zavod za zaposlovanje. V projekt bi vključil mlade, ki imajo izkušnje na umetniškem področju. S tem se ne morem čisto strinjati, saj imamo strokovno srenjo, imamo mlade, ki bi jih bilo treba zaposliti, oziroma jim dati delo – konkretno mislim na člane gledališke skupine. Ni potrebno iskati novih ljudi, ki bi jih bilo potrebno naučiti veščin in uvesti v to dogajanje. Če si dejansko želimo kaj storiti na področju gledališča in stopiti korak naprej, kar se gledališke dejavnosti tiče, potem moramo dati priložnost tistim mladim, ki so to pot že uhodili, ki imajo izkušnje in znanje, ker so le takšne osebe zmožne nadaljevati delo, ki je dalo v minulih 11 letih odlične rezultate. Takšne osebe se lahko obkrožijo z ljudmi z izkušnjami in pripomorejo h graditvi prihodnosti te umetniške dejavnosti. Čisto nov, mlad človek na tem področju ne more pripomoči ne z idejami ne z znanjem ali izkušnjami. Ta projekt bi lahko pomagal tako, da krepi jedro skupine. Ampak pustimo se presenetiti.

Prej ste uporabili besedo gledališko gibanje – menite, da je lahko govora o gledališkem gibanju v Prekmurju?

Vsekakor menim tako. Ko ima skupnost na osnovnih šolah več otroških gledaliških skupin, ki se vsako leto neprekinjeno pripravljajo z novimi gledališkimi predstavami ne le v madžarskem, ampak tudi slovenskem jeziku, ko že v vrtcih delujejo otroške skupine, pa na srednji šoli ... res, da to šolsko leto dijaška gledališka skupina počiva, podmladek pa je navzoč – lahko govorimo o gledališkem gibanju. Prebujajo se amaterski odri po vaseh, vse več je vaških gledaliških skupin – to je vsekakor gibanje. In to je dobro. Nihče si ni predstavljal, česa je sposobna majhna prekmurska madžarska skupnost, niti jaz ne. Mislila sem si, da se bo rodila ena predstava, tista prva – Maratonci -, a ko smo videli uspeh skupine, zavzetost in navdušenost s strani dijakov in režiserjev, slišali strokovna mnenja in videli odziv občinstva, je bilo jasno, da nihče noče odnehati. Želim si, da v gledališki skupini Egy&Más Vándorszínház ne ugasneta navdušenje in ljubezen do gledališča, ker je ta skupina izredno pomemben dejavnik. Zato bi jo bilo potrebno prestaviti v drugo dimenzijo oz. postaviti v novo kakovost in v nove okvire, kajti kmalu člani

skupine ne bodo več študentje, ampak ljudje, ki potrebujejo zaposlitev, načrtovali bodo družine ipd. In marsičemu se bo potrebno odreči, čemur se v primeru profesionalizacije gledališča ne bi bilo potrebno odrekati. Malo je tako zavzetih ljudi, kot so trenutno sodelujoči v tej skupini, ki se poleg redne službe oz. študija ukvarjajo še z gledališčem. En član je izstopil, ker je oče mlade družine. Če član skupine dobi delovno mesto, ki ga seveda okupira, se bo gotovo odrekel gledališču – ne službi. Kaj bo sledilo? Kaže se velika potreba po zavzetih ljudeh, kajti ne moremo delati na način, da če kdo naslednje leto izstopi iz skupine, ga bo že nadomestil nekdo drug. V načinu igre, znanju in izkušnjah so med člani razlike in ni vseeno, kdo je v skupini, to vidimo tudi mi. Skupina potrebuje vodjo, ki vidi razvoj zadev in je njen motor – to je v vseh skupinah tako. V mislih moramo imeti podmladek, vendar v tako majhni skupnosti, kot je naša, ni zagotovila, da ga bomo vedno imeli. Trenutno ne vidim druge osebe, ki bi lahko sprejela in opravljala delo »glavnega motorja« znotraj skupine, kot jo skupina trenutno ima. Če se vrnem h gibanju, ker sem začela govoriti o Egy&Más,; lahko govorimo o gibanju, saj dejavnost vključuje vse generacije od vrta do upokojencev. To je gibanje, ki ga ne smemo jemati za samoumevno. Tudi tisti, ki so kritični do skupine, ki jim ne ugaja izbor predstav, režiser ali naravnost do dela, ne morejo mimo tega, da je gledališka dejavnost trenutno ena najbolj osnovnih dejavnosti madžarske skupnosti.

Govorila sem tudi z Mihaelom Šoošem, ki mi je predstavil svoj pogled na situacijo. Ni govoril o profesionalni skupini kot vi, temveč o skupinah, ki bi lahko imele vaje, premiere in nastope v gledališču.

On govori o funkciji zgradbe in vsebinah, ki bi ji vdihnile življenje. O dvorani, kjer bi potekale vaje ... Jaz sem predlaga partnerstvo med ZKMN in novim kulturnim zavodom, saj imamo prostore, dvorano, ki je primerna za različne vaje in bi tako nadomestili tisti primanjkljaj, ki ga ima gledališka dvorana (gledališka dvorana s 444 sedeži in velikim odrom nima studia ali manjšega prostora za npr. bralne vaje ipd., op. p.). To funkcijo naš zavod tako ali tako že nudi, samo potrebno bi bilo poenotiti zadeve. Želimo si, da nas upravitelj novega zavoda ne bi obravnaval kot podnajemnike, ki najamemo dvorano in organiziramo v njej prireditve oz. gledališke predstave, ampak da smo tudi mi ustvarjalci, kreatorji kulturnega življenja v Lendavi, še posebej na področju gledališča. Vse madžarske gledališke predstave, ki se odvijajo v gledališki in koncertni dvorani, organiziramo mi. Ustvarjanje gledališkega življenja, predvsem madžarskega dela, si želimo početi skupaj z novim zavodom, ki bo zdaj prevzel odgovornost tudi za to dejavnost. Poudarila sem, da se mora vsak zavedati, da nam gledališča ni treba izumljati, na novo ustanavljati, saj ga že imamo in to mora mesto, ki podpira nov zavod, vsekakor upoštevati. Kaj se bo izcimilo iz tega, ne vem. Ni bilo storjenega še koraka, da bi se usedli in se kaj konkretnega dogovorili.

Če bi se uresničilo, da bi mladi, ki imajo strokovno znanje in izkušnje, dobili delovna mesta, bi mesto lahko računalo nanje, saj bi lahko bili ti ljudje hkrati režiserji mestnih kulturnih prireditev. Takó mesto ne bi imelo težav pri organizaciji kulturnih prireditev ob 8. februarju ali 15. marcu, ne bi imeli skrbi glede kulturnega programa ob občinskem prazniku. Za take zadeve bi imeli ljudi, ki bi opravljali vse to v sklopu svojega dela – poiskali bi skupine, navezali stike z njimi, jih pripravljali, režirali programe, nudili pomoč šolam, drugim društvom in drugim skupinam, ki se ukvarjajo s kulturo. Ampak to bi pomenilo, da bi bilo potrebno zagotoviti

delovno mesto 2-3 mladim, ki bi bili v zavodu redno zaposleni. To bi morala biti delovna mesta s polnim delovnim časom.

Kakšne vplive bi pripisali gledališču na okolico, regijo?

Gledališče sodi med meščanske vrednote. Vemo, da je Lendava mesto z bogato meščansko zgodovino. Ob takih pogojih, ki jih imamo v Lendavi, in s takšno gledališko dvorano, kot jo imamo v Lendavi, je nepredstavljivo, da ne bi imeli gledališke skupine, igralskega ansambla. Kot sem že povedala, je bila gledališka dejavnost vedno tista dejavnost, ki se je ves čas razvijala v pozitivno smer, ki je bila progresivna. Že od Shakespeara naprej. Gledališče je bilo od nekdaj ogledalo družbe, nakazovalo je na probleme, ki so bili aktualni in jih postavilo v gledališki okvir. Pri zgodovinskih revolucijah je gledališče igralo pomembno vlogo. Gledališče ima seveda tudi danes nadvse pomembno vlogo v družbi. Brez gledališča sta mesto in regija siromašna.

Kar bi še dodala, je to, da bi lahko bila Lendava v gledališki dejavnosti vodilna v okolici, v širši regiji, ker imamo na tem področju bogato zgodovino. Predvsem dejavnost DiáXínpada in skupine Egy&Más dokazuje sposobnosti ljudi tega kraja. Kaj še nudi gledališče mestu? Na področju kulture zavzema pomembno mesto, brez tega ni meščanskega življenja. Po drugi strani pa ima gledališka dejavnost v Lendavi in okolici bogato preteklost in izročilo, predvsem madžarska gledališka dejavnost. V času Jugoslavije so vojvodinska gledališča redno gostovala v naših krajih, resda v skromnih dvoranah, kot je bila na primer kinodvorana, ali po kulturnih domovih. Starejša generacija, ki je obiskovala te predstave, še danes obiskuje gledališče in so ljubitelji gledališča. Gledališče ima pomembno vlogo pri vzgoji. Tu mislim na to, da če že majhne otroke navajamo na gledališče in hodimo z njimi na gledališke predstave, bodo tudi kasneje vsaj pasivni ljubitelji gledališča, morda pa celo aktivni sodelujoči. Gledališče širi obzorja, saj poskuša verodostojno predstaviti kraje, situacije oz. čustva, ki so del življenja. Preko tega lahko gledalec spozna občutja, ki jih v svojem življenju mogoče ni ali jih nikoli ne bo. Gledališče posreduje takšne vrednote, ki jih kot posamezniki mogoče nikoli ne bi izkusili ali spoznali. Tako ima gledališče izredno velik vpliv na ožjo in širšo okolico in družbo. Posameznik pa je tisti, ki mu je gledališče lahko pomembno. Pri nas je verjetno tako, da pri tem malce šepamo. Glede gledališke vzgoje bi mogoče lahko storili več, tako mi kot Zavod, enako tudi bivši Zavod za kulturo in promocijo Lendava. Verjetno bi bilo potrebno tesneje sodelovati s šolami in mogoče bi tudi šole morale storiti več v tej smeri, da bi do vstopnic ali gledališkega abonmaja prišli ne le nadarjeni dijaki, ampak vsi učenci. Tudi šola bi si morala želeli, da svojim učencem/dijakom nudi recimo 5 gledaliških predstav v šolskem letu.

Morda kot mladinski abonma?

Tako je. Mogoče je lendavska gledališka dvorana za takšne vsebine prevelika, ampak če obstaja interes, bi se bilo mogoče dogovoriti. Za otroški in mladinski abonma, recimo. Resda nimamo gledališke dvorane za komorne prireditve, ampak zadevo bi lahko uredili tako, da občinstvo namestimo na oder ali se označijo sedeži le na sredi dvorane ... Če je interes in volja, se da vse rešiti. V tem primeru bi najverjetneje tudi vzgojne institucije morale kaj dodati k skupnemu dobremu, ne le pričakovati, da so zanje vse vsebine brezplačne. Res danes časi gledališču niso najbolj naklonjeni, predvsem pri nas v Prekmurju, kjer je brezposelnost nad 20 odstotna, kjer

so ljudje usmerjeni predvsem v preživetje, torej se obisk gledališča nahaja na koncu njihovega seznama potreb. To vsekakor vpliva na odnos ljudi do gledališča.

PRILOGA Č: Intervju z mag. Antonom Balažkom, županom Občine Lendava

Intervju z mag. Antonom Balažkom, županom Občine Lendava dne 12. aprila 2016.

Kako ocenjujete kulturno-umetniško ljubiteljsko dejavnost v Občini Lendava?

Ljubiteljska dejavnost je problem, čeprav mislim, da je ljubiteljska dejavnost temelj kulture, da se tam vse začne. Menim, da smo se na področju javnih zavodov preveč razbohotili, da bi jih lahko imeli manj, več pa bi morali vlagati v njihovo vsebino in tudi v vsebine na področju ljubiteljske kulture. Razlaga je ta, da če imaš veliko število institucij, potem imaš zelo visoke fiksne stroške, financirati moraš režijske stroške in ponavadi potem zmanjkuje denarja za vsebine. Torej bi bilo treba obrniti zadeve, več bi bilo treba dati za vsebine, se dogovarjati za fleksibilne pogodbe in mislim, da bi potem ljubiteljska kultura, ki je zelo pomembna, imela tudi več priložnosti. Ampak to je vseslovenski problem, tudi v Lendavi ga opažamo. Preveč gre za režijske zadeve ustanov/zavodov in premalo za res ustvarjalno dejavnost.

Bi lahko oz. kdaj bomo lahko govorili o domači profesionalni dejavnosti na kulturno-umetniškem področju? Mislim na dejavnosti, ki danes delujejo ljubiteljsko?

Absolutno je treba razmišljati tudi o tem. Na področju turizma, športa smo to že storili, pri kulturi pa še nastavljam nek razvojni model. To pomeni sledeče: model ima tri stopnje; prva stopnja je spodbujati delo društev, delo v kulturnih društvih, ljubiteljsko kulturo v celoti. Potem iz tega nastanejo projekti in programi. Na prvi stopnji so projekti in programi takšni, da še nimajo kontinuitete. In ne veš, ali se bo neka zadeva prijela v smislu, da bo imela profesionalni potencial, ali se sploh ne bo prijela. In potem je to treba financirati leto-dve-tri in v treh letih je treba videti, ali se vzpostavi kontinuiteta. Če je zadaj potencial za kontinuiteto, potem je treba seveda tudi bolj profesionalno zastaviti zadeve glede kadrov, organizacije, financiranja ipd. Zato je treba zadevo prepustiti naravnemu procesu. Če so potenciali v okolju, jih je treba spodbujati, da ali zrastejo ali ne. Saj se potem zgodi tudi osip določenih dejavnosti. Seveda imamo veliko tega. Mi imamo na področju recimo lutkarstva izreden potencial, bom rekel blago, ki se ga dá tržiti. In to je odločilni kriterij, ali ima dejavnost profesionalno priložnost ali ne. Trg je tisti, ki te ali sprejme ali ne. Povedal bom primer, da se bova bolje razumela: razstave likovnih velikanov na lendavskem gradu; ko sem dobil podatke o obiskanosti, o številu prodanih vstopnic - in prvi tak velikan je bil Vasarely - je bilo 90 % obiskovalcev tam »zastonj«. Le 10 % obiskovalcev je plačalo vstopnice. Lansko leto, po Picassu, se je zadeva toliko obrnila, da je 90 % ljudi plačalo vstopnino, prihodkov je bilo 50 ali 60 tisoč evrov, torej bistveno več, kot so znašali stroški razstave, in samo 10 % je bilo brezplačnih vstopnic. To pomeni, da je tudi kultura lahko zelo zanimivo tržno blago, če jo dobro vključimo v turistično ponudbo. Tako se mora neka zadeva razvijati in pokazati, ali je lahko uspešen produkt ali ne. Mislim, da imamo na področju lutkarstva in na področju likovne dejavnosti še veliko priložnosti, precej obetavnih zametkov je tudi v folklorno-plesni dejavnosti. Tu je velik interes in želim si, da bi doživeli tudi kakšne sodobne uprizoritvene stvari, kot je npr. svetlobna inštalacija ipd. V tem zaznavam nekaj potenciala. Gledališče pa je velika želja. Treba je videti, če imamo potencial. Sami verjetno ne, ampak s sodelovanjem v regijskem prostoru pa ja.

Omenili ste gledališče, gledališko dejavnost, pa bi vam postavila konkretno vprašanje. Pred leti je Občina Lendava gledališki skupini Egy&Más Vándorszínház ob občinskem

prazniku podelila občinsko plaketo. Kaj menite o poti, ki so jo ti gledališčniki ubrali pred desetimi leti? Mogoče vidite v tej skupini kakšen potencial?

Mislím, da je tako kot v lutkovnem gledališču tudi tukaj dober zametek, ampak se je treba povezati v širšem prostoru. To je za zdaj le dober zametek, ki bi se kot snežna kepa moral začeti kotaliti. In mislim, da bi s povezovanjem v širšem prostoru lahko ustanovili projektni ansambel, ki bi mogoče dve-tri leta imel polprofesionalne pogoje, potem pa bi se že pokazalo, ali je to blago dovolj dobro, da ga trg sprejme. To je to, kar bi bilo treba ponuditi. Priložnost vidim trenutno v projektu Zavoda za zaposlovanje Prvi izziv. Mislim, da je financiranje tega projekta, ki predvideva 15-mesečno pogodbo, dobra zadeva. Na razpis smo se prijaviли tudi mi in želim si, da bi se tukajšnji mladi ljudje zaposlovali predvsem v društvih – športnih, kulturnih, turističnih. Tu vidim priložnost, da se z dobrim projektnim delom delo začne in da se lahko polprofesionalno recimo dela vsaj tri leta plus 15 mesecev, potem se bo pa se že pokazalo, če bo trg to sprejel ali ne.

Torej bi občina na ta način lahko podprla kakšno ljubiteljsko umetniško dejavnost?

Občina si tega želi. Bi pa dobili veliko priložnost, če bi se povezali s Porabjem. S tem namreč pride do čezmejnega sodelovanja, pomembna pa je tudi kombinacija slovenskega in madžarskega jezika, kar bi bilo zanimivo.

Kakšno vlogo ima močna kulturna institucija na občino, na regijo? Tu mislim na gledališko dvorano, kakršno imamo v Lendavi, ki jo je načrtoval ugleden, svetovno priznan arhitekt.

Ni dovolj imeti eno stvar. Treba je imeti koncept, sistem. Zdaj imamo zelo veliko infrastrukture, ki nas razmeroma veliko stane. Najslabše je imeti prazno infrastrukturo. Treba je imeti vsebine. Infrastruktura, ki je tako bogata, je najdražja, če nima vsebine. Eno so infrastrukturni pogoji, drugo so kadrovske pogoji. Mislim, da je povezovanje s turizmom tisto, kar prinaša v občino prihodek. Seveda je to odvisno od okolja. Dolga leta smo bili industrijsko okolje in še vedno »vlečemo« s sabo industrijsko miselnost. Nismo še naredili prave miselne preobrazbe. Kaj pomeni industrijska miselnost? Pomeni, da so zapolnjena delovna mesta v tovarnah, ljudje gredo vanje delat, ponavadi od šestih do treh in potem želijo biti prosti, imeti svoj mali vinograd in tako naprej. No, miselna preobrazba se bo verjetno zgodila čez generacijo ali dve. Ponavadi se v procesih socializacije učimo vedenjskih vzorcev od staršev ali tudi iz okolja. Miselni preobrat je zato zelo težko doseči. Miselni preobrat se najbolj vidi v turizmu. Tam so ljudje pripravljene delati tudi v soboto in nedeljo, ko so tukaj turisti. Vidimo, da pri nas še ni vse tako, kot bi moralo biti. Vidimo, da je na razglednem stolpu *Vinarium* odličen obisk turistov, pa je to kljub temu problem. Ali so ljudje pripravljene svoj vikend, ki je predimenzioniran, dati tudi na razpolago gostom, turistom? Ali smo pripravljene povezovati turizem in tiste potenciale, ki jih imamo v kulturi? Ali smo pripravljene sodelovati? Želim si, da ne bi šla kultura svojo pot, turizem pa spet svojo, torej vsak po svoji poti. Če vsak hodi svojo pot, ne more biti konkurenčen v širšem prostoru. Ali smo pripravljene sprejeti izziv konkurence na vseh področjih, se pomeriti? Odpreti in se primerjati s širšim prostorom? Ker če se primerjamo le sami med seboj, nimamo pravih kriterijev. S primerjavo v širšem prostoru se izlušči tisto, kar je konkurenčno, kar je perspektivno, in mislim, da imamo s tem težave. Te težave želimo premostiti tako, da bomo pred ljudi, institucije in tako dalje postavili en velik izziv. Kaj bo to, bomo javno povedali

v kratkem, še ta mesec, na otvoritvi razstave Mirója. Namreč, da bomo kandidirali za Evropsko prestolnico kulture. In šli bomo v boj. Vemo, da se izpostavljamo konkurenci. To bo izziv. Ampak kandidatura za Evropsko prestolnico kulture ni stvar občine. Občina je samo pomemben dejavnik, ki mora to podpirati in bo podpirala. Mi si želimo ta projekt zato, da si postavimo ogledalo, kje smo. Po mojem smo boljši, kot si mislimo. V ta projekt bomo torej šli, da izboljšamo svojo samopodobo in pričakujem, da se bo zgodil omenjeni miselni preobrat. In tu je kultura ključnega pomena.

Še ena pomembna dejavnost, ki jo opažam, kjer bi lahko nastale profesionalne zadeve, je področje fotografije. Mislim, da Foto-video klub Lendava dela fantastične zadeve in opažam, da imajo potreben naboj, potencial. Tu je tudi tematika judovske in krščanske kulturne dediščine, muzejska dejavnost na nek sodobnejši način, ki bi lahko to dejavnost približala širši javnosti.

Ustanovitvi in zagonu novega zavoda (Knjižnica Lendava - Kulturni center) je potrebno dati še nekaj časa. Zanima me, v čem bo ta zavod drugačen od tega, kar smo imeli doslej, torej od Zavoda za kulturo in promocijo Lendava? Kakšne bodo kadrovske, vsebinske spremembe? Kaj bo novega, dodatnega, drugačnega, česar prej ni bilo?

Pričakujem, da bo infrastruktura bolj izkoriščena in da bo zavod bolj konkurenčen. Kajti pet ljudi na enem mestu in deset na drugem, pa nimajo vseh poslovnih funkcij, ki bi jih morali imeti – res ni racionalno. Če začnemo pri nadgradnji: gre za to, da se lahko več stvari uskladi. Pri nas se dogaja to, da je več prireditev hkrati, istočasno. To je zato, ker so vsebine plačane iz javnih sredstev in morajo biti uresničene. Izvajalcev ne zanima, če obiskovalci lahko pridejo ali ne. Ampak to je banalna zadeva, zaradi katere ni treba združevati zavodov. Tu je pravna stroka, finančna stroka, marketinška stroka. Naši zavodi so invalidni, ker nimajo vseh poslovnih funkcij. Tako je težko zagotoviti servis, da lahko potem izvajalci nalog dobro funkcionirajo. Pred tremi dnevi sem imel obisk iz Sárvára zaradi sodelovanja pri turistični in kulturni dejavnosti. Pri njih knjižnica in kulturni center kot en zavod funkcionirata brez problema. Prednost je ta, da se strokovnjaki ukvarjajo s svojo stroko. Knjižnične stroke ne zanimata logistika, pravne zadeve, vse to rešuje nekdo drug. Dobimo to, da se lahko potem zaposleni, strokovni delavci, ukvarjajo z nalogami s svojega strokovnega področja, kjer so lahko zelo dobri in so konkurenčni itd. Zdaj, ko morajo delati vse počez, je približno tako, kot če bi na mali kmetiji gojili več kultur. Hočete imeti koruzo, pšenico in še kaj zraven. Ta racionalnost je eno. Drugič, če se želimo resno pomeriti v neki konkurenci navzven, moramo imeti močne zavode. 20-25 zaposlenih, z vsemi funkcijami, ki lahko s takim pristopom na zelo profesionalni ravni opravijo svoje delo. To je to, ni nič posebnega. Bolj prihaja do odpora tistih, ki so tam zaposleni, ker se čutijo ogrožene. Je bolj psihološki problem. Majhen kraj, kot je Lendava, si težko privoščiti štiri javne zavode, kar v bistvu niti ni potrebno. In vsak od teh štirih je napol invaliden. Boljše je narediti dva ali tri močnejše. Jaz mislim, da bo s projektom EPK prišlo do spoznanja in da se bo tudi v praksi dokazalo, da bo ostalo pri takšni organiziranosti zavodov, kot jo pripravljamo, več denarja. Ne bomo delali manj, delali bomo več, zaposleni bodo dosegali večje učinke in mislim, da bomo vsi skupaj bolj zadovoljni.

Kakšno strategijo bo ubral nov združeni zavod v Lendavi?

Torej, z vsebinami, ki so dovolj močne, konkurenčne, želimo izstopiti iz okvirov lokalnega. Imamo dovolj močno infrastrukturo, imamo tudi že dovolj močne vsebine, da lahko z nekaterimi izstopimo iz lokalnega okolja. Konkurenčni smo v nekem mednarodnem lokalnem, regionalnem prostoru. Naš trg je večjezičnost, v kateri živimo, mislim pa tudi na bližino Hrvaške, Madžarske, zaradi katerih se nam ponujajo dodatne priložnosti, ki jih moramo izkoristiti. Recimo območje, kjer živijo Madžari, cela Karpatska nižina, ne nazadnje tudi območje, kjer živijo Slovenci – na Koroškem, v Porabju in tudi v Italiji. To je naravni trg, naša prednost. Večjezičnost moramo negovati, treba je izkoristiti to danost. Imamo vsebine, s katerimi moramo vstopiti v ta prostor. Niso pa vse vsebine enako dobre in dovolj močne, da bi jih predstavili v širšem prostoru. A tudi lokalnemu prebivalstvu moramo omogočiti dostop do kulture, množične kulture itn. Večplastnost, bi rekel. Sedaj pa je vse pomešano. Zdaj tisto, kar bi lahko bilo konkurenčno v širšem regionalnem prostoru, dušimo s tem povprečnim. Mislim, da bo prišlo do organske rasti. Zagotovo bo. Ker so takšne zakonitosti preizkušene v naravi, v ekonomiji, veljajo tudi za kulturo.

Glede novega zavoda: videti je, kot da bo knjižnična dejavnost na eni strani, ostale kulturne dejavnosti na drugi strani. Kako se bodo delila sredstva med temi dejavnostmi, ki bodo financirane (delno) s strani občine?

Ne smemo se ustavljati na organizacijskih formah. Vsebina je pomembna. Prva je vsebina, potem se osredotočimo na organizacijsko plat. Verjamem, da bodo iz tega večjega kulturnega centra nekatere vsebine pozneje šle samostojno pot. Se uveljavile v mednarodnem prostoru, postale bolj ambiciozne, kot jim lahko okvir zavoda omogoča. Prav je, da gredo potem še više. Ker poznamo še višje organizacijske forme, kot je samostojno gledališče ipd. Treba je dati možnost. Rad pravim, da je stvar razvoja to, da daš priložnost in možnost. Ne more pa biti mišljenje o kulturi takšno, da gre v kulturi zgolj za distribucijo denarja. Gledati moramo vsebine in cilje – potem je vsak denar upravičen. Če imaš visoke cilje in jih upravičiš, potem denar sam po sebi pride. Dokaz za to je razgledni stolp. Ambicija je bila velika, dodana vrednost velika, samo po sebi se kaže, da so prihodki višji kot stroški, višji, kot smo pričakovali. Seveda pa je vedno zraven tveganje. Moraš se izpostaviti konkurenci. Tvoja ideja in realizacija morata iti vedno pred konkurenco, torej gre za dokazovanje. Ne delamo ničesar posebnega. Problem je nerazumevanje. Prepogosto gledamo z vidika osebnega, majhnega interesa, nikoli nismo pripravljeni pogledati širše. Ljudje običajno gledajo le, ali kdo ogroža polje njihovega udobja ali ne, nihče pa ne gleda pravzaprav tega, da če dolgo živiš v nekem udobju, na dolgi rok od tega nimaš koristi. Treba je imeti neko normalno in sprejemljivo konkurenco, se z nekom primerjati in imeti ambicije. Mislim, da bi zaposleni v kulturnem sektorju morali biti dosti bolj zadovoljni, da se lahko uveljavljajo, se strokovno izpopolnjujejo in osebno rastejo. Tega se bojimo, zapiramo se. To je ta miselni prestop iz industrijskega razmišljanja v sodobno. Težko pa razumem to, da vsak gleda iz svojega zornega kota. Javno dobro mora biti dostopno vsem, treba je dati priložnost transparentnosti. In projekt EPK je pravi izziv za nas. Ugotovili bomo, kakšni smo in kje smo, do kod sežemo. Tu sta dva koncepta: velika mesta igrajo na prestiž, majhna mesta pa se podajo v mreženje. Projekt EPK je bil prvotno pisan na kožo velikim mestom in za bolj prestižno infrastrukturo, ker gre za prestižno tekmovanje. Majhna mesta pa gredo v povezovanje. Ker smo mi majhna ekonomija, je naša edina priložnost, da se povezujemo, iščemo partnerje. In to je pravi izziv.